SAINT-EXUPÉRY

İNSANLARIN DÜNYASI

Türkçesi: Nuriye Yiğitler

kafekültür

İNSANLARIN DÜNYASI
Antoine de Saint-Exupéry
Türkçesi: Nuriye Yiğitler-Halil Gökhan
122 sayfa

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık © 2015
www.kafekitap.com
editor@kafekitap.com

1. BASKI Şubat 2015

Bu eserin basım ve yayım hakları
KAFEKÜLTÜR YAYINCILIK'a ait olup hiçbir koşulda izinsiz alıntı ve yayın yapılamaz.

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık
İslambey Cd. 44/13 34050 Eyüp İstanbul
0212 615 22 99
S. N. 25603

ISBN: 978-605-1431-41-3

Baskı: Ceylan Matbaa Ahmet Uçar
Maltepe Mah D. Paşa Cd.
Güven İş Merkezi No: 83 317-318-319
Zeytinburnu İSTANBUL Tel: 0212 613 10 79
S. N. 23352

ANTOINE DE SAINT-EXUPERY

İNSANLARIN DÜNYASI

Türkçesi: Nuriye Yiğitler

kafekültür

ANTOINE DE SAINT-EXUPERY: (29 Haziran 1900-31 Temmuz 1944), Fransız pilot, yazar. Fransa'nın Lyon şehrinde doğdu. Beş kardeşin üçüncüsüydü. Aristokrat bir aileye mensup olan Exupéry dört yaşındayken babasını kaybetti. Babasının ardından aile hızla yoksullaştı. Anneleri kültürlü bir kadındı. İlk öğretmenleri anneleri oldu. Exupéry okulda başarılı değildi. Ödevlerle arası yoktu, sürekli ceza alıyordu. Uçaklarla 12 yaşında tanıştı. Evlerinin yanındaki hava alanına gizlice girer uçakları yakından seyrederdi. 12 yaşındayken bir pilot onu uçağına aldı ve uçurdu. Kardeşi François'nın ölümü onu ve ailesini çok sarstı. Liseyi bitirdikten sonra pilot olmayı çok istediği halde annesini kırmamak için denizcilik okuluna kaydoldu. 19 yaşında Ecole des Beaux Arts'da mimarlık fakültesine girdi. 21 yaşında orduya çağrıldı. Eğitimini yarıda bırakıp askere gitti. Askerlik görevini Fransız Hava Kuvvetleri'nde teknisyen olarak yaptı. Strasbourg şehrinde pilotluk eğitimi aldı. Askerliğin ardından ailesinin isteği üzerine Paris'te bir ofiste kamyon satıcısı olarak çalışmaya başladı. Ticaret yaşantısında başarısız oldu. Bu arada yazı yazmaya da başlamıştı.
1926 yılı hayatında bir dönüm noktası oldu: Tekrar uçmaya başlamıştı. Toulouse ve Dakar arasında posta servisi yapan uçağın pilotu olarak göreve başladı. İlk kitabı *Güney Postası*'nı bitirdi. Burada ilk uçuş deneyimlerini anlatıyordu. Aynı şirketin Arjantin bölge sorumluluğuna getirildi. *Gece Uçuşu* adlı romanı Arjantin'deki yaşantısını anlatır. Paris'te evlendi. 35 yaşındayken uçağı arıza yaptı ve Tunus'ta çöle zorunlu iniş yaptı, kayboldu. Dört günlük zorlu çöl macerası ardından bir Bedevi tarafından bulundular. İspanya İç Savaşı boyunca Fransız gazetesi adına muhabir olarak görev yaptı. Havacılık alanında birçok buluşa imza attı. Gece uçuşlarını düzenleyen cihazların geliştirilmesinde katkı sağladı. II. Dünya Savaşı başladığında Fransa, Almanya'nın işgaline uğradı. Komutanları Exupéry'ye sağlık durumunun savaş şartlarına uygun olmadığını söylemesine rağmen o askere yazıldı. Fransa'nın yenilgisi üzerine ABD'ye gitti. Buradayken yazdığı *İnsanların Dünyası* ile *Savaş Pilotu* adlı iki kitabı New York'ta çok tutuldu. En önemli eseri *Küçük Prens*'i de bu dönemde yazdı. Savaşın getirdiği yıkımın ortasında dünyaya bir umut mesajı vermek istiyordu. Bunu *Küçük Prens*'te bir çocuğun gözüyle yapmaya çalıştı. Ülkesinin işgal altındaki durumu onu çok üzmekteydi. Olaylar karşında sessiz kalamayacağına karar vererek ABD ordusuna katılarak yüzbaşı rütbesiyle Kuzey Afrika'ya gitti. Görevi Alman ordularının hareketini havadan izlemekti. Yine böyle bir keşif uçuşu sırasında 31 Temmuz 1944'te uçağı vuruldu ve Marsilya açıklarında denize düştü. Uçağının enkazı 2000 yılında balıkçılar tarafından bulundu.

İNSANLARIN DÜNYASI

I

UÇUŞ YOLU

1926 yılıydı. Ulaştırma pilotu olarak Latécoère Şirketi'ne girmiştim. Bu şirket, Aéropostale ve Air France şirketlerinden önce Toulouse-Dakar bağlantısını sağlıyordu. Burada mesleği öğreniyordum. Sıra bana gelince, öteki arkadaşlar gibi ben de posta uçağını kullanma onuruna ermeden önce, gençlerin atlattığı çıraklık dönemini geçiriyordum. Deneme uçuşları yapıyor, Toulouse'la Perpignan arasında gidip geliyor, dondurucu bir hangarın bir köşesinde sıkıcı meteoroloji dersleri görüyorduk. Henüz bilmediğimiz İspanya Dağları'nın korkusuyla ve eskilere karşı duyduğumuz saygıyla geçiyordu günlerimiz.

Bizden eski olanlarla lokantada karşılaşıyorduk. Suratları asık olduğundan, yanlarına pek sokulmazdık. Bize pek yüksekten öğüt verirlerdi, içlerinden biri, Alicante'den ya da Kazablanka'dan döndüğü zaman, yağmurdan ıslanmış meşin ceketiyle aramıza katılınca, bir arkadaş, çekine çekine yolculuğuyla ilgili sorular sorardı. Verdiği kısa yanıtlardan, fırtınalı günlerde bulutlar arasından birden çıkıveren tuzaklarla, kocaman ağaçları kökünden söküp atacak kadar güçlü hava anaforlarıyla dolu bir masal dünyası kurardık. Kara ejderhalar, vadinin girişinde bekler, şimşek demetleri tepelerin zirvelerini süslerdi. Bizden eski olanlar, bilgileriyle saygımızı kazanırlardı. Ama kimi zaman, içlerinden biri, bir daha geri dönmeyince, sonsuza dek saygımızı kazanırdı.

Bir keresinde, daha sonraları Corbiere'de ölen Bury'nin dönüşünü anımsıyorum. Bu eski pilot, gelip aramıza oturdu. Omuzları hâlâ az önceki çabayla çökmüş, sesini çıkarmadan ağır ağır yemeğini yiyordu. Uçuş yolunun bir ucundan öteki ucuna kadar gökyüzünün çok nemli olduğu o berbat akşamlarından biriydi. Böyle günlerde bütün dağlar, pilotun gözüne, eski zaman yelkenlilerinin güvertelerini altüst eden palamarları kopmuş toplar gibi pislik içinde yuvarlanıyormuş gibi görünür. Bury'ye baktım, yutkundum ve sonunda, uçuşun zor olup olmadığını sor-

mayı göze aldım. Bury, beni duymuyordu bile. Alnı kırış kırıştı ve tabağının üzerine eğilmişti. Böyle berbat havalarda, üstü açık uçaklarda daha iyi görmek için rüzgâr kırandan dışarı çıkarırdık başımızı. Rüzgârın uğultusu, sonradan kulaklarımızda çınlar dururdu. Sonunda Bury başını kaldırdı, beni duymuş, anımsamış gibiydi. Birden gevrek gevrek güldü. Bu gülüş beni şaşırttı; çünkü Bury ender gülerdi. Bu kısa gülüş, yorgunluğunu gösteriyordu açıkça. Başarısı konusunda hiçbir açıklama yapmadı, başını eğdi ve lokmalarını sessizce çiğnedi. Ama lokantanın sıkıcı havasında, günün basit yorgunluklarını gideren küçük memurlar arasında, bu omuzları çökmüş arkadaş, bana tuhaf bir soyluluk içinde göründü. Katı görünüşü altında, ejderi yenmiş olan melek vardı sanki.

Sonunda sıram geldi. Bir akşam, müdür ben odasına çağırttı.

"Yarın uçuyorsun," dedi yalnızca. Beni başından savmasını bekleyerek olduğum yerde duruyordum. Biraz sustuktan sonra:

"Talimatları iyi biliyor musunuz?" diye ekledi. O zamanki motorlar, bugünkü motorlar kadar güvenli değildi. Sık sık, haber vermeden, kap kaçak gürültüsüne benzer gürültülerle ansızın bırakıverirlerdi bizi. O zaman uçak, inilecek yeri olmayan İspanya kayalıklarına doğru kayardı. "Buralarda motor bozulunca, uçaktan hayır gelmez!" derdik. Ama bir uçağın yeri doldurulur. Önemli olan, körü körüne kayalara çarpmamaktı. Bu yüzden de dağlık yörelerin üzerindeki bulut denizlerinde uçmamız yasaklanmıştı. Motoru bozulan pilot, beyaz bulut kümelerine dalınca, görmeden tepelere çarpabilirdi.

İşte bu yüzden, o akşam ağır bir sesle son kez bilgi verilirdi:

"İspanya'da bulut denizleri üstünde pusulayla uçmak çok güzeldir, çok hoştur ama..." Sonra daha ağır sürdürürlerdi: "... ama aklınızdan çıkarmayın sakın: Bulut denizlerinin üstünde... Öbür dünya var."

Bulutlardan kurtulunca, karşınıza çıkan o yalın, o sakin, o düz dünya benim için yepyeni bir anlam kazanırdı. Bir tuzak olurdu bu güzellik. Ayaklarımın altında yayılı olan o beyaz tuzağı düşlüyordum. Onun altında, sanıldığı gibi ne

insanların gidip gelmeleri, ne kentlerin gürültüsü, ne de taşıtların canlılığı vardır. Çok daha kesin bir sessizlik, bir dinginlik vardır orada. Bu beyaz ökse, benim için gerçekle gerçek olmayan, bilinenle bilinmeyen arasında bir sınırdı. Ve ben, bir kültür, bir uygarlık, bir sanat olmadıkça, bir görünümün anlamsız olabileceğini anlıyordum. Bulut denizlerini dağlılar da biliyorlardı elbet. Ama onlar, bu masalsı perdeyi aralayamıyorlardı yine de.

O çalışma odasından çıktığım zaman, çocukça bir gurur duyuyordum içimde. Sıra benimdi, ben de şafak sökerken, yolculardan, Afrika Postası'ndan sorumlu olacaktım. Ama kendimi de küçülmüş hissediyordum. Pek hazırlıklı olmadığımı sanıyordum. İspanya, sığınacak yer bakımından yoksuldu. Tehlikeli bir arıza karşısında, inecek bir yer bulamamaktan korkuyordum. Bana gerekli olabilecek bilgileri bulma umuduyla, o çorak haritaların üzerine eğildim durdum ama boşuna. Bunun üzerine o önemli geceyi arkadaşım Guillaumet'nin evinde geçirmeye gittim. Guillaumet, benden önce bu yolda uçmuştu. İspanya'nın girdisini çıktısını iyi biliyordu ve bunları bana da öğretmesi gerekiyordu.

Evine girdiğim zaman gülümsedi.

"Haberi biliyorum. Memnun musun?" dedi.

İçki dolabına gidip bir şişe Porto şarabı ve bardak aldı, sonra döndü, hâlâ gülümsüyordu.

"Bunu ıslatalım. Göreceksin, işler yolunda gidecek."

Daha sonra, Cordilliere des Andes'le Güney Atlantik posta seferlerinin rekorunu kıran bu arkadaş, çevresine ışık yayan bir lamba gibi güven veriyordu içime. Bundan birkaç yıl önce, gömleğinin kollarını sıvamış, lamba ışığında kollarını kavuşturmuş, dudaklarında yüreklendirici bir gülümsemeyle bana yalnız şunları söyledi:

"Fırtınalar, sis, kar, ara sıra canını sıkacaktır. O zaman, senden önce aynı şeylerle karşılaşanları düşün ve kendi kendine: 'Başkalarının başardığını, ben de her zaman başarabilirim,' de. "

Ama ben, yine de haritalarımı açtım ve ne olursa olsun, yapacağım yolculuğu yine de gözden geçirmemizi istedim. Lambanın altında, omzum eski arkadaşımın omzuna dayalı, iki büklüm, kolejdeki rahatlığıma kavuştum.

Ama aldığım coğrafya dersi ne garipti bir bilseniz! Guillaumet, İspanya'yı öğretmiyor, beni İspanya'yla dost yapıyordu sanki. Yörenin sularından, Çiftlik hayvanlarından, nüfusundan söz etmiyordu. Guadix'i anlatmıyor ama Guadix yakınlarındaki tarlayı çevreleyen üç portakal ağacından söz ediyordu bana. "Onlardan sakın, haritanda da onları işaretle..." dedi. Bu üç portakal ağacı, bundan sonra haritamda Sierra Nevada'dan daha çok yer tutar oldu. Bana Lorca'dan değil de Lorca yakınlarındaki basit bir çiftlikten, canlı bir çiftlikten söz ediyordu. Çiftlik sahibinden, karısından. Bizden bin beş yüz kilometre ötelerde, boşlukta yitip gitmiş olan bu karı koca, çok önemli bir yer tutuyordu. Dağlarının yamacına yerleşmiş, yıldızların altındaki fener bekçileri gibi insanların yardımına koşmaya hazırdılar.

Bütün dünya coğrafyacılarının bilmediği ayrıntıları, unutuldukları köşelerden, aklın almayacağı kadar uzaklardan çekip çıkarıyorduk böylece. Çünkü büyük kentleri sulayan Ebre Irmağı, yalnız coğrafyacıları ilgilendirirdi. Motril'in batısındaki otlar altından akan şu dere, otuz tür çiçeği besleyen bu sütbaba nesine gerekti onların. "Irmaktan da sakın; iniş için tehlikelidir. Bunu da haritanda işaretle." Ah, şu yılan gibi Motril Deresi'ni hep anımsayacağım! Hiçbir şeye benzetemiyor insan onu. O hafif şırıltısı birkaç kurbağayı büyüler ama tek gözle uyur o. Zorunlu inişe uygun tarlaların altında, boylu boyunca uzanmış, beni iki bin metre uzaktan gözlüyordu. İlk fırsatta, beni alev demetine çevirebilir...

Tepenin yamacında bana saldırmaya hazırlanan şu otuz dövüşçü koyunu yılmadan bekliyordum. "Bu çayırı boş sanırsın, sonra güm! Otuz koç birden tekerleklere takılıverir..." Bense, böylesine kalleşçe bir tehdit karşısında, şaşkın şaşkın gülümsüyordum.

Haritamdaki İspanya, lamba ışığı altında yavaş yavaş peri masallarındaki bir ülkeye dönüşüyordu. Sığınakları ve tuzakları çarpı işaretiyle işaretliyordum. O çiftçiyi, otuz koyunu, o dereyi işaretliyordum. Coğrafyacıların unuttuğu o çoban kızını yerli yerine koyuyordum.

Guillaumet'den ayrıldığım zaman, kışın o dondurucu gecesinde yürümek istedim. Paltomun yakasını kaldırdım,

coşkuyla dolaştım. Yüreğimdeki o gizle, tanımadığım insanlarla yan yana yürümekten gurur duyuyordum. Bu barbarlar beni tanımıyorlardı ama güneş doğarken, posta çantalarıyla birlikte asalarını, özlemlerini de bana emanet edeceklerdi. Benim ellerime bırakacaklardı umutlarını. Ben paltoma sımsıkı sarılmış, onların arasında koruyucu adımlarla yürüyordum. Oysa onlar, kendilerinin iyiliklerini ne kadar düşündüğümü bilmiyorlardı.

Gece aldığım haberleri de almıyorlardı onlar. Çünkü belki patlak vermek üzere olan, belki de bu ilk uçuşumda işleri karıştıracak bir kar fırtınası, yalnız benim canımı ilgilendiriyordu. Yıldızlar teker teker sönüyordu; onlar bunu nereden bileceklerdi? Sırlarımla baş başaydım ben. Savaştan önce, düşmanın durumunu bildiriyorlardı bana...

Ama yine de, beni ciddi olarak bağlayan bu mesajları, Noel armağanlarının canlandırdığı ışıklı vitrinlerin önünde alıyordum. Dünyanın bütün nimetleri bu gece, burada ortaya serilmiş gibiydi ve ben, özgeçmişimin gurur veren esrikliğini tadıyordum. Tehlike içinde bir savaşçıydım ben: Gece şölenlerine özgü o aynalar gibi parlayan kristaller, o lamba abajurları, o kitaplar benim neyimeydi? Daha şimdiden bulutlarda uçuyor, posta pilotu olarak, uçuş gecelerinin acılığını tadıyordum.

Beni uyandırdıklarında, saat sabahın üçüydü. Panjurları hızla ittim, kentin üzerine yağan yağmuru seyrettim ve ağır ağır giyindim.

Yarım saat sonra, küçük bavulumun üstüne oturmuş, yağmurdan ıslanmış kaldırımda, beni alacak otobüsün gelmesini bekliyordum. Benden önce pek çok arkadaş, kurban edilme gününü yüreği azıcık sıkkın, böyle beklemişlerdi. Sonunda sokağın köşesinden, demir gürültüleriyle eski bir araba göründü. Tıpkı arkadaşlar gibi ben de, uykusunu alamamış gümrükçüyle birkaç memurun arasına sıkışıp oturdum. Bu otobüsün içi ağır hava, bir insanın yaşamını çürüten tozlu, köhne hükümet binaları gibi kokuyordu. Her beş dakikada, bir başka yazmanı, bir başka gümrükçüyü, bir denetmeni almak için duruyordu. Daha önce uyuklamış olanlar, yeni gelenin selamına anlaşılmaz homurtularla karşılık veriyorlardı. Her yeni gelen de elinden geldiğince bir yere sıkışıyor ve hemen uyuyordu. Tou-

louse'un biçimsiz kaldırım taşlarında, bir tür sıkıntılı araba yolculuğuydu bu. Memurlara katılan pilot, ilk bakışta onlardan ayırt edilmiyordu... Ama sokak fenerleri geçip gidiyor, hava alanı yaklaşıyor, sallanan bu eski otobüs külrengi bir krizalit oluyordu. İnsanlar biçim değiştirmiş olarak çıkıyorlardı içinden.

Böylece her arkadaş, böyle bir sabah vakti, denetmenin o sert bakışlarına boyun eğmiş bir durumda, İspanya ve Afrika postalarından sorumlu insanın doğduğunu içinde duymuştur. Üç saat sonra Hospitalet ejderinin karşısına çıkacak, dört saat sonra ejderi yenip, içi güçle dolu olarak deniz yoluyla dönecek ya da doğrudan doğruya Alcoy Dağları'na saldırıp, fırtınalarla, dağlarla, okyanuslarla savaşacaktır o insan.

Böylece her arkadaş, Toulouse kışının iç karartıcı göğünün altında, yine böyle bir sabah, adsız bir ekibe karışır, beş saat sonra kuzey yağmurlarını, karlarını gerilerde, kışı arkada bırakıp Alicante'nin parlak güneşi altında motorunun hızını azaltarak yaz ortasında yere inecek olan güçlü insanın içinde büyüdüğünü duymuştur.

Bu eski otobüs şimdi yok artık ama onun asık suratı, insanı rahatsız eden hali, hâlâ anılarımda capcanlı yaşıyor. Bizleri, mesleğimizin o zor kazanılan sevinçlerine hazırlayan bir simgeydi o. Her şey onda şaşırtıcı bir yalınlık kazanırdı. Üç yıl sonra, orada daha on sözcük bile edilmeden, pilot Lécrivain'in öldüğünü öğrendiğimi anımsıyorum. Sisli bir günde ya da gecede, aramızdan sonsuza dek ayrılan yüzlerce arkadaştan biriydi o.

Saat sabahın üçüydü. Müdürün, denetmenle yüksek sesle konuştuğu sırada, aynı sessizlik hissediliyordu:

"Lécrivain bu gece Kazablanka'ya inmemiş."

"Ya, ya!" demişti denetmen. "Öyle mi?"

Kendini toparlayıp uyanmak ve yeteneğini göstermek için çabalamıştı.

"Ya, öyle mi?" diye eklemişti. "Demek oraya varamamış? Geri döndü mü acaba?"

Otobüsün dibinden bir ses: "Hayır," dedi yalnızca. Gerisini bekledik ama ses çıkmadı. Dakikalar ilerledikçe, bu "hayır"ın ardından başka bir sözcüğün gelmeyeceği apa-

çıktı ve bu "hayır" kesindi, Lécrivain, Kazablanka'ya inmediği gibi, bir daha da hiçbir yere inemeyecekti.
Böylece o sabah, ilk uçuşumun başında, "mesleğin kutsal töreni"ne katılmaya razı oluyor, pencereden, sokak fenerlerinin yansıdığı yola bakarken cesaretimin kırıldığını duyumsuyordum. Rüzgârın su birikintilerini hızla yalayıp geçtiğini görüyorduk. "Bu ilk uçuşumda... Gerçekten de... Fazla şansım yok," diye düşünüyordum. Bakışlarımı denetmene doğru kaldırdım: "Hava kötü mü?" dedim. Denetmen cama doğru bezgin bezgin baktı: "Bu, hiçbir şey ifade etmez." diye homurdandı sonunda. "Acaba havanın kötü olduğu nasıl anlaşılır," diye düşündüm. Guillaumet bir gece önce, eskilerin içimize saldığı bütün o kötü önbelirtileri, bir tek gülümsemeyle silmişti ama bunlar aklıma geliyordu yine: "Uçuş yolunu, en küçük taşlarına kadar bilmeyen kimse, kar fırtınasına yakalanırsa, vay başına gelenler!.." Bizden eskilerin gözümüzdeki saygınlıklarını korumaları gerekiyordu. Sanki saflığımıza açıyorlarmış gibi bizi rahatsız eden bir gülümsemeyle yüzümüze bakıp başlarını sallarlardı.
Gerçekten bu otobüs, içimizden kim bilir kaç kişiye son bir sığınak olmuştu? Altmış mı, yoksa doksan mı? Hepsini de yağmurlu bir sabah vakti, o sessiz sürücü götürmüştü. Çevreme bakındım: Karanlıkta, nokta nokta parlıyordu ışıklar. Sigaralar, o yaşlı görevlilerin çekingen ve derin düşüncelerini yansıtıyordu. Bu yol arkadaşları, içimizden kim bilir kaç kişiyi son yolculuğa uğurlamıştı.
Fısıltı halinde birbirlerine açtıkları sırların üzerine geliyordum ansızın. Hastalıklar, para, aile tasalarıyla ilgiliydi bunlar. Bu adamların kendilerini 'içine' kapadıkları sıkıcı hapishane duvarları gelirdi gözlerimin önüne. Ansızın kaderin yüzü göründü bana.
Benim yaşlı bürokrat dostum, kimse seni buradan kaçıramamış Sen bundan sorumlu değilsin. Karıncalar gibi, ışığa açılan her deliği tıkaya tıkaya, kendi huzurunu kurmuşsun. Kentsoylu yaşamın güvenliği, göreneklerin, taşra yaşamının sıkıcı dinsel törenleri içinde kıvrılıp kalmışsın. Bu kendi halindeki surları, rüzgârlara, dalgalara ve yıldızlara karşı yükseltmişsin. Büyük sorunlarla kafa yormayı hiç istemiyorsun. İnsanlığını unutmak için yeterince zor-

landın zaten. Başıboş bir gezegende neden oturmuyorsun hiç? Kendine yanıtı olmayan sorular hiç sormuyorsun. Toulouse'lu küçük bir kentsoylusun sen. Daha zamanı varken, kimse omuzlarından tutmamış seni. Şimdi sana biçim veren balçık kurumuş, kaskatı olmuş. Belki de içinde oturan uykuya dalmış o müzisyeni, şairi ya da gökbilimciyi kimse uyandıramayacak artık.

Sağanak halinde yağan yağmurlardan yakınmıyorum artık. Mesleğin büyüsü, iki saate kalmadan kapkara ejderlerle, tepelerinde şimşekler çakan dağlarla göğüs göğüse geleceğim; gece karanlığıyla birlikte tehlikelerden kurtulup yolumu yıldızlarda okuyacağım bir dünya açıyor önüme.

Mesleğe giriş töreni böyle geçiyor ve biz yolculuğa başlıyorduk. Bu yolculuklar çoğunlukla olaysız geçiyordu. Kendi ülkemizin derinliklerine, usta dalgıçlar gibi rahatça dalıyorduk. Bugün, her yer çok iyi biliniyor. Pilot, makinist ve telsizci artık bir serüvene atılmayıp bir laboratuvara kapanıyorlar. Artık görüntülerin değişmesine değil de ibrelerin durumuna uyuyorlar. Dışarıda dağlar karanlıklara gömülüdür ama artık bunlar dağ olmaktan çıkmış, ne zaman yaklaşmak gerektiğini hesaplanan görünmez bir güç olmuştur. Telsizci, lambanın altında sayıları yazar, makinist haritasını işaretler ve pilot da dağlar sapmışsa, sollamak istediği tepeler, askeri hazırlıkların gerektirdiği o gizlilik içinde birden karşısına çıkmışsa, rotasını düzeltir.

Karada bekleyen telsizcilere gelince... Onlar da saniyesi saniyesine arkadaşlarının söylediklerini uysal uysal defterlerine geçirirler: "Gece yarısını kırk geçiyor. Yol 230'a. Uçakta her şey yolunda."

Bugün uçaktakiler böyle yolculuk yapıyor. Hareket halinde olduklarını ayırt etmiyorlar. Gece denizdeymiş gibi, her türlü işaret noktasından uzaktırlar. Ama motorlar bu aydınlık odayı, özünü değiştiren bir sarsıntıyla doldurur. Ama saat döner durur. Kadranlarda, radyo lambalarında, ibrelerde, gözle görülmeyen bütün bir simya işlemi olmaktadır. Saniyeden saniyeye, bu gizli hareketler, bu sessiz sözcükler, bu dikkat, hep birlikte mucizeyi hazırlarlar. Zamanı gelince de pilot, güven içinde alnını cama yapıştı-

rabilir. Hiçlikten altın doğar: Havaalanının ışıkları içinde pırıl pırıl yanar.
Ama yine de bizler, daha başka uçuşlar da yapmış, havaalanından iki saat uzakta, kendimize özgü o görüşle ansızın kendimizi Hint Okyanusu'ndan daha uzaklarda hissetmiş, geri dönmek umudunu bile yitirmişizdir.
Mermoz, Güney Atlantik'i ilk kez deniz uçağıyla geçtiği zaman, güneş batarken, Afrika'daki Potau-Point bölgesine varmıştı. Karşısında, siklon uçlarının, tıpkı bir duvar gibi örülürcesine, dakikadan dakikaya yükseldiğini gördü. Sonra, bütün bu kasırga hazırlığının üzerine gece çöktü ve her şey gözden yitti. Bir saat sonra, bulutların altına dalınca, kendini bir masal krallığında buldu.
Deniz hortumlar, görünürde bir tapınağın kara sütunları gibi yığın yığın havalara yükseliyordu. Uçlarının üzerinde, fırtınanın karanlık ve alçak kubbesi oturmuştu ama bu kubbenin çatlaklarından ışık dilimleri düşüyor, dolunay, sütunların arasından, denizin soğuk yüzüne ışıklar saçıyordu. Mermoz, bu insansız yıkıntılar arasında, bir ışık kanalından bir başkasına geçerek yoluna devam ediyor, içlerinde belki de şahlanan bir denizin homurdandığı o dev gibi sütunların çevresini döne döne, bu ay ışığının ince yollar boyunca, tapınağın çıkışına doğru dört saat boyunca yükseliyordu. Bu görünüm öylesine eziciydi ki Mermoz, Potau-Point'ı geçtikten sonra, korkmamış olduğunu anladı.
Gerçek dünyanın sınırlarını aştığımız böyle saatlerden birini de anımsıyorum: Bütün gece Sahra'daki alanlardan verilen telsiz mesajları yanlıştı; radyo operatörü Néri'yi ve beni çok yanıltmışı. Bir sis yarığının dibinde su parıltıları görünce, uçağı ansızın kıyıya doğru çevirdim. Açık denize doğru ne kadar uçtuğumuzu anlayamıyorduk.
Artık kıyıya ulaşabileceğimize güvenimiz kalmamıştı, çünkü benzinimiz yetmeyecekti belki de. Ama kıyıya ulaşsak bile, inecek yer bulmamız gerekecekti. Ayrıca ayın batma zamanı gelmişti. Yönümüzü kestiremediğimizden, kulaklarımız duymaz, gözlerimiz nerdeyse görmez olmuştu. Ay, kar yığınını andıran bir sis içinde, solgun bir kor gibi sönüyordu. Tepemizdeki gökyüzü de bulutlarla kaplanıyor-

du ve biz o anda, bu bulutlarla sisin arasındaki ışıksız ve varlığı tükenmiş bir dünyada uçuyorduk.
Bize yanıt veren havaalanları nerede olduğumuzu bildirmekten vazgeçtiler: "Yer saptanmıyor... Yer saptanmıyor..." diyorlardı. Çünkü sesimiz onlara hiçbir yandan ulaşmıyordu.
Ansızın, tam umudumuzu kestiğimiz anda, ön tarafın solunda, parlak bir nokta belirdi ufukta. İçimi gürültülü bir sevinç kapladı. Neri, bana doğru eğildi. Onun şarkı söylediğini duydum! Havaalanı olmalıydı bu; bu ışık da onun feneri. Çünkü Sahra geceleri tümüyle karanlıktır, kocaman ölü bir ülke gibidir. O anda ışık biraz parladı, sonra söndü. Meğer birkaç dakikalığına, sis tabakasıyla bulutlar arasında, ufukta batmak üzereyken gözümüze ilişen bir yıldıza doğru yönelmişiz.

O sırada başka ışıkların yükseldiğini gördük. Gizli bir umutla sırayla tek tek onlara doğru yöneldik. Işık kısa bir süre görününce aynı yanılgıya yeniden düşüyorduk: "Işığı gördük, farınızı söndürün ve yeniden üç kez yakın," diye buyruklar veriyordu Neri, Cisneros Havaalanı'na. Cisneros, farlarını yakıp söndürüyordu ama gözümüzden ayırmadığımız ışık, o namuslu yıldız göz kırpmıyordu.
Bitmekte olan benzinimize karşın, her defasında altın oltayı ısırıyorduk. Her defasında, bir fenerin gerçek ışığı gibi havaalanı ve yaşamı oluyordu bizim için, sonra yine başka bir yıldıza dönmemiz gerekiyordu.
O andan sonra, kendimizi gezegenler arası boşlukta, yüzlerce ulaşılmaz yıldızın arasında, biricik gezegenin, bizim gezegenimizin, üstünde topraklar, dost evler, varımız yoğumuz, sevgilerimiz bulunan o gezegenin ardında yitmiş gibi hissediyorduk.
Üzerinde değerli varlıklarımız bulunan gezegende... Size, gözünüzün önünde beliren hayalleri söyleyeyim; belki çocukça gelecektir bu. Ama insan tehlikenin ortasındayken, insancıl tasalardan arınamıyor. Susamıştım ve karnım açtı. Cisneros'a varsaydık, benzinimizi alır almaz, yolculuğumuzu sürdürür, sabah serinliğinde Kazablanka'ya inerdik. İşimiz de biterdi! Neri'yle kente giderdik. Şafak sökerken, henüz açılan küçük meyhaneler bulurduk.

Neri ile ben, güvenli güvenli masaya oturur, sıcak ayçöreklerinin ve sütlü kahvenin karşısına geçip, geçirdiğimiz geceden güle oynaya söz ederdik, yaşamın sabah keyfini tadardık. Yaşlı köylü kadın da Tanrısına, renkli bir resim, sıradan bir madalyon, bir teşbihle kavuşur ancak. Bizimle anlaşmak için böyle yalın bir dil gerekir zaten. İşte benim için de yaşama sevinci, bu güzel kokulu, sıcacık sütlü kahvede, insanın içine sessiz otlakların, yabanıl fidanların, harman
sonlarının özlemini sokan süt, kahve buğday karışımında toplanıyordu. Bunca yıldız içinde bu şafak vakti yemeğinin güzel kokulu kâsesine koyabilecek bir tek gezegen vardı yalnızca.
Ama uçağımızla insan dolu dünya arasına aşılmaz uzaklıklar yığılıyordu. Dünyanın bütün zenginlikleri, yıldız kümesinde kaybolmuş bir toz zerresinde toplanmıştı. Bu zerreyi bulmaya çalışan müneccim Néri de yıldızlara yalvarıyordu hep.
Ansızın yumruğuyla omuzumu dürttü. Dürterek uzattığı kâğıtta şunları okudum: "İşler yolunda, çok güzel haberler alıyorum... "Yüreğim çarparak, bizi kurtaracak olan beş altı sözcüğü bitirmesini bekledim. Sonunda Tanrı'nın lütfuna kavuştum.
Bu haber, bir gece önce ayrıldığımız Kazablanka'dan verilmişti. Bize geç iletildiğinden, iki bin kilometre uzaklarda, bulutlarla sisler arasında, engin denizler üstünde, tam yolumuzu yitirdiğimiz anda birden ulaşıyordu bize. Bu mesaj, Kazablanka Havaalanı'ndaki devlet temsilcisinden geliyordu. Şunlar yazılıydı: "Bay de Saint-Exupéry, sizin için Paris'ten ceza vermelerini istemek zorundayım, Kazablanka'dan hareket ederken, hangarları sıyırıp geçtiniz." Hangarları sıyırıp geçtiğim doğruydu. Bu adamın görevini öfkeyle yaptığı da doğruydu. Bu uyarı bir havaalanı bürosunda yapılmış olsaydı, çok utanırdım. Ama yapılmaması gereken bir yerde yapılmıştı. Bu seyrek yıldızlar, bu sis yatağı, denizin tehdidi arasında çınlıyordu bu uyarı. Kendi yazgımız, uçağın yazgısı, postanın yazgısı bizim ellerimizdeydi. Yaşamak için uçağı zorla yönetiyorduk zaten: bu adamsa kalkmış, aşağılık öfkesini üstümüze kusuyordu. Néri'yle ben, öfkelenmek şöyle dursun, ansızın büyük bir

sevinç duyduk. Burada, efendi bizdik, bize bunu duyumsattılar. Bu onbaşı, bizim yüzbaşılığa yükseldiğimizi kollarımızdan da mı anlamamıştı? Büyükayı ile Yay Burcu arasında bocalarken, Ay'ın bu aldatmacasını kendimize dert edinmişken, kalkıp da bizi düşlerimizden ayırmanın zamanı mıydı?..

Bu adamın ortaya çıktığı gezegenin biricik ve ilk ödevi, yıldızlar arasındaki uzaklıkları ölçmemiz için bize doğru sayılar sağlamaktı. Oysa sayılar yanlıştı. Geriye gezegenin geçici olarak susması kalıyordu. Néri bana; "Böyle saçmalıklarla uğraşacaklarına, bizi bir yerlere indirseler daha iyi olurdu..." diye yazdı. "onlar", dünya yuvarlağının parlamentoları, meclisleri, deniz güçleri, orduları imparatorlarıyla birlikte bütün uluslarını kısaltıveriyorlardı. Bizimle uğraşan bu çılgının mesajını okurken. Merkür'e doğru çeviriyorduk yönümüzü.

Pek garip bir rastlantıyla kurtulduk: Öyle bir saat geldi ki, Cisneros'a varma umudunu bırakıp sürekli olarak kıyı doğrultusuna giderek, benzin tükeninceye dek rotayı tutmaya karar verdim. Böylece denize düşme olasılığını bir dereceye kadar azaltmış oluyordum. Ne yazık ki fenerlerim beni yanıltmış, Tanrı bilir nereye kadar uzanmıştım. Yine ne yazık ki gece karanlığında, içine dalmak zorunda kalacağımız yoğun sis de bize, kazasız belasız yere inme şansı bırakmıyordu pek. Ama başka bir seçeneğim yoktu.

Durum öylesine açıktı ki üzgün üzgün omuzlarımı silktiğim sırada, Néri. bir saat önce bizi kurtarabilecek olan bir mesaj sıkıştırdı elime. "Cisneros, bizim nerede olduğumuzu bildirmeye karar veriyor. Cisneros'a göre iki yüz on altı kuşkulu..." Cisneros artık karanlıklara gömülmemişti. Cisneros, solumuzda, elle tutulabilir bir yerdeydi. Evet, ama hangi uzaklıktaydı? Neri'yle ben, kısaca konuştuk. Çok geçti artık. İkimiz de aynı düşüncedeydik. Cisneros'a gidersek, kıyıyı gözden kaçırma tehlikesine düşerdik. Nen: "Bir saatlik benzinimiz kaldı, doksan üçle yolumuza devam edelim." dedi.

Ama bu arada havaalanları da teker teker uyanıyorlardı. Konuşmamıza Agadir'den, Kazablanka'dan, Dakar'dan sesler karışıyordu. Bu kentlerdeki her radyo istasyonu havaalanlarına tehlikeyi bildirmiş, alan şefleri de arkadaş-

ları telaşa vermişlerdi. Hepsi de yavaş yavaş, tıpkı bir hastanın yatağının çevresine toplanır gibi toplanıyorlardı çevremize. Yararsız bir ilgiydi ama yine de ilgiydi. Kısır ama son derece sevecen ilgiydi.
Ansızın Toulouse göründü. Dört bin kilometre uzaklarda kalmış, uçuş yolunun başı Toulouse. Hemen aramıza giriverdi Toulouse. "Yönettiğiniz uçağın numarası F... değil mi?" (Kayıt numarasını unutmuştum.) "Evet." dedim. "Öyleyse daha iki saatlik benzininiz var. Bu uçağın deposu standart değil. Cisneros'a doğru gidin."
Mesleğin gerekleri dünyayı böyle değiştirir ve zenginleştirir. Posta pilotunun eski görünümlerde yeni bir anlam bulması için böyle bir geceye gereksinimi yoktur. Yolcuyu bıktıran tekdüze görünüm, mürettebata göre başka anlam taşır. Ufku tıkayan bu bulut yığınları, onun gözünde bir dekor olmaktan çıkar: Bunlar onun kaslarını ilgilendirir ve ona sorunlar çıkarır. O bunu çoktan hesaba katmıştır. Onu ölçer, gerçek bir dille kendine bağlar. İşte uzak bir sarp dağ: Acaba asıl yüzü nasıldır? Ay ışığında iyi bir işaret noktası olur. Ama ya pilot kör uçuş yapıyorsa, rotasını zorla tutuyorsa ve nerede olduğunu kestiremiyorsa, o zaman bir sarp dağ patlayıcı oluverir. Suyun altında akıntıya kapılan bir mayın nasıl bütün bir denizi tehlikeye atarsa, o da bütün geceyi tehditleriyle doldurur.
Okyanuslar da böyle değişir. Fırtına, sıradan yolcunun gözüne görünmez. Çok yükseklerden bakınca, dalgaların kabartısı görülmez, sis yığınları hareketsiz gibi durur. Yalnızca, bir tür donda kaskatı kesilmiş, damar damar beyaz palmiye ağaçları yayılmıştır. Ama uçak adamları, buraya inilemeyeceğini bilirler. Bu palmiyeler onun gözünde kocaman zehirli çiçekler gibidir.
Yolculuk rahat olsa bile, bir yerlere giden pilotun önüne serilen görünüm, sıradan bir görünüm değildir. Gökyüzüyle yeryüzünün renklerinde, rüzgârın deniz üstündeki izlerine, tan vaktinin parlattığı bu bulutlara hayranlık duymaz ama onlar üzerine derin düşüncelere dalar. Tıpkı topraklarını dolaşıp bin bir belirtiden baharın gelmekte olduğunu, don tehlikesini, yağmur veya sis basacağını, gecenin mutlu bir gece olacağını önceden gören bir köylü gibidir o. Önceleri, insanı doğanın büyük sorunlarından

uzaklaştırırmış gibi görünen makine, onu daha kesin bir şekilde daha doğal sorunlara atar.
Fırtınalı bir gökyüzünün kurduğu geniş bir mahkemenin ortasında tek başına kalan bu pilot, uçağını üç ilkel tanrıya, dağa, denize ve fırtınaya karşı korur.

II

ARKADAŞLAR

1

İçlerinde Mermoz'un da bulunduğu birkaç arkadaş, boyun eğmeyen Sahra'yı aşarak Kazablanka-Dakar Fransız Hava Hattı'nı kurdu. O zamanki motorlar hiç dayanıklı değildi. Mermoz, bir bozukluk yüzünden Mağriplilerin eline düştü. Öldürmekte tereddüde düşüp on beş gün tutukladılar, sonra parayla geri verdiler. Sonra Mermoz, yine aynı topraklar üzerinde uçuşlarını sürdürdü.
Amerika hattı açılınca, her zaman öncü olan Mermoz, Buenos Aires'le Santiago arasındaki yolu incelemekle, daha sonra da Sahra üzerindeki köprüden sonra And Dağları üzerinde bir köprü kurmakla görevlendirildi. Emrine beş bin iki yüz metreye yükselebilen bir uçak verildi. Cordillere'nin tepeleri yedi bin metreye yükselir. Mermoz, geçitler aramak için havalandı. Kumları geçtikten sonra dağın, rüzgârda karları savrulan o sivri tepelerin, o her şeyin rengini solduran fırtına hazırlıklarının, iki kaya arasında pilotu sert bir savaşa zorlayan sert anaforların karşısına çıktı. Mermoz, düşmanını tanımadan, böyle çarpışmalardan canlı çıkıp çıkmayacağını bilmeden bu kavgalara girişiyordu. Başkaları için "denemeye" girişiyordu Mermoz.
Sonunda, "deneye deneye", kendini bir gün Andlar'da hapsedilmiş buldu.
Yamaçları uçurum olan dört bin metre yüksekteki bir yaylaya inmek zorunda kalınca, Mermoz ve makinisti, tam iki gün kaçma yollarını araştırdılar. Kapana kısılmışlardı. O zaman son kozlarını kullandılar, uçağı boşluğa sürdüler, inişli çıkışlı yerlerden sıçraya sıçraya uçuruma kadar gelip

boşluğa bıraktılar kendilerini. Uçak düşerken, yeniden buyruklara uyar duruma gelecek kadar hız kazanmıştı. Mermoz, uçağın burnunu dağın zirvesine çevirdi, tepeyi yaladı. Gece don yüzünden patlayan bütün borulardan sular fışkırıyordu. Yedi dakikalık uçuştan sonra uçak, nerdeyse bozulmak üzereyken, altında, "vadedilmiş toprak" gibi Şili Ovası'nı buluverdi Mermoz.

Ertesi gün, yine başlıyordu.

Andlar karış karış keşfedildikten sonra, uçuş teknikleri düzene girince, Mermoz bu yolu arkadaşı Guillaumet'ye bıraktı ve geceyi araştırmaya başladı.

Bu işin de üstesinden gelerek yolu açtı.

Geceyi evcilleştiren Mermoz, Okyanus'u denedi. 1931'de, posta, ilk kez Toulouse'dan Buenos Aires'e tam dört günde taşındı. Dönüşte, Güney Atlantik'in ortasında, fırtınalı denizin üstündeyken, Mermoz'un yağı bitti. Bir gemi, onu, postasını ve adamlarını kurtardı.

Böylece Mermoz, çölleri, dağları ve denizi iyice araştırmış oldu. Pek çok kez kumlara, dağlara, geceye ve denizlere gömülmüştü. Geri dönünce de durmamış, yine sefere çıkmıştı.

Sonunda, on iki yıl çalıştıktan sonra, bir kez daha Güney Atlantik üzerinde uçarken, telsizi, sağ dipteki motorun durduğunu bildirdi. Sonra sustu.

Haber, hiç de kaygı verici görünmüyordu. Ancak on dakikalık bir sessizlikten sonra, Paris'ten Buenos Aires'e kadar bütün radyo istasyonları, üzüntüyle beklemeye başladılar. Günlük yaşamda on dakikalık bir gecikmenin hiçbir önemi yoksa da posta uçağı için bunun anlamı derindir. Bu ölü zamanın akışı içinde, bilinmeyen bir olay gizlidir. Önemsiz ya da önemli olsa da artık geçmiş sayılır. Kader yargısını vermiştir; bu yargı kesindir: Bir demir el, pilotu avucunun içine alıp denizin ortasına ya zarar vermeden indirmiş ya da sulara çarpıp paramparça etmiştir. Ama karar, bekleyenlere bildirilmemiştir.

İçimizden hangimiz, bu umutların gittikçe azaldığını, Sessizliğin, tehlikeli bir hastalık gibi dakikadan dakikaya ağırlaştığını duymamışızdır? Umutlara kapılırız, sonra saatler geçer, vakit geç olur. Artık bize, arkadaşlarımızın geri dönmeyeceğini, göklerinde sık sık uçtukları Güney Atlan-

tik'in içinde yattıklarını anlamak kalır. Mermoz, demetini sıkıca bağlayarak tarlasında yatan orakçı gibi yapıtının içine gömülüp gitmişti kuşkusuz.
Bir arkadaş böyle ölünce, ölümü, insana mesleğin gereği bir hareketmiş gibi görünür ve ilk önceleri başka bir ölüm kadar yaralamaz. Kuşkusuz bizden uzaklaşmış, uğrak değiştirmiştir ama yokluğu, henüz ekmeksiz kalma acısı gibi içimize işlememiştir.
Gerçekten de bizler, birbirimizle pek seyrek karşılaşmaya alışmışızdır. Çünkü pilot arkadaşlar, birbirleriyle konuşmaları yasaklanmış nöbetçiler gibi Paris'ten Şili'ye, Santiago'ya kadar, dünyanın her yanına dağılmışlardır. Bu büyük meslek ailesinin şuraya buraya dağılmış üyelerini bir araya toplamak, uçuşların rastlantısına bağlıdır. Bir gece, Kazablanka'da, Dakar'da, Buenos Aires'te bir masa çevresinde, yıllar süren sessizlikten sonra, o yarı kalmış konuşmalara dönülür, eski anılarda yeniden birleşilir. Sonra herkes kendi işine. Dünya hem ıssız hem de kalabalıktır; Mesleğin bizi her zaman götürdüğü o gizemli, gizli, ulaşılması zor bahçelerle doludur. Yaşam, belki arkadaşları bizden ayırır, birbirimizi düşünmeye pek fırsat vermez. Ama biz, onların sessiz, unutulmuş bir yerde olduklarını ve bize çok bağlı olduklarını biliriz. Ama yollarımız karşılaşınca, bizi taşkın bir sevinçle omuzlarımızdan tutup sarsarlar! Bizler gerçekten de beklemeye alışkınız...
Ama falancanın o pırıl pırıl kahkahasını artık duymayacağımızı, artık o bahçenin bize yasak olduğunu yavaş yavaş anlarız. O zaman, yürek paralamayan ama yine de acı veren yasımızı tutarız.
Gerçekten de hiçbir şey artık onun yerini doldurmayacaktır. İnsan, hemen eski arkadaş bulamaz ki kendine. Hiçbir şey bunca ortak anıların, birlikte yaşanan bunca zor anların, bunca kavgaların, barışmaların, içten coşkuların yerini tutamaz. Bir meşe dikince, hemen gölgesine oturmayı ummak boşunadır.
Yaşam böyle sürüp gider. Önce, yıllarca ağaç dikip onu zenginleştiririz. Ama araya yıllar girer, zaman bu uğraşları bozar, söküp atar. Arkadaşlarımızın gölgeleri de teker teker aramızdan çekilir. Bu kez tuttuğumuz yaslara, yaşlanmanın gizli hüznü karışır.

İşte Mermoz'un ve başkalarının bizlere verdikleri ders. Bir mesleğin büyüklüğü, belki de her şeyden önce insanları birleştirmesindedir: Bir tek gerçek lüks vardır, o da insan ilişkilerindeki lükstür.

Yalnız parasal çıkar için çalışırken, kendi zindanımızı kendimiz kuruyoruz. Yaşamaya değer hiçbir şey sağlamayan o değersiz paramızla kendimizi soyutluyoruz.

Anılarımı yoklayıp bende sürekli bir tat bırakanlarını arasam, bence gerçekten değeri olan anılarımın bilançosunu yapsam, kuşkusuz hiçbir servetin sağlayamadığı anları bulurum. Bir Memoz'un, birlikte yaşanan zor anların, bizi sonsuza dek bağladığı bir arkadaşın dostluğunu satın alamayız.

O uçuş geceleri ve yüz binlerce yıldızı, o iç rahatlığını, o birkaç saatlik egemenliği parayla satın alamazsınız.

Zorlu inişten sonra, dünyanın aldığı o yepyeni görünüm, o ağaçlar, o çiçekler, o kadınlar, ışıyan günle birlikte kavuştuğumuz yaşamın getirdiği sevinçler, bizi ödüllendiren o pek çok küçük şey, parayla satın alınamaz.

Ayaklanmalarla yaşanmış, anısı birden gözlerimin önüne gelen o gece de satın alınmaz.

Biz Aéropostale'in üç pilotu, güneş battıktan sonra, Rio de Oro kıyısına zorunlu iniş yapmıştık. Arkadaşım Riguelle, hareket kolunun kırılması yüzünden önce yere iniş yaptı. Bourgat adındaki bir başka arkadaş, Riguelle'in arkadaşlarını almak için yere iniş yapmış ama önemsiz bir bozukluk onu yere çivilemişti. Sonunda ben de gece bastırırken yere indim. Bourgat'nın uçağını kurtarmaya, onarımı iyice yapabilmek için de güneşin doğmasını beklemeye karar verdik.

Bundan bir yıl önce, uçakları bozulan arkadaşlarımız Gourp ve Erable, tam burada, başkaldıran kabileler tarafından öldürülmüşlerdi. Bugün bile Bojadur dolaylarında, üç yüz kişilik silahlı bir Mağripli çetenin pusuda beklediğini biliyorduk. Üç uçağımızın yere indiğini uzaktan görmüşler ve harekete geçmişlerdir bile. Belki de son kez beklemeye başladık. Geceyi geçirmek üzere konakladık. Yük ambarından beş altı eşya sandığı çıkarıp boşalttık, daire şeklinde dizdik, her birinin içine, nöbetçi kulübesi gibi rüzgâra karşı pek iyi korunmayan küçük birer mum

diktik. Böylece, çöl ortasında, dünyanın çıplak kabuğu üzerinde, dünyanın ilk yıllarına yaraşır bir ıssızlık içinde, bir insan köyü kurduk.
Köyümüzün bu büyük alanında, sandıklarımızdan yayılan titrek bir ışıkla aydınlanan o kumluk alanda toplaşıp bekledik. Bizi kurtaracak olan şafağı ya da Mağriplileri bekliyorduk. Bu geceye Noel tadı veren o şeyin ne olduğunu bilmiyorum. Birbirimize anılarımızı anlatıyor, şakalaşıyor ve şarkı söylüyorduk.
Görkemle düzenlenmiş bir bayramın aynı neşeli coşkusunu duyuyorduk içimizde. Ama yine de çok yoksulduk. Rüzgâr, kum ve yıldızlardan başka bir şeyimiz yoktu. Trappe tarikatının kesişlerinden bile daha katı bir yaşam. Ama bu yarı aydınlık örtünün üstünde, dünyada anılarından başka hiçbir şeyi olmayan altı yedi insan, gözle görülmez zenginlikleri paylaşıyorlardı aralarında.
Sonunda birbirimize kavuştuk. İnsanlar ömür boyu, kendi sessizliklerine gömülmüş olarak yan yana yürürler. Birbirlerine bir şeyler söylerler ama bunu aktaramazlar birbirlerine. Oysa tehlike anı gelince, herkes birbirine omuz verir. İnsan, aynı topluluğun malı olduğunu anlar ve başkalarının varlığını anlayınca, rahatlar. Gülücüklerle bakarlar birbirlerinin yüzlerine. İnsan, daha yeni koy verilmiş denizin enginliği karşısında çok şaşıran bir hükümlüye benzer.

2

Guillaumet, senin üstüne birkaç söz söyleyeceğim ama gözü pekliğin ya da meslekteki değerin üzerinde uzun uzun durup da canını sıkmayacağım. Serüvenlerinin en güzelini anlatmaktaki amacım bambaşkadır.
Adsız bir özelliğin var. Belki de "ağırbaşlılıktır bu ama sözcük yeterli değil. Çünkü bu özellik, en güler yüzlü sevinçle de uzlaşabilir. Kerestenin karşısına, kendi ayarında birinin karşısına çıkarmış gibi geçip onu eliyle yoklayan, ölçüp biçen, hafifsemek şöyle dursun, uğrunda bütün yeteneğini birleştiren bir yapı ustasının özelliğidir bu.
Guillaumet, eskiden, senin yaşamınla ilgili bir öykü okumuştum. Gerçeğe aykırı bu öyküye karşı verilecek eski bir

hesabım var. Sanki gözü peklik, en korkunç tehlikeler arasında, ölüm anında, öğrencilere özgü anlamsız şakalar yapmakmış gibi sana, o Parisli haylazlara özgü anlamsız davranışları yakıştırıyorlardı. Guillaumet, senin nasıl biri olduğunu bilmiyorlardı. Düşmanlarınla yüz yüze gelmeden, onlarla alay etmeye gerek duymuyorsun. Korkunç bir fırtına karşısında, "İşte korkunç bir fırtına!" diye düşünürsün. Onu kabul eder ve ne yapacağına sonra karar verirsin.

Burada, anılarımda yer etmiş bir olayı anlatayım sana.

Kışın, And Dağları üzerindeki uçuşun sırasında, elli saatten beri kayıptın. Patagonya'nın en uzak köşelerinden dönünce, Mendoza'da pilot Daley'le buluştum. İkimiz birlikte, tam beş gün boyunca, o dağ zincirini uçakla taradık ama hiçbir şey bulamadık. İki uçağımız hiç yeterli değildi. Bize öyle geliyordu ki yüz hava filosu, tepeleri yedi bin metreye ulaşan bu kocaman dağ kütlesini, yüz yıl araştırsa bile yine de gereği gibi tarayamazdı. Bütün umudumuzu yitirmiştik. Kaçakçılar, şu beş frank için adam öldüren o haydutlar bile dağ kollarında, yardım etmek için serüvene atılmayı göze alamadılar. "Orada canımızı tehlikeye atacağız. Andlar, kışın insanları geri salmaz," diyorlardı. Daley'le birlikte Santiago'da yere inince, Şilili memurlar da arama işinden vazgeçmemizi öğütlediler bize. "Mevsim kış. Arkadaşınız, düştükten sonra canlı bile olsa, geceyi sağ çıkaramaz. Oralarda, bir gece geçirince insan dönüverir," dediler. Ben, yeniden Andlar'ın o korkunç uçurumlarının arasına daldığım zaman, bana, sanki artık seni aramıyor, bu kardan yapılmış katedralde, cesedinin başında bekliyormuşum gibi geliyordu.

Sonunda, yedinci gün, iki uçuş arasında, Mendoza'daki bir lokantada yemeğimi yerken, bir adam kapıyı itip "Guillaumet... Yaşıyor!" diye bağırdı.

Orada bulunan bütün yabancılar kucaklaştılar.

On dakika sonra, uçağa iki makinist, LeFebre ve Abri'yi alıp havalandım. Kırk dakika sonra da, seni kim bilir nereye götürmekte olan otomobili görünce San Raphael kıyısına indim. Güzel bir karşılaşmaydı. Hepimiz ağlaşıyorduk. Seni canlı, yeniden doğmuş, kendi mucizesinin biricik yaratıcısı olan seni, kollarımızın arasında ezercesi-

ne sıkıyorduk. İşte o zaman, o hayranlık verici insanca gururu anlatın: "Benim yaptığımı, inanın bana, hiçbir budala yapamazdı."
Daha sonra, bize kazayı anlattın.
Andlar'ın Şili'ye bakan yamaçlarına beş metre kalınlığında karlar savuran fırtına, kırk sekiz saat içinde bütün alanı tıkamış, Pan Air'in Amerikalı pilotları da geri dönmüşlerdi. Ama sen bulutlarda bir yırtık bulma umuduyla yükseliyormuşsun. Bu yırtığı, bu tuzağı, az sonra bulmuşsun ve altı bin metrelerde süzülen, yalnız yüksek tepelerin deldiği bulutların üstüne, altı bin beş yüz metreye yükselerek rotayı Arjantin'e çevirmişsin.
Aşağıya inen hava akımları, kimi zaman pilotlara çok tuhaf şeyler hissettirir. Motor döner ancak uçak aşağı kayar. Yüksekliğini bozmamak için uçağı dikleştirirsin. Uçak hız yitirir, yumuşar: Hep kayarsın.
Uçağı fazla dikleştirmekten korkup elini gevşetirsin. Sonra, rüzgârı bir atlama tahtası gibi karşına alarak sırtını en uygun tepeye vermek umuduyla sağa sola kayarsın. Ama yine de kayarsın. Sanki bütün gökyüzü aşağıya kayıyormuş gibi olur. İnsan o anda kendini, evrensel bir kazaya kurban gidiyormuş sanır. Sığınacak hiçbir yer yoktur. Geri dönüp, sizi destekle sıkıca tutarmış gibi görünen hava bölgelerine varmaya çalışırsınız boş yere. Ama destek kalmamıştır artık. Her şey çürür parçalanır ve siz, bu evrensel, çürüyüş içinde, size doğru gevşek gevşek kayarak uçağınızı içine alıp yutan bulutlara doğru yükselirsiniz.
"Az daha enseleniyordum", diyordun bize. "Ama, henüz yenilmemiştim. İnsan, durgun gibi görünen bulutların üstünde, aşağıya akan hava akımlarına rastlıyor. Çünkü aynı yükseltide bu bulutlar, durmadan çoğalıp tazeleniyorlar. Dağların tepelerinde her şey öyle tuhaf ki..."
Ne bulut onlar!..
"Tuzağa düşer düşmez, uçağın kumandasını bıraktım, dışarı fırlamamak için oturduğum yere sıkıca yapıştım. Uçak öylesine sarsılıyordu ki kayışlar omuzlarımı yaralamıştı. Buz tutmuş camlar da önümü görmemi engellemişti. Altı bin metreden üç bin beş yüz metreye bir şapka gibi yuvarlandım.

"Üç bin beş yüz metrede, kapkara, yassı bir kütle gördüm, ona bakıp uçağımı düzelttim. Tanıdığım bir göldü bu: Laguna Diamante Gölü. Koni biçimindeki bir boşluğun ortasında olduğunu biliyordum. Boşluğun yamacında Maipu Volkanı altı bin dokuz yüz metreye yükseliyordu. Buluttan kurtulmuş olmama karşın, yoğun kar fırtınası yüzünden bir şey göremiyordum. Boşluğun yamaçlarından birine çarpmadan, gölden kurtulamazdım. Bu yüzden, benzinim bitinceye dek, otuz metre yukarıdan gölün çevresini dolandım. İki saat süren dönüşten sonra, yere indim ve kapaklandım. Uçaktan çıktığım zaman, fırtına beni yere yıktı. Yeniden ayağa kalktım, yine devirdi beni. Bu kez omurganın altından sürüne sürüne ilerledim, karların içinde kendime bir sığınak kazdım. Orada, posta çantalarımla sarıp sarmaladım kendimi ve kırk sekiz saat bekledim.

"Daha sonra, fırtına dindi, yürümeye başladım. Beş gün dört gece yürüdüm."

Ama senden geriye ne kalıyordu, Guillaumet? Sana kavuşuyorduk ama soğuktan yanmış, bir deri bir kemik kalmış, yaşlı bir kadın gibi küçülmüştün. O akşam, uçakla seni Mendoza'ya götürmüştüm. Orada beyaz çarşaflar üzerine bir merhem gibi yayılıvermiştin. Ama onlar da seni iyileştiremediler. Bu bitkin beden, sana bir yük gibiydi. Uykunda, onu nereye koyacağını bilmeden, dönüyor dönüyordun. Gövden ne kayaları, ne de karları unutabiliyordu. Yüzünde izleri vardı. Kararmış, şiş şiş olmuş, sopayla vurulmuş çürük bir meyveye benzeyen yüzüne bakıyordum. Çok çirkin, çok bitkindin; işinin o güzel araçlarını kullanma yetini yitirmiştin. Ellerin uyuşmuştu. Soluk almak için yatağının kıyısına oturunca, donmuş ayakların ölü iki ağırlık gibi sarkıyordu. Yolculuğunu bile bitirmemiştin henüz; hâlâ soluk soluğaydın. Rahatlamak için başını yeniden yastığa dayayınca, engelleyemediğin bir sürü düş, kulislerde sabırsızca bekleyen o bir sürü düş hemen kafatasının içinde salınmaya başlıyor zihninden sırayla geçiyordu. Sense, belki yirmi kez, ölüp ölüp dirilen düşmanlarınla savaşıp duruyordun.

Sana kaynatılmış bitki özü dolduruyordum.

"İç, iç canım!"

"Beni en çok şaşırtan şey... Biliyor musun?.."
Yenmiş ama yediği yumruklarla yüzü damgalanmış bir boksör gibi o garip serüvenini yeniden yaşıyordun. Kıl payı kurtulmuştun. Öykünü anlatırken, gözlerimin önüne, kazmasız, ipsiz ve yiyeceksiz yaptığın gece yürüyüşü canlanıyordu. Dört bin beş yüz metre yüksekte, boğazları aşıyor ya da dimdik sırtlar boyunca, ayakların, dizkapakların, ellerin kan içinde, sıfırın altında kırk derecede ilerliyordun. Kanını, gücünü, aklını yavaş yavaş yitire yitire, karınca inadıyla ilerliyor, engellerin çevresini dolaşmak için geri dönüyor, düşüp kalkıyor ya da uçurumla biten yokuşları tırmanıyor, hiç dinlenmeden yürüyordun. Çünkü kar denizine düşünce kalkamayacağını biliyordun.
Gerçekten de kaydığın zaman, donup taş kesilmemen için çabucak kalkmak zorundaydın. Soğuk, dakikadan dakikaya dondurup taşlaştırıyordu seni. Düştükten sonra, bir dakikacık dinlenmenin tadını çıkarırken, yeniden ayağa kalkmak için ölgün kaslarını oynatmak zorundaydın.
Şeytana kapılmamak için direniyordun. Bana: "İnsan, karda, korunma içgüdüsünü yitiriyor. İki, üç, dört günlük yürüyüşten sonra, insan uyumaktan başka bir şey düşünemez oluyor. Ben de bunu istiyordum ama kendi kendime: Karım, benim hâlâ yaşadığımı sanırsa, yürüdüğüme inanır. Arkadaşlar da yürüdüğüme inanırlar. Hepsinin bana güveni var. Eğer yürümezsem, sersemlik etmiş olurum, diyordum, diye anlatmıştın.
Sen de yürüyordun. Çakının ucuyla, donup şişen ayakların sığsın diye pabuçlarının deliklerini her gün biraz daha büyütüyordun.
Bana şu tuhaf açıklamayı yaptın:
"İkinci günden sonra, anlıyor musun, en önemli uğraşım, kendimi düşünmek oldu. Korkunç acılar çekiyordum ve durumum da çok umutsuzdu. Kendimde yürüme gücü bulmak için, durumumu düşünmemeliydim. Ne yazık ki beynimi denetim altına alamıyordum; bir türbin gibi çalışıyordu. Ama ona konular seçebiliyordum hâlâ. Beynimi, bir filmle, bir kitapla oyaladım. Film ya da kitap, büyük bir hızla gözümün önünden geçip gidiyordu. Sonra içinde bulunduğum duruma dönüyordum. O zaman da başka anılara atıldım.."

Bununla birlikte bir keresinde, yüzükoyun karların içine kayıp düşünce, yeniden kalkmak istemedin. Bir yumrukta tutkularından sıyrılmış, saniyelerin aktığını duyan başka bir dünyadaki bir boksör gibiydin. Onun işi saniyede bitmiş olacaktı.
"Elimden geleni yaptım ama hiç umudum yoktu. Neden bu işkenceyi sürdüreyim ki?" diyordun. Dünyada rahat etmen için gözlerini kapaman yeterdi. Dünyadan kayaları, buzları ve karları silmek için bu kadarı yeterdi. Bu mucizeli gözkapakları kapanır kapanmaz, vuruşlar, düşüşler, yırtılan kaslar, yakıcı ayazlar, yorgun bir öküz gibi sürükleyip durduğun, gitgide bir yük arabasından daha ağırlaşan şu yaşamın yükü yok olacaktı artık. Zehirleşen, tıpkı morfin gibi içine mutluluk dolduran bu soğuğun tadını alıyordun artık. Canın, yüreğinin çevresine toplanıyordu. Tatlı, değerli bir şey, varlığının ortasına sokuluyordu. Bilincin, acılara gömülü bu bitkin gövdenin uzak bölgelerini bırakıp bir mermer soğukluğuna çoktan ulaşıyor.
İçinin tedirginliği bile yatışıyordu. Çağrılarımız artık sana ulaşamıyordu; daha doğrusu sana göre düş çağrıları gibi geliyordu. Çağrılarımıza, düşlerde yürümenin verdiği mutluluk içinde, ovaların güzelliğini kolayca önüne seren o rahat, o kocaman adımlarla karşılık veriyordun. Senin için pek sevecenleşen bir dünyaya doğru nasıl da rahatça kayıyordun!
Guillaumet sen, cimri davranıp bize dönmemeye karar veriyordun.
Bilincinin derinliklerinden pişmanlıklar yükseldi. Pek çok belirgin ayrıntı karıştı düşüne. "Karımı düşünüyordum. Sigorta poliçem, onu yoksulluktan kurtarabilirdi. Evet, ama sigorta..."
Kaybolma durumunda, ölümün yasallaşması dört yıl sonraya bırakılır. Bu ayrıntı, öteki düşleri silerek sana canlı göründü. Oysa, karlarla kaplı dik bir yamaçta yüzükoyun uzanmıştın sen. Yaz gelince, gövden bu çamurla birlikte, And Dağları'nın binlerce yarığından birine yuvarlanacaktı. Bunu sen de biliyordun. Ama elli metre ötede, karşına bir kaya çıkacağını da biliyordun. "Şöyle düşündüm: Kalkarsam, belki ona ulaşabilirim. Sırtımı kayaya yaslarsam, yaz gelince, beni bulurlar."

Ayağa kalkınca da iki gece üç gün yürüdün.
Ama uzaklara gidebileceğini hiç düşünmüyordun.
"Sonumun geldiğini, pek çok belirtiden anladım. İşte bunlardan biri. Ayakkabımı biraz daha yarmak, şişen ayaklarımı karla ovmak, yalnızca yüreğimi dindirmek için yaklaşık iki saatte bir durmak zorundaydım. Ama son günlere doğru, belleğimi yitirir oldum. Aklım başıma geldiğindeyse, çoktan yürümüş oluyordum. Her seferinde bir şey unutuyordum. İlkinde bir eldiven unuttum. Bu, soğukta çok önemliydi bu! Onu tam karşıma koymuştum; oradan almadan gitmişim. Daha sonra saatime, çakıma, pusulama geldi sıra. Her duruşta, bir şeyim eksiliyordu...
"İnsanı kurtaran, bir adım atmasıdır. Bir adım daha. İnsan, hep aynı adımla ilerler...
"Benim yaptığımı hiçbir sersem yapmazdı, inanın."
Duyduğum sözlerin en soylusu, insanı tanımlayan, onurlandıran, insanlar arasındaki gerçek farkı yeniden düzenleyen bu söz, durmadan aklıma takılıyordu. Sonunda uykuya daldın. Bilincin yok oldu ama uyanınca, bu bitkin, bu ezik, bu yanık bedende, yeniden doğacak, onu yeniden buyruğun altına alacaktın. O zaman gövden, iyi bir araç, uysal bir uşak olacaktı yalnız. Guillaumet, oysa sen bu iyi araçla övünmesini iyi biliyordun:
"Düşün bir; aç, susuz, yürüyüşümün üçüncü günü... Yüreğim artık pek hızlı atmıyordu... Neyse!.. Dik bir yamaçta, parmaklarımla karları kaza kaza ilerliyordum. Birden yüreğim tekledi. Bir duraklıyor bir çalışıyordu. Hızla vurmaya başladı. Bir an daha durursa, ellerimi bırakacağımı hissediyordum. Artık hiç kımıldamıyor, kendimi dinliyordum. Hiç böyle olmamıştı, anlıyor musun? Bu birkaç dakikada, yüreğimi dinlediğim gibi kulağımı motorun sesine verdiğimi hiç anımsamıyordum. Yüreğime: Ha gayret! Biraz daha atmaya çalış... Ama benim yüreğim yamandır! Bir an duraksıyor sonra yine atıyordu... Yüreğimle ne kadar övündüğümü bir bilsen!"
Başucunda sabahladığım Mendoza'daki odada, kesik bir uykuya daldın sonunda. İçimden şöyle düşünüyordum: Onun yürekliliğinden söz etseydiler, Guillaumet buna omuz silkerdi. Ama alçak gönüllülüğünü överken, insan ona ihanet etmiş olur. O, bu sıradan bir soyluluğun çok

üstündedir. Omuz silkmesi, bilgeliğindedir. Bir kez olaya bulaşınca, artık korku nedir bilmediklerini bilir insanların. İnsanları yalnız bilmedikleri şey korkutur. Ama bilinmeyenle karşılaşan her insan, için artık o bilinmeyen olmaktan çıkar. Özellikle de insan ona, Guillaumet'nin ağırbaşlılığıyla bakarsa. Onun gözü pekliği gerçekten de dürüstlüğünün belirtisi olur.

Onun asıl soyluluğu bundan kaynaklanmıyordu. Onun büyüklüğü, sorumluluk duygusundandı. Kendine, postaya, ona umut bağlayan arkadaşlarına karşı sorumluydu. Arkadaşlarının acılarını, neşelerini elinde tutardı. Uzaklarda, canlılar arasında yeniden kurulan, kendinin de katılmak zorunda olduğu şeyden sorumluydu. Gördüğü işin ağırlığı ölçüsünde, biraz da insanların yazgısından sorumluydu.

Yapraklarıyla geniş ufku kaplamayı kabul eden cömert insanlardandı Guillaumet. İnsan olmak, aslında sorumlu olmak demektir. Suçu başkasındaymış gibi görünen bir yoksulluktan utanç duymaktır insan olmak. Arkadaşların kazandığı bir başarıdan gururlanmaktır. Kendi payına düşen taşı yerine koyarken, dünyanın kurulmasına yardım etmektir.

Böyle insanları, boğa güreşçileriyle ya da kumarbazlarla bir tutmak istiyorlar. Ölümü hiçe saymalarını övüyorlar. Ölümü küçümsemek vız gelir bana. Eğer kökünü bilinçli bir sorumluluktan almıyorsa, bu hiçe sayış, ya ruh yoksulluğundan ya da gençliğe özgü aşırılıktan kaynaklanıyordur. Canına kıyan bir genç tanımıştım. Kim bilir hangi sevda ateşi, yüreğine özenle bir kurşun sıkmaya zorlamıştı onu. Hangi edebi eğilime uyarak ellerine beyaz eldiven geçirmişti, bilmiyorum. Ama bu acıklı gösteri karşısında, yoksulluktan uzak bir zavallılık duyumsadığımı anımsıyorum. Bu sevimli yüzün arkasında, bu erkek kafatasının içinde, o birbirine benzer aptal kızlardan birinin görüntüsünden başka hiçbir şey yoktu.

Bu güçsüz insanın karşısında, gerçek bir insanın ölümünü anımsamıştım. Bir bahçıvandı bu. Bana şöyle demişti: "Bilir misiniz?.. Kimi zaman toprağı bellerken, terlerdim. Bacaklarıma romatizma ağrıları saplanırdı. Bu tutsaklığa küfrederdim. Oysa bugün, toprağı bellemek, bellemek istiyorum. Toprağı bellemek bana öyle güzel görünüyor ki!

İnsan, toprağı bellerken öyle özgür oluyor ki! Hem sonra, ağaçlarımı kim budar? "Bahçıvan, el değmemiş bir toprak bırakıyordu. El sürülmemiş bir gezegen bırakıyordu. Dünyanın bütün topraklarına, bütün ağaçlarına büyük bir sevgiyle bağlıydı o. Cömertti, gönlü boldu, soyluydu o! Tıpkı Guillaumet gibi yarattığı Dünya adına, ölümle savaşırken bile yürekliydi.

III

UÇAK

Gecelerin ve günlerin, manometreleri kontrol etmekle, jiroskopla dengeni bulmakla, motorların soluğunu dinlemekle, on beş bin ton madeni omuzlamakla geçse bile, ne zararı var Guillaumet! Senin karşına çıkan sorunlar, aslında insanoğlunun sorunlarıdır ve sen, birden dağlıların soyluluğuna yükseliyorsun. Bir şair kadar, ağaran günün tadını çıkarmasını bilirsin. Sıkıntılı gecelerin uçurumunun karanlığında doğunun kara topraklarından fışkıran bir soluk aydınlığı çok istemişsindir. Önündeki o mucizeli çeşmenin suları yavaş yavaş çözülmüş kimi zaman ve tam öldüğünü sanırken seni kurtarmıştır.

O hünerli aracı kullanmak, seni sıradan bir teknisyen durumuna sokamadı. Öyle sanıyorum ki bizim, teknikte aşırı ilerlememizden korkanlar, amaçla aracı birbirine karıştırıyorlar. Yalnızca dünya malı için savaşanlar, yaşanmaya değer hiçbir şey elde edemezler. Oysa makine bir amaç değildir. Uçak da bir amaç değil, araçtır. Tıpkı saban gibi bir araç.

Makinenin insanı yıprattığını düşünürsek, bunun nedeni belki de uğradığımız hızlı değişikliklerin etkilerini düşünebilmek için şöyle gerileyip onlara belirli bir uzaklıktan bakamayışımızdandır. İnsanlığın iki yüz bin yıllık tarihi yanında, makinenin yüz yıllık tarihi nedir ki? Maden ocakları ve elektrik santralleriyle süslü görünüm içine ancak yerleşiyoruz. Henüz bitiremediğimiz o yeni evde daha yeni yeni oturmaya başlıyoruz. Çevremizdeki her şey insan ilişkileri, çalışma koşulları, gelenekler öyle hızlı gelişti ki. Kendi ruhsal yapımız bile ta temelinden sarsıldı. Sözcük-

ler aynı kalsa bile ayrılık, yokluk, uzaklık, dönüş kavramları artık aynı gerçekleri içermiyor. Bugünün dünyasını anlamak için dünkü dünya için kurulmuş bir dili kullanıyoruz. Geçmişteki yaşam da yalnızca dilimize daha yakın olduğundan, yapımıza daha uygun geliyor.

Her ilerleyiş, bizi, daha yeni kazandığımız alışkanlıkların biraz daha ötesine itmiştir. Bizler, henüz yurtlarını kuramamış gerçek göçmenler gibiyiz.

Bizler, yeni oyuncaklarımıza hâlâ hayran kalan genç barbarlarız. Uçak yarışlarımızın başkaca bir anlamı yoktur. Uçak, daha yükseklere çıkıyor, daha hızlı gidiyor. Onu neden koşturduğumuzu unutuyoruz. Koşu, bir süre amacını aşıyor. Bu hep böyle olmuştur. İmparatorluk kuran bir sömürgeciye göre yaşamın anlamı, fetih yapmaktır. Asker, sömürgede yerleşenleri küçümser. Ama bu toprak kazanmanın amacı, bu koloniye insan yerleştirmek değil midir? Böylece bizler, gelişmemizin coşkusu içinde, insanları demiryolları döşemekte, fabrikalar kurmakta, petrol kuyuları kazdırmakta kullandık. Bütün bu yapıları insanlar kullansın diye diktirdiğimizi biraz unuttuk. Ahlakımız, fetihler boyunca asker ahlakıydı. Ama Şimdi buraları insanlarla doldurmamız gerek. Henüz hiç kişiliği olmayan bu yeni eve can vermemiz gerek. Gerçek, bazıları için ev kurmak, bazıları içinse oturmaktı.

Evimiz, git gide kuşkusuz insana daha yakışır biçimde olacak. Makinenin kendisi ne denli yetkinleşirse, oynadığı rolün gerisinde o denli silinip gidiyor. Öyle geliyor ki insanın bütün işlevsel çabası, bütün hesapları, yapı tasarıları üstünde geçirdiği uykusuz geceleri, eninde sonunda, gözle görülür belirtiler gibi yalınlığa ulaşmak içindir. Sanki bir sütun, bir omurga ya da bir uçak iskeletinin eğrisini oluşturmak için birçok kuşakların deneyleri gerekmiş. Bu yalınlığın amacı, bütün bunlara bir göğüs, bir omuz yuvarlaklığının o ilkel biçimini vermekmiş sanki. Sanki, mühendislerin, desinatörlerin, inceleme bürolarındaki hesap uzmanlarının işi, görünüşte, bu ekleme bileziğini törpüleyip parlatmak, yükünü hafifletmek, bu kanadı dengelemek, göze batmayacak, yalnızca iskelete takılı bir kanat haline getirmek değil de ona, ham maden külçesinden çıkmış gizemli bir elle bağlanmış, şiir gibi, sanki kendini

yaratmış bir bütün kıvamında bir biçim vermektir. Artık eklenecek hiçbir şey kalmadığı zaman değil de, çıkarılacak bir şey olmadığı zaman yetkinliğe ulaşılır. Gelişiminin sonunda, makine kendini saklar.
Buluşun yetkinliği, buluşun kendisini nerdeyse ortadan kaldırıyor böylece. Tıpkı araçtaki, görünürdeki bütün mekaniğin yavaş yavaş bize, deniz dalgalarının kıyıya vura vura temizleyip parlattığı bir çakıl taşının doğal gelişi gibi makine de kullanıla kullanıla öylece kendini unutturur yavaş yavaş.
Eskiden, karmaşık bir fabrikayla ilişki halindeydik. Ama bugün, bir motorun çalıştığını unutuyoruz. Motor, yalnızca dönmekten oluşan görevini yerine getirir. Tıpkı çarpan bir yürek gibi. Bizler, yüreğimize hiç dikkat etmeyiz. Araç, ilgimizi çekmez olur artık. Aracın ötesinde, araç yoluyla eski doğaya, bahçıvanın/gemicinin ya da ozanın doğasına, yeniden kavuşuruz.
Uçağı yerden kaldıran pilot, suyla, havayla ilişkiye girer. Motorlar çalışmaya, uçak denizi yarmaya, tekne dalgalara çarpıp gümbürdemeye başlayınca, insan bu sarsıntıyı kalçalarında hisseder. Pilot, deniz uçağının saniyeden saniyeye hız kazandığını, güçlendiğini duyar. Bu on beş bin tonluk madde içinde, uçuşu sağlayan olgunluğa hazırlandığını anlar. Pilot, elleriyle kumanda aracına yapışır ve avuçlarının içlerinde bu gücü, bağış olarak alır. Bu bağışı aldıkça, kumanda aracının demirleri, gücünün habercisi oluverir. Bu güç olgunlaşınca, pilot, bir çiçek koparırmış gibi yumuşak bir hareketle uçağı sulardan ayırıp havalara yerleştirir.

IV

UÇAK VE GEZEGEN

1

Uçak, bir makinedir kuşkusuz ama aynı zamanda çok yetkin bir çözümleme aracıdır. Bu araç, bize dünyanın gerçek yüzünü bulduruttu. Gerçekten de yollar yüzyıllardır bizi yanılttı. Kendisine bağlı olanları görmek ve kendi yönetimini beğenip beğenmediklerini öğrenmek isteyen

bir kraliçeye benziyorduk. Dalkavukları, onu aldatmak için yolunun üstüne birkaç güzel dekor koydular, parayla figüran tutup orada dans ettirdiler. Bu yol gösterici ince yol dışında, kraliçe, ülkesinin hiçbir yerini göremedi ve kırların ötesinde açlıktan ölen insanların ona lanet ettiklerini öğrenemedi.

Böylece bizler kıvrımlı yollar boyunca yürüyorduk. Bu yollar, çorak topraklardan, kayalardan, çöllerden geçmiyor, insanın gereksinimlerini hesaba katarak çeşmeden çeşmeye gidiyor. Köylüleri, ambarlarından buğday tarlalarına götürüyor; ağılların eşiğinde hâlâ uyuklayan hayvanları alıyor, şafak sökerken, yoncalara bırakıyor. Yollar, bir köyü başka bir köye bağlıyor; çünkü köyler arasında evlilikler yapılır. Bu yollardan biri, bir çölü aşacak olursa, vahalardan yararlanmak için yirmi kıvrıntı yapmak zorunda kalır.

Bu bükülüp kıvrılmalara, hoşgörüyle baktığımız yalanlar gibi kanıp, yolculuklarımız sırasında, iyi sulanmış toprakları, sayısız meyve bahçelerini, çayırları izleyerek, kendi zindanımızın imgesini uzun süre güzelleştirdik. Bu gezegeni, ıslak ve sevgi dolu sandık.

Ama görüşümüz keskinleşti ve acımasız bir ilerleme yaptık. Uçakla düz yolu öğrendik. Havalanır havalanmaz, yalaklara ve ağıllara doğru dönen, kentten kente kıvrılan bu yolları bırakıverdik. Artık sevgili kölelikleri aştık, çeşme gereksiniminden kurtulup burnumuzu uzak amaçlara diktik. Ancak o zaman, dik yörüngelerimizin tepesinden, asıl temeli, kayaların, kumların, tuzların temelini buluyoruz. Bu temel üzerinde, yaşam, kimi zaman yıkıntıların oyuklarındaki birazcık yosun gibi, şurada burada çiçekler gibi açmaktadır.

Artık, vadilerin diplerini süsleyen ve bazen mucize gibi uygun iklim bularak, bahçeler gibi çiçeklerle bezenen bu uygarlıkları inceleyen fizik ve biyoloji bilginlerine döndük. Artık insanı, tıpkı çözümleme araçlarında incelercesine uçak pencerelerinden izleyip evren ölçüsünde düşünür olduk. Tarihimizi yeniden okuyoruz artık.

2

Macellan Boğazı'na giden pilot, Rio Gallegos'un biraz güneyinde, eski bir lav akıntısının üstünden uçar. Bu lavlar, ovanın üzerine yirmi metre kalınlığında yayılır. Sonra ikinci bir lav yatağına, bir üçüncüsüne rastlar; derken her toprak kabartısı, iki yüz metrelik her tepe, kendi yanardağ ağzını böğründe taşımış olur. O gururlu Vezüv yoktur buralarda: Bütün kabartılar, ovayla aynı düzeydeki top ağızları gibidir.

Ama bugün sessizdir buraları. Eskiden, binlerce volkanın ateşler püskürtüp birbirlerine o büyük yeraltı orglarıyla karşılık verdiği bu ıssız sessizliğin görünüşünde, insanı şaşırtan bir şeyler vardır. Artık sessiz olan bu kara buzullarla süslü alanın üstünde uçar insan.

Ama daha ötelerde, daha eski volkanlar, altın sarısı otlarla kaplıdır. Kimi zaman oyuklarında, eski bir saksıda biten çiçekler gibi bir ağaç büyür. Ova, tan rengi ışıklar altında, kırpılmış otlarıyla sanki uygarlaşmış bir bahçe gibi görkemlidir. O dev gibi ağızların çevresinde hafif abartılar göze çarpar. Bir tavşan fırlar, bir kuş havalanır; yaşam, dünyamızın o güzel mayasının konduğu yepyeni bir gezegene postu sermiştir.

Sonunda, Punta Arenas'tan az önce, son volkan ağızları tıkanmıştır. Dümdüz bir çimen, onun kıvrıntılarını örter. Artık her yer hoştur. Her çatlak, bu yumuşak ketenle yeniden örülmüştür. Toprak dümdüzdür, meyiller hafiftir, insan, bunların eski halini unutur. Bu çimen, tepelerin yamacındaki kara lekeyi siler.

İşte, dünyanın en güneyindeki bir kent, ilkçağ lavlarıyla Güney Kutbu'nun buzları arasında bir parça çamurdan, rastlantıyla doğmuş gibi bir kent. Bu kara lavların çok yakınında, insan mucizesi ne de güzel duyumsanıyor. Tuhaf bir rastlantı! Bir yolcu, kutlu bir günde, kısacık bir an, bir jeolojik çağ boyunca oturulabilen bu süslü bahçeleri nasıl ve neden gezer, bilinmez.

Akşamın yumuşak havasında, yere indim: Punta Arenas! Sırtımı bir çeşmeye dayıyor ve genç kızlara bakıyorum. Onların güzelliğinden iki adım ötede, insanoğlunun sırrını daha iyi anlıyorum. Yaşamın yaşamla pek güzel birleştiği, çiçeklerin, rüzgârın yatağında bile çiçeklerle karıştığı,

kuğunun bütün kuğuları tanıdığı bir dünyada, yalnızca insanlar yalnızlıklarına gömülüyorlar.
Ruhsal yapıları, araya ne büyük uzaklıklar koymuş! Bir genç kızın düşü, Onu benden ayırıyor; ona nasıl ulaşmalı? Bakışlarını eğmiş, kendi kendine gülümseyen içi tapılası yalanlarla ve uydurmacalarla dolu olarak, ağır ağır evine dönen bir genç kızı nasıl tanıyabiliriz? O, bir sevgilinin düşüncelerinden, sesinden, sessizliğinden kendine bir krallık kurmuştur. Artık onun dışındakiler, o genç kıza göre birer barbardır yalnızca. Onu, kendi sırları, alışkanlıkları, belleğinin sesli yankıları içine kapanmış olarak, bir başka gezegenden daha iyi anlıyorum. Dün, volkanlardan, yosunlardan, denizin sularından doğmuştu; şimdiyse yarı tanrıça oluyordu.
Punta Arenas! Sırtımı bir çeşmeye dayıyorum. Yaşlı kadınlar su almak için geliyorlar oraya. Yaşamları üstüne, hizmetçiler gibi işlendiklerinden başka ne öğrenebilirim? Bir çocuk, ensesini duvara dayamış sessizce ağlıyor. Anılarımda, ondan arta yalnız avunulmaz, güzel bir çocuk kalacak. Yabancıyım ben. Hiçbir şey bilmem. Onların İmparatorluğuna giremem.
İnsanoğlunun kinlerinden, dostluklarından, sevinçlerinden oluşan bu büyük oyun, ne kadar sade bir dekor içinde oynanıyor! İnsanlar, yazgının, hâlâ ılık olan bir lav üzerine fırlattığı, baştan beri gelecekteki kumların, kar fırtınalarının yıldırdığı insanlar, bu sonsuzluk tadını nereden alıyorlar? Onların uygarlıkları, kısa ömürlü yıldızlardan başka nedir ki! Bir volkan, yeni deniz, bir kum fırtınası, onları silip süpürür.
Bu kent, bir Beauce tarlası gibi derinlemesine zengin gerçek bir toprak üzerine kuruluymuş gibi görünür. Başka yerlerdeki gibi burada da yaşamın bir lüks olduğunu, dünyanın hiçbir yerinde insanların ayaklarının altında, çok zengin topraklar bulunduğunu unuturuz. Ama ben, Punta Arenas'tan on kilometre ötede, bize bunu kanıtlayan bir göl biliyorum. Bodur ağaçlar ve alçak evlerle çevrili, bir çiftlik avlusundaki bir su birikintisi kadar gösterişsiz olan bu göl, bilinmez neden alçalıp yükselir. Bunca sessiz gerçekler, bu sazlar, bu oynayan çocuklar arasında, gece gündüz, ağır ağır soluk alarak, başka yasalara uyar. O düm-

düz, buz tutmuş kımıltısız su yüzünün ve başıboş bırakılmış tek kayığın altında, ayın gücü çalışır. Deniz anaforları, bu kara kütleyi ta dibinden sarsar. Gölün çevresinden ta Macellan Boğazı'na dek, hafif bir çimen ve çiçek tabakası altında, dağlar, birbiri ardına dizilir. Yüz metre genişliğindeki bu göl, insanı kendi evinde duyumsatan, insanların dünyasından kurulmuş bir kentin eşiğinde, denizin nabzına göre çalkalanmaktadır sanki.

3

Bizler, serseri bir gezegende yaşıyoruz. Bu gezegen, zaman zaman, uçak sayesinde, bize kökenini gösteriyor: Ay'la ilişkisi olan bir göl, gizli yakınlıkları ortaya çıkarıyor ama ben bunun başka belirtilerini de gördüm.

Sahra kıyılarından uzaklaşarak Cap Juby'yle Cisneros arasında, genişliği birkaç yüz adımla otuz kilometre arasında değişen kesik koni biçimindeki yaylalar üzerinde uçarsınız. Hepsinin yükseklikleri üç yüz metredir. Ama yaylaların eş yükseltide olmalarının yanı sıra renkleri, topraklarının cinsi, sarp uçurumları da aynıdır. Çölden tek başına yükselen bir tapınağın sütunlarının, çöken bir mihrabın kalıntılarını gösterdiği gibi, bu birbirinden uzak kabartılar da geniş bir yaylanın varlığına tanıklık ederler.

Kazablanka-Dakar yolculuğunun ilk yıllarında, aletlerin henüz nazik olduğu dönemde, motor bozuklukları, arama ve kurtarma işleri, vahşiler, bizi, düşman kabilelerinin bulunduğu yerlere inmek zorunda bırakıyordu. Oysa çöl aldatıcıdır: Yeri, sağlam sanırsınız ama gömülürsünüz. Asfalt kadar sert görünen, ayakkabı topukları altında sert sert çınlayan o eski tuzlara gelince, onlar da kimi zaman tekerleklerin ağırlığı altında çöküverirler. Beyaz tuz tabakası çatlar, o zaman altından, kara bir bataklığın pis kokusu duyulur. Koşullar uygun olursa, bu yaylaların dümdüz yüzeylerini seçerdik. Bunların içlerinde tuzak bulunmaz hiç.

Bu güven, dirençli kumun varlığından, ağır kum tanelerinden, kocaman hayvan kabuklarından kaynaklanıyordu. Bunlar, yayla üstünde bozulmadan dururlar, yamaçlardan

aşağıya kaydıkça birbirlerine yapışırlar, sonra dağ eteklerinde saf kalker tabakaları oluştururlardı.
Düşman kabilelerince ele geçirilen arkadaşlardan Reine ve Serre'in tutsak edildikleri günlerde, haber getiren bir Mağripliyi bırakmak için bu sığınaklardan birinin üstüne inmiştim. Oradan ayrılmadan önce, onun inebileceği bir yer var mı diye araştırdım. Ama üzerinde bulunduğumuz düzlük, dört bir yanından, uçuruma doğru, kıvrımlı bir kumaş gibi inen dik kayalıklarla sona eriyordu. Her türlü kaçış olanaksızdı.
Ama yine de başka bir yerde, havalanmak için bir alan aramadan önce, burada biraz oyalandım. Hayvan ya da insan, henüz hiç kimsenin ayak basmadığı bir toprağı çiğnemenin büyük sevincini duyuyordum. Hiçbir Mağripli, bu güçlü kaleye saldıramazdı. Hiçbir Avrupalı, bu toprakları görmemişti. Hiç ayak basılmamış bu sonsuz toprakları aşağı yukarı dolaşıyordum. Altın kadar değerli bu kabuk tozlarını, bir elimden ötekine akıtan ilk ben oluyordum. Bu sessizliği ilk bozan da bendim. Dünya kurulduğundan beri, üzerinde bir parça ot bile bitmemiş olan, Kutuplardaki buz kayalarına benzeyen bu yerde, sanki rüzgârların savurup getirdiği bir tohum, bir ilk yaşam belirtisiydim.
Bir yıldız parlıyordu; onu seyrettim. Bu beyaz yüzeyin, yüzbinlerce yıldan beri yalnızca yıldızlara sunulmuş olduğunu düşündüm. Lekesiz bir gökyüzü altında tertemiz bir örtü gibi gerilmişti. Bu örtü üzerinde, on beş, yirmi metre kadar ötede, kara bir çakıl taşı fark edince, ansızın büyük bir buluşun eşiğindeymişim gibi yüreğim çarpmaya başladı.
Üç yüz metre kalınlığındaki kabuk örtünün üzerinde bulunuyordum. Bu kocaman yığın, bütünüyle çakıl taşı bulunmadığının kesin kanıtıydı. Dünya yuvarlağının ağır ağır yerleşmesinden ortaya çıkan çakmaktaşları, belki de yerin derinliklerinde uyumaktaydı. Ama hangi mucize, yepyeni bir düzeye çekip çıkarmıştı bunları? Yüreğim çarparak bulduğum şeyi yerden aldım: Sert, kara, yumruk büyüklüğünde, maden kadar ağır, gözyaşı biçiminde, lavdan kopma bir çakıl taşıydı bu.

Bir elma ağacının altına gerilen bir örtüye yalnız elmalar düşer. Yıldızların altına gerilen bir örtüye de yalnızca yıldızların tozları düşebilir. Hiçbir göktaşı, geldiği yeri böylesine açıkça belli etmemiştir.
Başımı kendiliğimden yukarı kaldırıp, şu göksel elma ağacının tepesinden başka meyvelerin de düşmüş olabileceğini düşündüm. Onları tam düştükleri yerde buluyordum; çünkü yüz binlerce yıldan beri hiçbir şey yerlerinden kımıldatmamıştı onları. Bu yüzden de başka maddelerle karışamazlardı. Varsayımımı doğrulamak amacıyla hemen araştırmaya koyuldum.
Varsayımım doğru çıktı. Aşağı yukarı her hektarda, bulduğum şeylere birer taş ekliyordum. Hep o aynı yoğrulmuş lav görünümü, hep o kara elmas sertliği. Böylece, yıldız yağmurölçerimin üstünden, bu ağır ateş sağanağını, kısacık şaşırtıcı bölümler halinde seyrettim.

4

Ama en şaşırtıcı olanı şuydu: Orada, gezegenin yuvarlak sırtı üzerinde, o mıknatıslı örtüyle yıldızlar arasında, bir insan bilinci duruyordu ayakta. Bu yıldız yağmuru, onun içinde, aynadaki gibi yansımaktaydı. Madensel bir temel üzerinde, bir düş, bir mucizedir. Ben de bir düşü anımsadım...
Bir başka kez, yine böyle kalın kumla kaplı bir yörede inmek zorunda kaldığımdan, şafağın sökmesini bekliyordum. Altın renkli tepeler ışıklı yamaçlarını Ay'a çevirmişlerdi. Karanlık yamaçlarsa, ışığın bölüm çizgisine dek yükseliyordu. Karanlıkla ay ışığından oluşan bu işlikte, askıya alınmış bir işin rahatlığı ve bir de tuzak sessizliği sürüyordu. Ben de bu sessizlikte uykuya daldım.
Uyandığım zaman, karanlık gök kubbeden başka bir şey göremedim. Çünkü bir tepenin üzerine, yüzüm yıldız deryasına karşı, kollarımı kavuşturup uzanmıştım. Bu enginliğin ne olduğunu anlayamadığımdan, tutunacak bir kök, bir çatı, bir ağaç olmadığından, başım dönmeye başladı. Sanki ipi kopmuş bir dalgıç gibi düşmek üzereydim.
Ama düşmedim. Ensemden topuklarıma kadar, kendimi toprağa bağlıymış gibi hissettim. Ağırlığımı toprağa ver-

miş olmamın rahatlığını duyuyordum. Yerçekimi bir sevgi gibi güç veriyordu bana.
Toprağın, sırtımı desteklediğini, beni alttan kaldırdığını, gecenin boşluklarına attığını hissediyordum. Virajlarda sizi arabaya yapıştıran o basıncı andıran bir basınçla dünyaya yapışmış gibiydim. O hayranlık verici desteğin, o sağlamlığın, o güvenin tadına varıyordum. Bedenimin altında gemimin güvertesinin eğikliğini duyumsuyordum.

Kendimi, alıp götürüldüğüm duygusuna öylesine kaptırmıştım ki yerin dibinden birbirine çarpan nesnelerin şakırtısı, eski kalyonların gıcırtısı yükselseydi, hiç şaşırmayacaktım. Ama toprağın derinliklerinden hiç ses çıkmıyordu. Omuzlarımda duyduğum baskı sanki sonsuza dek uyumlu, değişmez, hep aynı kalacaktı. Ayaklarına kurşun bağlanmış, denizlerin diplerinde yatan ölü kürek mahkûmları gibi ben de bu yurtta oturuyordum sanki.
Bense, çölde yolunu yitirmiş, kumlarla yıldızlar arasında çırılçıplak sonsuz bir sessizlik içinde, yaşamımın kutuplarından uzaklarda, kendi durumumu düşünüp duruyordum. Çünkü yarın, hiçbir uçak beni bulamazsa ve Mağripliler de canıma kıymazsa, onlara yeniden kavuşmak için kim bilir ne günler, ne geceler, ne aylar geçireceğimi biliyordum. Burada hiçbir şeyim yoktu. Kumlarla yıldızlar arasında, yalnızca soluk alıp vermenin zevki içinde yolunu yitirmiş, ölümlü bir kişiydim.
Ama yine de düşler kuruyordum.
Düşler, kaynak suları gibi sessizce geldi aklıma. Önceleri, içimi kaplayan hazzı anlayamadım. Ne bir ses ne de görüntüler vardı. Ama içime çok yakın, şöyle böyle sezilen bir dostluğun varlığı doldu. Sonra her şeyi anladım; gözlerimi kapayıp kendimi anıların büyüsüne bıraktım.
Bir yerlerde, karaçamlarla, ıhlamur ağaçlarıyla kaplı bir bahçe, bahçenin ortasında sevdiğim bir ev vardı. Evin uzak ya da yakın olması önemli değildi. Beni barındırmamasının, düşlerime karışmamasının, içimi ısıtamamasının da önemi yoktu. Varlığıyla gecemi doldurması yetiyordu. Artık kumsala vurmuş bir ceset değildim. Yerimi biliyordum. İçim onun korkularıyla, koridorlarının serinliğiyle, ona yaşam veren sesleriyle doluydu. Bu evin çocuğuydum

ben. Bataklıklardaki kurbağaların sesleri bana ulaşıyordu. Kendimi yeniden tanımam için işaret noktalarına gereksinimim vardı. Bu çölü çöl yapan yoklukları öğrenmek, kurbağaların bile katıldığı o büyük suskunluktan kaynaklanan bu sessizliğe anlam verebilmek için bu bin bir işaret noktasına gereksinimim vardı.

Hayır, artık kumlarla yıldızların arasında oturmuyordum. Çevremdeki dekor bana soğuk bir mesajdan başka bir şey getirmiyordu. Bu görünümden içime sızan o sonsuzluk duygusunun nereden kaynaklandığını şimdi anlıyordum. Evimizin kocaman dolapları gözümün önünde canlanıyordu. Yarı aralık kapılarından kar gibi beyaz çarşaf katları görünüyordu. Yaşlı Kâhya kadın, bir fare gibi zıplayarak, birinden ötekine gidiyor, beyaz çamaşırları sayıyor, açıyor, yeniden katlıyor, sonra evin sonsuzluğunu tehlikeye atan her eskime, her aşınma belirtisi karşısında: "Ah Tanrım, ne felaket!" diye sızlanıyor, sonra koşarak lambanın ışığı altında, gözlerini kör edercesine, bu sunağın örtülerini, bu üç direkli geminin yelkenlerini yamıyordu. Kime hizmet ediyordu, kendinden büyük bir varlık, bir Tanrı, yoksa bir gemi için mi bilemiyorum.

Ah, sana bir sayfa borçluyum. Matmazel, ilk yolculuklarımdan döndüğümde, seni, elinde iğne, dizkapaklarına dek beyaz çarşaflara gömülmüş, her yıl biraz daha buruşmuş, biraz daha solgun bulurdum. Sen, hep kendi ellerinle uykularımız için o kırışıksız yatak çarşaflarını, sofralarımız için dikişsiz masa örtülerini, billurlarla, ışıklarla süslü şenliklerimiz için hazırlardın. Çamaşırhanende senin yanına gelir, karşına oturur, seni heyecanlandırmak, gözlerini açmak, baştan çıkarmak için geçirdiğim tehlikeleri anlatırdım. Hiç değişmediğimi söylerdin. Çocuklar gibi gömleğimi yırtardım. - Ah, ne felaket! - Dizkapaklarımın derisi soyulurdu. Sonra o akşamki gibi eve dönüp dizimi sardırmıştım. Ama hayır, hayır Matmazel, artık bahçenin bir ucundan değil de dünyanın bir ucundan geliyordum. Üzerimde, yalnızlığın o buruk havasını, kum fırtınalarının anaforlarını, dönencelerin o parlak aylarını getiriyordum. "Öyle ya," derdin bana, "Oğlan çocukları koşarlar, kemiklerini kırarlar ve kendilerini çok güçlü sanırlar," derdin. Hayır, Matmazel, hayır, ben bu bahçeden çok daha uzak-

ları gördüm! Bu gölgeliklerin ne denli önemsiz olduğunu bir bilsen! Dünyanın kumları, granitleri, balta girmemiş ormanları, gölleri yanında hiç kalırdı. Birini görür görmez silahına sarılan insanların bulunduğu ülkeleri bir görseydin! insanın, dondurucu gecelerde, çatısız, yataksız, çarşafsız uyuduğu çöllerden haberin var mı?..
"Ah, seni barbar seni!" derdin...
Kilisede iş gören bir kadının inancını nasıl sarsamazsam, onun inançlarını da öyle sarsamazdım. Onu kör ve sağır eden zavallı yazgısına acıyordum...
Ama bu gece Sahra'da, kumlarla yıldızlar arasında yapayalnızdım. Ona hak verdim.
İçimde neler olduğunu biliyorum. Yıldızlar bunca mıknatıslanmışken, bu yerçekimi beni toprağa bağlıyor. Bir başka yerçekimi de kendime getiriyor. Ağırlığımın beni başka yerlere doğru çektiğini duyumsuyorum. Düşlerim, bu kum tepelerinden, bu
Ay'dan, karşımdaki bütün bu şeylerden daha gerçek. Ah, bir evin en iyi yanı, insanı barındırmasında, ısıtmasında, duvarlarını size açmasında değil, içimize yavaş yavaş bu sevgileri, tatlılıkları, bu sevecenlikleri biriktirmiş olmasındadır. Yüreğimizin derinliklerinde, kaynak suları gibi düşlerimizi doğuran belirsiz yücelikleri salmasındadır.
Ey benim Sahram, seni baştan başa, yün eğiren bir kız büyülemiş!

V

VAHA

Size çölden o kadar çok söz ettim ki daha fazlasını anlatmadan önce, bir vahayı belirtmek isterim. Şu anda gözlerimin önüne gelen vaha, Sahra'nın bir köşesinde gözden kaybolmuş değil. Ama uçağın bir başka mucizesi de, sizi doğrudan gizlerin ortasına daldırmasındadır. Sanki uçağın küçük yuvarlak pencerelerinin gerisinde, karıncalar gibi kaynaşan insanları, ovalarda yıldız biçimi ayıran yolların ortalarındaki kentleri soğukkanlılıkla inceleyen bir biyolo-

ji öğrencisisiniz. Yollar kentleri, tıpkı kan damarları gibi tarlaların özsuyuyla beslemektedir. Ama bir manometrenin üzerinde bir iğne titremektedir ve aşağılardaki o yem-yeşil küme, bir dünya oluverir. Uyuklayan bir parktaki yeşilliğe tutulursunuz siz.
Uzaklaşmayı ölçen uzaklık değildir artık. Memleketimizdeki bir bahçenin duvarı, Çin Seddi'nden daha fazla sır saklayabilir. Sessizlik, bir kızın ruhunu, Sahra'daki vahaları saklayan kalın kum tabakalarından daha iyi koruyabilir.
Dünyanın bir yerlerindeki kısa bir inişi anlatacağım size. Arjantin'de, Corcordia yakınlarındaydı ama başka bir yerde de olabilir... Giz her yere yayılır gider.
Bir tarlaya inmiştim. Bir peri masalı yaşayacağımdan haberim yoktu hiç. Ne bindiğim eski Ford'da ne de beni aralarına alan o sessiz karı-kocada bir özellik vardı.
"Gece, sizi barındırırız..."
Ama bir yol dönemecinde, ay ışığı altında, bir ağaç kümesi, bu ağaçların ardında da o ev göründü. Ne garip evdi o! Basık, kocaman, bir kale gibi. Kapıyı aşar aşmaz, bu efsaneler şatosu, bir manastır kadar sessiz, güvenli bir barınak sunuyordu.
O anda iki genç kız göründü. Yasak bir krallığın eşiğine kurulmuş iki yargıç gibi ciddi ciddi süzdüler beni: Kızların en genci yüzünü ekşitti ve yeşil tahtadan bir değneği yere vurdu. Tanışma faslından sonra, tek söz etmeden, meydan okurcasına ellerini uzattılar ve ortadan çekildiler.
Pek eğlenmiş, büyülenmiştim sanki. Bütün bunlar, bir sırrın ilk sözcüğü gibi ürkek, sade ve sessizdi.
"Eh, onlar vahşidir ne de olsa," dedi babaları yalnızca.
Sonra içeri girdik.
Paraguay'da, başkentin kaldırım taşları arasından burnunun ucunu gösteren, göze görünmeyen ama varlığını her an duyuran balta girmemiş orman adına varıp, insanların kentte hâlâ durup durmadıklarını, bütün taşları kımıldatma zamanının gelip gelmediğini görmeye çalışan o alaycı otu çok sevmiştim. Orada büyük bir zenginlik belirtisi olan bu bırakılmışlık biçimi çok hoşuma gitmişti. Ama burada büyülendim sanki.

Burada her şey yıkık dökük, yılların orasından burasından çatlattığı yosun kaplı yaşlı bir ağaç gibi, on-on beş kuşaktan beri sevimli bir viranlık içindeydi. Tahta kaplamaları eskimiş, kapı, pencere kanatları yenmiş, iskemleleri çarpılmıştı. Ama hiçbir şey onarılmıyorsa bile, burası titizce temizleniyordu. Her şey temiz, cilalı, pırıl pırıldı.
Salon, yüzü kırış kırış, yaşlı bir kadın gibi olağanüstü bir kişilik taşıyordu. Duvarların çatlaklarına, tavanın deliklerine, her şeyden çok da şurası burası çökmüş, orası sallanan ama hep cilalanmış, verniklenmiş, parlatılmış parkeye bayıldım. Garip ama insana hiç bakımsızlık, gevşeklik duygusu vermeyen, tersine saygı aşılayan bir evdi. Kuşkusuz her geçen yıl, sevimliliğine, görünüşünün karmaşıklığına, o içten havasına, bir odadan bir odaya geçerken karşılaşılan tehlikelerine varıncaya dek, her özelliğine bir şeyler katıyordu.
"Dikkat edin!"
Bir delik vardı. Böyle bir delik yüzünden bacağımı kolayca kırabileceğimi belirttiler. Bu delikten kimse sorumlu değilmiş, zamanın eseriymiş bu. Her türlü özrü bağışlatmayan, tepeden bakan bir davranışı vardı. Bana: "Bütün bu delikleri tıkayabilirdik, varlıklıyız, ancak..." demediler. "Bunu belediyeden otuz yıllığına kiraladık. Onlar onarsın, iki taraf da inat ediyor..." da demediler. Böylesine açıklamaları küçümsüyorlardı. Bu denli rahat olmalarına bayılıyordum. Hiç olmazsa bana şunu söylediler ya:
"Eh, ne yapalım ev biraz harap işte."
Ama bunu öyle hafife alırmış gibi söylediler ki üzüldüklerinden kuşkulandım. İster misiniz, duvarcı, marangoz, dülger, badanacılar o saygısız araçlarını bu geçmişten kalma anıta soksunlar, bize sekiz gün içinde bir ev yapsınlar! Onu tanınmaz duruma getirip kendinizi içinde yabancı duyumsayın. Öyle gizli saklı yerleri, ayaklarınızın altında tuzakları, izbe köşeleri olmayan, bir tür belediye salonu gibi bir ev yapsınlar... Olacak şey mi bu?
Her şeyin bir çırpıda yok oluverdiği bu evde, genç kızların kaybolmaları çok doğaldı elbet. Salon, bir ambar kadar dolu olduğuna göre, ambarları nasıldı kim bilir? Şimdiden tasarlayabiliyordu insan bunu. Sanki yarı açılan her dolaptan sararmış mektup desteleri, büyükbabanın makbuz-

ları, kuşkusuz hiçbir kilide uymayan sayısız anahtarlar dökülüverecekti. İnsanın aklını karıştıran yeraltı mahzenlerini, yere gömülü çekmeceleri, louis altınları düşündüren o yararsız harika anahtarlar.
"Masaya geçelim, ister misiniz?"
Masaya geçiyorduk. Odadan odaya günlük kokusu gibi yayılmış, dünyanın bütün güzel kokularına bedel kütüphane kokusunu içime çekiyorum. Özellikle lambaların taşınmasına bayıldım. Çocukluğumun en uzak günlerindeki gibi bir odadan bir odaya götürülürken duvarlarda titrek, çok güzel gölgeler oluşturan gerçek ağır lambalardandı bu lambalar. Bu lambalarla birlikte, ışık demetleri ve çevredeki karartı kümeleri, kara hurma dalları da oynuyordu. Sonra lambalar yerine konunca, ışıklı alanlar ve çevredeki karartı kümeleri, tahtaları çatırdayan odada kımıltısız kaldılar.
Genç kızlar, kayboldukları kadar gizemli ve sessizce yeniden ortaya çıktılar. Ağırbaşlı bir şekilde masaya oturdular. Kuşkusuz köpeklerini, kuşlarını doyurmuşlar, pencerelerini ışıklı geceye açmışlar, gecenin serin rüzgârında, bitkilerin kokusunu içlerine çekmişlerdi. Şimdi, peçetelerini açarken, göz ucuyla beni süzüyorlar ve kendi kendilerine, beni evdeki hayvanlardan sayıp sayamayacaklarını soruyorlardı. Çünkü onların kertenkeleleri, misk keçileri, tilkileri, arıları vardı. Bütün bunlar bir arada yaşıyor birbirleriyle çok iyi anlaşıyorlardı. Yeni bir yeryüzü cenneti kurmuş gibiydiler. Genç kızlar, dünyadaki bütün hayvanlara hükmediyor, küçük elleriyle onları büyütüyor, besliyor, su veriyorlardı. Onlara masallar anlatıyorlardı, misk kedisinden arılara varıncaya kadar hepsi dinliyordu onları.
Böylesine canlı iki genç kızın, karşılarındaki erkek üstüne, bir anda, gizli ama kesin bir yargıya varmak için bütün eleştiri güçlerini, bütün inceliklerini kullanmalarını bekliyordum. Çocukluğumda, kız kardeşlerim, soframıza ilk kez onur veren konuklara notlar verirlerdi. Konuşma kesildiği zaman, sessizlik içinde ansızın "On bir" dedikleri duyulurdu. Kız kardeşlerimle benim dışımda, kimse farkına varmazdı bunun.
Bu oyun konusundaki deneyimim biraz keyfimi kaçırıyordu. Yargıçlarımın pek uyanık olduklarını düşünmek, daha

da canımı sıkıyordu. Hayvanların kurnazını, safını birbirinden ayırt edebilen, tilkilerin yürüyüşünden keyfinin yerinde olup olmadığını böylesine inceden inceye bilen yargıçlardı bunlar.
Bu keskin bakışlar, bu dürüst küçük kızlar hoşuma gidiyordu. Ama onların bu oyunu değiştirmelerini isterdim doğrusu. Ama yine de alçakça ve "on bir" in korkusuyla onlara tuzu uzatıyor, şarap dolduruyordum ama bakışlarımı kaldırınca, parayla satın alınamayan, yargıçlara özgü tatlı ağırbaşlılıkla karşılaşıyordum.
Yaltaklanmak bile işe yaramadı: Böbürlenmeyi bilmiyorlardı. Böbürlenme değil de hoş bir gururdu bu. Benim yardımım olmadan da kendileri hakkında, söylemeyi göze alamayacağım güzel şeyler düşünüyorlardı. Mesleğimden bir gurur payı çıkarmayı bile düşünemiyordum; çünkü kuş yavrularımın tüylenip tüylenmediğini görmek ya da dostlara merhaba" demek için bir çınarın tepesine tırmanmak, çok tehlikeli bir şey olurdu.
Benim iki sessiz perimse, öylesine lokmalarımı sayıyorlar, ben de durmadan kaçamak bakışlarını öyle yakalıyordum ki kendimden söz etmeyi bıraktım. Sessizlik oldu; bu arada, döşemenin üstünde bir ıslık sesi duyuldu, masanın altında bir şey hışırdadı. Şaşkın şaşkın bakışlarımı kaldırdım. O zaman kızların küçüğü, herhalde merakımdan hoşlanmış olacak; ama bana hâlâ numara vereceği yerde, o keskin dişleriyle ekmeğini ısırarak bir barbarı bile şaşırtacak bir saflıkla "Yılanlar," dedi.
Sonra, bu açıklamanın pek budala olmayan birine yetmesi gerekirmişçesine hoşnutlukla sustu. Kız kardeşi, ilk davranışımın ne olacağını görmek için bir an bana baktı, sonra ikisi birden, dünyanın en tatlı, en temiz yüzlerini tabaklarına eğdiler.
"Ya... Demek yılanlardı..."
Doğal olarak bu sözler ağzımdan kaçıvermişti. Bacaklarımın arasında kayan, baldırlarıma sürünüp geçenler yılanlardı demek...
Bereket versin ki gülümsedim, hem de kendimi zorlamadan. Bunu anlarlardı yoksa. Sevinçli olduğumdan, bu ev hoşuma gittiğinden gülümsedim. Gittikçe daha da hoşla-

nıyordum. Yılanlar konusunda daha fazla şey öğrenmek istiyordum. Büyük kız yardımıma koştu:
"Yuvaları, masanın altındaki bir deliğin içindedir."
"Akşam saat altıya doğru dönerler. Gündüzleri avlanırlar, " diye ekledi kardeşi.
Bu kez ben de, sezdirmeden, bu iki genç kıza baktım. İncelikleri, sakin yüzlerinin ardındaki gülüşleri ne hoştu! Uyguladıkları o kralca yetkiye bayılıyordum.
Bugün, düş kuruyorum. Bütün bunlar çok uzakta kaldı. Bu kızlar kuşkusuz evlenmişlerdir. Acaba değişmişler midir? Genç kızlıktan kadınlığa geçiş, çok önemli bir olaydır. Yeni bir evde ne yapıyorlardır? Yabani otlar ve yılanlarla ilişkileri nasıldır? Evrensel bir şeye karışmıştırlar. Ama bir gün, genç kızın içinde kadınlık uyanır. On dokuz yaş düşleri başlar. On dokuz yaş, yürekte ağırlığını duyurur. O zaman budalanın biri çıkar ortaya. Keskin bakışlar ilk kez yanılır, delikanlıyı canlı renklere bezer. Budala, şiir okursa, şair sanırlar onu. Döşemedeki delikleri anlıyor, misk kedilerini seviyor sanılır. Masanın altında, bacakları arasında dolaşan yılan gururunu okşuyor sanılır. Ona yüreğini verir, oysa o, yalnızca bakımlı bahçeleri sevmektedir. Budala, prensesi köle olarak alır sonunda.

VI

ÇÖLDE

1

Böylesi tatlılıklar, bize yıllarca, haftalarca, aylarca yasaktı; bir kaleciktendir başkasına uçan, kumların tutsağı olan Sahra pilotlarıydık biz. Geri dönüşümüz yoktu. Bu çölde, böyle vahalar bulunmazdı hiç: Bahçeler ve genç kızlar masaldı! Çok uzaklarda, işimiz bitip de yeniden yaşantımıza dönebildiğimiz zaman, binlerce genç kız bizi beklerdi elbette. Kuşkusuz oralarda, misk kedileri ve kitaplarının arasında, sabırla tadına doyulmaz ruhlar kuruyorlardı kendilerine. Güzelleşiyorlardı elbette...
Ama yalnızlığı bilirim ben. Çöldeki üç yılım bunu bana öğretti. O madensi dünyada, gençliğin yıpranması insanı

korkutmaz. Ama kendimizden başka, bütün dünyanın yaşlandığını görürsünüz. Ağaçlar meyvelerini büyütmüş, topraklar buğdaylarını çıkarmış, kadınlar da çok güzelleşmiş. Ama mevsim ilerler, bir an önce eve dönmek gerek... Mevsim geçip gider ama siz uzaklarda tutulursunuz... Toprağın nimetleri, parmaklarınızın arasından kumulların ince kumları gibi kayıverir. İnsanlar, genellikle zamanın geçtiğini fark etmezler. Geçici bir rahatlık içinde yaşarlar. Ama mola yerine varıp da sıcak meltemlerin ağırlığı üzerimize çökünce, zamanın geçmekte olduğunu anlarız. Bizler, kulakları gecenin sessizliği içinde dingil gürültüleriyle dolu, camın arkasındaki ışık kümelerine bakıp tarlalarının, köylerinin o güzelim topraklarının geçip gittiğini düşünen ama yolda olduğu için aklında hiçbir şey kalmayan tren yolcularına benzeri*. Biz de mola yerinin sessizliğine karşın, hafif ateşli, motor gürültüsünün uğultusu hâlâ kulaklarımızda, kendimizi yolda sanırız. Biz de belirsiz bir geleceğe doğru sürüklenirken, rüzgârların baskısı altında, yüreğimizin atışlarında varlığımızın farkına varırız.

Çöle bir de düşmanlık ekleniyordu. Cap Juby geceleri, her on beş dakikada bir, bir saatin vuruşuyla bölünürdü. Nöbetçiler, derece derece yükselen düzenli çığlıklarla birbirlerini uyarırlardı. Düşman kabileler arasında kalan İspanyol kalesi Cap Juby, yüzünü göstermeyen tehlikelere karşı kendini böyle savunurdu. Kör bir geminin yolcuları olan bizler, gitgide yayılan, üstümüzden deniz kuşları gibi geçip giden bu çağrılara kulak verirdik.

Yine de çölü sevmiştik.

Çöl, önceleri insana boş ve sessiz gelse bile, bir günlük sevdalılara kendini bırakmaz. Bizdeki en basit köy bile kendini gizler. Çöl uğruna, dünyadan elimizi eteğimizi çekmezsek, geleneklerini, törelerini, yarışmalarını benimsemezsek, bazıları için neden yurt olduğunu bilemeyiz hiç. Dahası, iki adım ötemizde, kendini manastır duvarları içine kapatan, bizce bilinmeyen kurallara göre yaşayan bir adam, bizi hiçbir uçağın ulaştıramayacağı bir uzaklıkta, ıssız Tibet yalnızlığının içinde, birden yükselmektedir.

Gidip hücresini ziyaret edelim! Boştur! İnsanın imparatorluğu içindedir. Çöl ne yalnızca kumlardır, ne Tuaregler, ne de silahlı Mağriplilerdir..
Ama bugün susamışız işte. Tanıdığımız o kuyunun ortalığı aydınlattığını ancak bugün fark ediyoruz. Görünmeyen bir kadın, bütün bir evi sevince boğabilir. Bir kuyu da, sevda gibi etkisini uzaklara taşır.
Kumlar önceleri ıssızdır, sonra silahlı mağrip çetecilerinin baskınından korkup girintilerini çıkıntılarını öğrenmeye kalkıştığımız gün gelir çatar. Çeteler de kumların görünüşünü değiştirir.
Biz oyunun kuralını kabul ettik; ama oyun bizi kendine uyduruyor. Sahra, kendini bizde gösteriyor. Ona sokulmak, vahaya girmek değildir, inancımızı bir çeşmede yerine getirmektir bu.

2

Daha ilk yolculuğumdan beri, çölün tadını tattım. Riguelle, Guillaumet ve ben, Nouatchott kaleciği yakınlarında, zorunlu iniş yapmıştık. Bu küçük Moritanya karakolu, o zamanlar deniz ortasında kaybolmuş bir adacık kadar her türlü yaşamdan yoksundu. Yaşlı bir çavuş, on beş Senegalliyle orada kapalı yaşıyordu. Bizi Tanrı tarafından yollanmış gibi karşıladı.
"Ah, sizlerle konuşmak ne iyi... Aman ne iyi!"
Konuşmak ona iyi geldi, ağlamaya başladı.
"Altı aydan beri ilk siz geliyorsunuz. Altı ayda bir, bana yiyecek getirirler. Bazen teğmen, bazen yüzbaşı gelir. Son kez gelen yüzbaşıydı..."
Hâlâ şaşkındık. Yemek hazırlıkları yapılan Dakar'dan iki saat ötede, motorda küçük bir arıza oluyor ve kaderimizi değiştiriyordu. Ağlayan yaşlı bir çavuşun karşısına hortlak gibi çıkıyoruz.
"A, İçin, size şarap sunmak benim için zevktir! Düşünün biraz! Yüzbaşı geldiği zaman, ona sunacak şarabım yoktu hiç."
Bunu bir kitapta anlattım; ama o roman değildi.
"Son seferinde, kadeh bile tokuşturamadım. Öyle utandım ki atanmamı istedim," dedi bize.

Kadeh tokuşturmak! Kan ter içinde, bir deveden atlayarak karşısındakiyle kadeh tokuşturmak! Altı ay boyunca, hep bu an için yaşamıştı. Daha bir ay önce, erzak ambarından çatıya kadar her yer temizlenmiş, silahlar parlatılmıştı. Birkaç günden beri, kutlu günün yaklaştığını sezerek, hiç yorulmadan, Atar Deve Birliği tozu dumana kata kata görününceye kadar ufku gözlemişlerdi.
Ama şarap yoktu: Şenlik kutlanamayacaktı. Kadeh tokuşturulamıyordu. Utanç kaplıyordu insanın içini.
"Onun yolunu gözlüyorum. Onu bekliyorum..."
"Nerede o, çavuş?"
Çavuş çölü gösteriyor.
"Bilmem ki; yüzbaşı her yerdedir!"
Küçük kalenin taraçasında, yıldızlardan söz ederek geçirdiğimiz o gece gerçek bir geceydi. Gözetleyecek başka bir şey yoktu. Bütün yıldızlar orada, tıpkı uçaktaki gibi kımıltısız duruyorlardı.
Uçakta, gece çok güzel olduğunda, insan kendini koy verir, artık yönetmez ve uçak biraz sola doğru eğilir. Sağ kanadın altında bir köy görüverdiğiniz zaman, onu yatay durumda sanırsınız! Çölde hiç köy yoktur. Öyleyse denizdeki bir balıkçı filosu olmasın! Ama Sahra'nın ortasında, balıkçı filosu olmaz ki! Öyleyse? Öyleyse yanlış gördüm deyip gülüp geçersin. Yavaşça uçağın burnunu dikersin. Köy eski durumuna gelir. Yeniden yıldız kümesine dönersin. Köy mü? Evet, yıldızlardan oluşan bir köy. Ama küçük kalenin üstünden bakınca, çöl, sanki donmuş, kımıltısız kum taneleri halinde uzayıp gidiyordur. Yıldız kümeleri asılı kalmış.
Çavuş bize onlardan söz ediyor:
"Bakın, yıldızları iyi tanırım... Şu yıldıza yönelin, dosdoğru Tunus'a varırsınız."
"Tunuslu musun sen?"
"Hayır, kuzinim oralıdır."
Uzun bir sessizlik oluyor.
"Günün birinde, Tunus'a gideceğim."
Kuşkusuz; ama bu yıldıza doğru yürüyerek değil de başka bir yoldan gidecektir. Yeter ki bir günlük yolculukta, suyu çekilmiş bir kuyu onu sayıklamanın şiirli dünyasına götürmesin. O zaman yıldız, kuzin ve Tunus birbirine karışır.

O zaman, bilmeyenlere işkence gibi görünen o çılgın yürüyüş başlar.
"Bir seferinde yüzbaşıdan, kuzinimle ilgili olarak, Tunus'a gitmek için izin istemiştim. Bana dedi ki..."
"Sana ne dedi?"
Bana, "Dünya kuzinlerle dolu," dedi. "Sonra da daha yakın olduğundan, beni Dakar'a yolladı."
"Kuzinin güzel miydi?"
"Tunuslu olan mı? Elbette. Sarışındı."
"Hayır, Dakarlı olanı?"
Çavuş, biraz üzgün ve gücenik yanıtın için seni kucaklayabilirdik:
"Zenciydi o..."

Sana göre Sahra neydi, çavuş? Durmadan sana doğru yürüyen bir Tanrı'ydı. Aynı zamanda da, beş bin kilometrelik çölün ötesindeki sarışın bir kuzinin tatlılığıydı.
Bize göre çöl mü? İçimizde doğan şeydi. Kendi benliğimiz üstüne öğrendiklerimizdi. Biz de o gece, bir kuzine ve bir yüzbaşıya sevdalandık...

3

Düşman topraklarının kıyısında bulunan Port-Etienne, bir kent değildir. Orada küçük bir tabya, bir hangar, bizim askerler için tahtadan küçük bir baraka bulunur. Çevresini kuşatan çöl öylesine bağımsızdır ki asker gücünün olmasına karşın, Port-Etienne yenilmez bir yerdir. Oraya saldırmak için öyle bir kum ve ateş kemerini aşmak gerekir ki ona, silahlı Mağrip çeteleri, ancak sularını ve güçlerini tükettikten sonra varabilirler. Ama insanlığın anısında, kuzeyden, Mağripli çetelerinin Port-Etienne üzerine yürüdüğü saklıdır hep, Müfreze komutanı yüzbaşı, ne zaman bizimle çay içmeye gelse, güzel bir prensesin masalını anlatır gibi, yürüdüğü yolları haritada gösterir. Ama bu çeteler hiçbir zaman gelmezler, bir ırmak gibi kumlarda kuruyup giderler. Bunlara "hayalet çeteler" deriz. Hükümetin bize geceleri dağıttığı el bombaları, fişekler, yataklarımızın ayakucunda, kutuları içinde uyur. Karşımızda düşman olarak sessizlikten başka bir şey yok. Bizi asıl

koruyan yoksulluğumuz. Havaalanının şefi Lucas, gece gündüz gramofon çalar. Yaşamdan bunca uzaklarda, bu gramofon bize yarı kaybolmuş bir dille seslenir, garip bir susuzluğu andıran amaçsız bir acı salardı içimize.
O akşam küçük tabyada yemek yedik, yüzbaşının bahçesine hayran kaldık. Ona Fransa'dan gerçek toprak yollamışlar. Dört bin kilometreyi aşıp gelen bu toprakta üç yeşil yaprak bitmiş. Onları mücevher gibi, parmaklarımızın ucuyla okşuyoruz. Onlardan söz ederken, yüzbaşı, "Benim parkım burası," diyor. Her şeyi kurutan çöl rüzgârı estiği zaman, parkı bodruma indiriyorlar.
Küçük tabyadan bir kilometre ötede oturuyor, akşam yemeğinden sonra ay ışığı altında evimize dönüyoruz. Kumlar, ay ışığı altında pembe. Yok olduğumuzu duyumsuyoruz ama kum pembe. Ama bir nöbetçinin çağrısı, dünyayı dokunaklı duruma getiriyor. Bütün Sahra gölgelerimizden ürküyor ve bizi sorguluyor. Çünkü bir Mağripli yola çıkmıştır.
Nöbetçinin çığlığında, çölün bütün sesleri çınlıyor, Çöl, artık boş bir ev değildir: Bir Mağripli kervanı, geceyi mıknatıslamıştır.
Kendimizi güvencede sanabilirdik. Ama nerde!.. Hastalık, kaza, çeteler ve daha kim bilir nice tehlikeler yola çıkmıştır! İnsan, yeryüzündeki gizli atıcılar için bir nişan tahtasıdır. Ama Senegalli nöbetçi, bir peygamber gibi bunu anımsatıyor bize.
"Fransızlar" deyip parolayı veriyoruz ve kara meleğin önünden geçiyoruz. Daha rahat soluk alıyoruz. Bu tehlike, bize ne büyük bir soyluluk sağlamıştı... O ne uzak, ne acelesiz, bunca kumla hafiflemiş ne yaman bir gözdağıydı. Ama dünya artık eskisi gibi değil. Bu çöl yeniden görkemli oluyor. Bir yerlerde yollara düşmüş ama hiçbir zaman gelmeyecek olan Mağripli çete, kendini tanrılaştırıyor.

Şimdi saat gecenin on biri. Lucas, radyo postasından geliyor, Dakar uçağının gece yarısı geleceğini bildiriyor. Uçakta işler yolundaymış. Gece yarısını on geçe, posta paketlerini benim uçağa aktaracaklar ve ben kuzeye doğru havalanacağım. Çatlak bir ayna önünde, özenle tıraş oluyorum. Ara sıra, boynumda havluyla kapıya kadar gidip çıplak

çöle bakıyorum. Hava güzel ama rüzgâr kesiliyor. Aynanın önüne dönüyorum. Düşüncelere dalıyorum. Aylardır esen rüzgâr durunca, bazen bütün gökyüzünün rahatını kaçırır. Şimdi takımları hazırlıyorum: İşaret fenerlerimi, yükseklik aracımı, kalemlerimi kemerime takıyorum. Bu gece telsizini kullanacak olan Neri'nin yanına gidiyorum. O da tıraş oluyor. Ona "Nasılsın?" diyorum. Şu anda iyi gidiyor işler. Bu hazırlıklar, uçuşun en kolay yanıdır. Bir çıtırtı işitiyorum, lambama mavi bir kızböceği çarpıyor. Neden bilmem, yüreğim burkuluyor.

Yine dışarı çıkıp bakıyorum: Her şey tertemiz. Alanı çevreleyen bir yalıyar, gündüzmüş gibi gökyüzünü kesip parçalıyor. Çölün üstünde, düzenli bir ev sessizliği var. Lambama yeşil bir kelebekle bir kızböceği çarpıyor. Yine içime belki sevinç, belki korku diyebileceğin sessiz bir duygu doluyor. Benliğimin ta derinliklerinden geliyormuş gibi sanki. Öyle belirsiz ki, varlığıyla yokluğu bir. Uzaklardan biri sesleniyor.

Bir içgüdü mü bu yoksa? Yine dışarı çıkıyorum. Rüzgâr iyice kesilmiş. Hava hâlâ serin. Ama bir haber alıyorum: Seziyorum, beklediğimi duyumsuyorum: Haklı mıyım acaba? Ne gökyüzü, ne de çöl işaret verdi bana; ama iki kızböceğiyle bir kelebek benimle konuştu.

Bir kum tepesine çıkıyorum, yüzümü Doğu'ya verip oturuyorum. Yanılmamışsam eğer, az sonra bir şeyler olacak. İçerlerdeki vahalardan yüzlerce kilometre uzaklıkta, bu kızböceklerinin işi neydi? Kumluklara kadar taşınan ufak tefek enkaz, açık denizlerde kasırga olduğunu bildirir.

Bu böcekler de bana, bir kum fırtınasının, uzak vahaların yeşil kelebeklerini savurup fırlatan bir Doğu fırtınasının, bize doğru gelmekte olduğunu öyle haber veriyordu. Köpüğü bana ulaştı bile. Doğu rüzgârı görkem saçıyordu; çünkü bir fırtına yüklüydü, çünkü ağır bir gözdağı, bir fırtına yüklüydü. Güçsüz soluğu bana zorla ulaştı. Dalganın yaladığı en son sınırdım ben. Yirmi metre arkamda, hiçbir kez kımıldamadı. Yakıcı soluğu beni bir kez, yalnız bir tek kez ölgün bir okşamayla sardı. Ama biliyordum, bunu izleyen saniyelerde, Sahra soluk alıp ikinci kez soluk verecekti. Üç dakikaya varmadan, hangarın üstündeki hava torbası sarsılacak, on dakikaya kalmadan da kumlar

gökyüzünü kaplayacaktır. Az sonra, bu geri tepen çöl ateşinin içinde uçağımızla havalanacağız.
Ama beni heyecanlandıran bu değil. İçimi vahşi bir sevinçle dolduran şey, gizli bir dili hemen anlamış olmamdı. Geleceği hafif fısıltılar halinde sezen ilkçağ insanı gibi havayı koklayıp neler olacağını sezmem, sonunda bu öfkeyi bir kızböceğinin kanat çırpışında okumuş olmamdan kaynaklanıyordu.

4

Biz orada, düşman Mağriplilerle karşı karşıyaydık. Üzerinden uçtuğumuz yasak bölgelerin en diplerinden ortaya çıkıyor, ekmek şarap, şeker ya da çay almak için Juby ya da Cisneros tabyalarına kadar uzanıyor, sonra yeniden gizlerine gömülüyorlardı. Bizim oradan geçerken, içlerinde bazılarını kendimize alıştırmaya çalışıyorduk.
Etkili kabile başkanlarını da, havayolu müdürüyle anlaşıp, dünyayı göstermek için kimi zaman uçağa alıyorduk. Gururlarını kırmak söz konusuydu; çünkü tutukluları nefretlerinden değil de hor gördüklerinden öldürüyorlardı. Küçük kalenin kıyılarında bizimle karşılaştıkları zaman küfür bile etmiyorlar, bize sırtlarını çevirip tükürüyorlardı. Bu gurur, onlara güçlülük kuruntusundan geliyordu. İçlerinden kaç tanesi, savaş düzenine soktuğu üç yüz kişilik ordusunu göstererek: "Siz Fransızlar şanslısınız, yüz günden fazla uzakta bulunuyorsunuz," demişti bana pek çok kez.
Onları gezdiriyorduk biz de. İçlerinden üçü, böylece tanımadıkları Fransa'yı görmüş oldu. Onlar da bir kez alıp götürdüğüm, bir ağaç görünce ağlamaya başlayanların soyundandılar.
Onları çadırlarında gördüğümde, kadınların çiçeklerin arasında çırılçıplak dans ettiği müzikholleri anlatırlardı. İşte ömürlerinde bir tek ağaç, bir tek çeşme, bir tek göl görmemiş insanlar. Yalnızca Kuran'dan, içlerinde ırmaklar akan bahçelerin var olduğunu biliyorlardı. Buna "cennet" adı veriliyordu. Bu cennete ve güzel cariyelere, otuz yıllık yoksulluktan sonra, çölde bir düşmanın acımasız kurşunuyla kavuşulurdu. Tanrı aldatıyordu onları; çünkü bunca nimetlere boğduğu Fransızlardan bunun karşılığını

ne susuzlukla ne de ölümle alıyordu. İşte bu yüzden, yaşlı şefler düşünüyorlardı. Yine işte bu yüzden, çadırlarını çepeçevre saran Sahra'yı, ölünceye kadar kendilerine böylesine tatsız zevkler aşılayan çölü, gözlerinin önüne getirerek, içlerini döküyorlardı.

"Bilirsin... Fransızların Tanrısı... Fransızlara karşı daha eli açık, Mağriplilerin Tanrısı, Mağriplilere karşı o kadar da eli açık değil!"

Birkaç hafta önce, onları Savoie'da gezdiriyorlarmış. Kılavuzları onları, gürüldeyerek akan büyük bir çağlayanın karşısına götürmüş.

"Tadın bakalım," demiş onlara.

Tatlı suymuş, bu su! Çölde, en yakın kuyuya varmak için kaç gün yürümek gerekir. Kuyu bulunsa bile, içindeki kurtları, deve idrarına karışmış çamurları temizlemek için kaç saat gerekir! Su! Cap Juby'de, Cisneros'da, Port-Etienne'de küçük Mağripliler para dilenmez, ellerinde bir konserve kutusuyla su dilenirler:

"Biraz su ver, biraz su..."

"Uslu olursan..."

Ağırlığınca altına bedel su, en küçük damlan, çölde bir tutam yeşil ot pırıltısı çıkarır. Bir yerlere yağmur yağarsa, Sahra'yı büyük bir göç görünümü canlandırır. Kabileler, üç yüz kilometre uzakta, bitecek olan ota doğru yola koyulurlar... Port-Etienne'e on yıldır düşmemiş olan eli sıkı su, bu çağlayanda sanki çatlak bir sarnıçtan boşanırcasına dünyaya bolluk saçıyordu.

"Gidelim," demiş kılavuzları onlara.

Ama onlar hiç kımıldamamış.

"Biraz daha kalalım..."

Susuyorlarmış, ciddi, sessizce, bu büyük sırrı seyretmeye dalmışlar. Dağın karnından gürüldeyerek akan insan kanı, yaşamdı sanki. Burada bir saniyede akan su, temiz göllerinin, serapların sonsuzluğunu baştan başa diriltebilirdi. Tanrı, kendini burada gösteriyordu: Ona sırt çevrilmezdi. Tanrı, su bentlerini açıyor ve gücünü gösteriyordu: Üç Mağripli kalakaldılar.

"Daha ne göreceksiniz? Gelin hadi..."

"Bekleyelim."

"Neyi bekleyeceksiniz?"

"Sonunu."
Tanrı'nın, çılgınca davranışından bıkıp usanmasını bekliyorlardı. Eli sıkıydı onun, çabucak pişman oluverirdi.
"Ama bu su, bin yıldır böyle akıyor!.."
Böylece o akşam, çağlayan konusunda fazla üstelemediler. Bazı mucizeler karşısında susmak daha doğrudur. Bunları anlamaya bile çalışmak boştur. Yoksa insan, Tanrı'dan kuşkuya düşer sonra...
"Fransızların Tanrısını görüyorsun ya..."
Ama ben yabanıl dostlarımı iyi tanırım. Oracıkta inançları sarsılmış, şaşkına dönmüşlerdir. Bundan böyle boyun eğmeye hazırdırlar. Fransız yönetiminin arpalarını, Sahra birliklerimizin de güvendiklerini sağlayabileceklerini düşünüyorlar. Doğrusu bir kez boyun eğince, pek çok şey kazanacaklardı.
Ama bu üçü de Trarza Emiri El Mamun'un (Adını yanlış söyledim sanırım) kanındandı.
El Mamun'u bizim bağımlımız olduğu günlerde tanıdım. Yaptığı hizmetler yüzünden, devletçe saygı görmüş, hükümetten para yardımı almış ve kabilelerde saygınlık kazanmıştı. Gözle görülür zenginlik açısından, sanırım hiçbir eksiği yoktu. Ama bir gece, ortada hiçbir belirti yokken, çöl ortasında yanlarındaki subayların tümünü öldürüp, develeri, silahları alarak düşman kabilelere katılmıştı. Artık çöllerde ardına düşülen bu kabile başkanının ansızın başkaldırmasına, bu yiğitçe bu umutsuzca kaçışına, çok geçmeden Atar Bölüğü'nün yaylım ateşi önünde bir füze gibi sönüverecek olan bu kısacık yengiye "ihanet" diyorlar, bu çılgınlık nöbetlerine şaşıp kalıyorlardı.
Bununla birlikte, El-Mamun'un öyküsü, öteki Araplarınki gibiydi. Çünkü yaşlanıyordu o. İnsan yaşlanınca, derin düşüncelere dalar. El-Mamun, böylece bir akşam, Müslümanların Tanrısına ihanet ettiğini, Hıristiyanlarla alışveriş yapmakla kâfir olduğunu, üstelik de her şeyini yitirdiğini anladı.
Gerçekten de barış ve arpa onun neyine gerekti? Tanrı'nın gözünden düşmüş bir savaşçıyken, çoban olmuştu. Sahra'daki günleri aklına geldi: Orada her kim kabartısı, gizli yıldırılarla doluydu. Gecenin geç saatlerinde, çadırların önünde nöbetçiler beklerdi. Düşmanla ilgili haberler, gece

ateşinin çevresinde, yüreklere çarpıntı verirdi. Engin denizlerin bir kez tadını tattıktan sonra bir daha onu unutamayanlara özgü alışkanlıkla eski yaşamını özledi.
Artık bütün büyüsünü yitirip barışa kavuşmuş bir bölgede, şansız dolaşıyor. Bugün, yalnızca bugün Sahra çöl olmuştu.
Öldürdüğü subaylar, onu sevip sayacaklardı belki de. Ama Tanrı sevgisi her şeyin önüne geçer.
"İyi geceler, El-Mamun."
"Tanrı sizi korusun!"
Subaylar, bir sal üzerindeymişler gibi, yüzeyleri yıldızlara dönük olarak, battaniyelerine sarınırlar. Bütün yıldızlar yavaş yavaş döner, gökyüzü bir uçtan bir uca zamanı bildirir. Kumlara eğilmiş ay, hiçliğe gitmek üzere. Hıristiyanlar az sonra uykuya dalacak. Birkaç dakika daha geçsin, yıldızlar tek başına parlayacak. O zaman, sonsuzlaştırılan kabilelerin eski parlak geçmişlerine kavuşmaları için, çölleri tek başlarına aydınlatan o süreklerin başlaması için uykuları sırasında boğazlanan bu Hıristiyanların boğuk bir ses çıkarmaları yetip artardı. Daha birkaç saniye geçsin, onarılmaz şeyden bir dünya doğacaktır...
Uyumakta olan o güzel subayları, öldürüyorlar.

5

Bugün, Juby'de, Kemal'le kardeşi Mouyane, beni çağırdılar. Çadırlarında çay içiyorum. Mouyane bana sessizce bakıyor. Dudaklarının üzerine mavi bir tül örtmüş; yabansı ve çekingen. Benimle yalnız Kemal konuşuyor, bir şeyler sunuyor.
"Çadırım, develerim, karılarım, kölelerim senindir."
Mouyane, bakışlarını benden hiç ayırmadan, kardeşine eğiliyor, ona bir kaç sözcük söylüyor, sonra yine susuyor.
"Ne diyor?"
"Bonnafous, R'Gueibat'nın bin devesini çaldı, diyor."
Deve birliğinin komutanı Bonnafous'u tanımıyorum. Ama onunla ilgili büyük söylentiyi Mağriplilerden duymuştum. Ondan öfkeyle ama bir tür tanrı gibi söz ediyorlar. Varlığı çölü değerlendiriyor. Bugün, yine bir kez daha, Güney'e doğru ilerleyen Mağripli çetesinin ardında bir sır gibi bir-

den ortaya çıkmış, yüzlerce devesini çalmış, Mağriplileri, güvenlikte sandığı hazinelerini kurtarmak için geriye dönüp ardına düşmeye zorlamış. Bonnafous şimdi, gaipten çıkıp Atar'ı kurtarmış, kampını yüksek kalker bir düzlüğe kurdurduktan sonra orada dimdik durmuş. Öylesine kasılıyormuş ki, kabileleri kılıcına doğru gelsinler diye zorluyormuş sanki.

Mouyane, bana daha sert bakarak konuşuyor yine.

"Ne diyor?"

"Yarın, Bonnafous'a karşı üç yüz silahlıyla yola çıkacağız," diyor.

Bir şeyler sezmiştim zaten. Üç gündür kuyulara götürülen bu develer bu konuşmalar, bu ateşli gidip gelmeler boşuna değildi. Sanki görünmeyen bir yelkenliyi donatıyorlardı. Gemiyi alıp götürecek rüzgâr çoktan çıkmıştı. Bonnafous yüzünden, Güney'e doğru atılan her adım, anlı şanlı bir adım olacaktı. Savaşçıların böyle yollara düşmelerinde, sevginin mi yoksa nefretin mi etken olduğunu anlamıyorum.

İnsanın, dünyada öldürebileceği böyle bir düşmanının olması çok onur vericiydi. Onun gözüktüğü yerde, yakın kabileler çadırlarını kaldırıyorlar, develerini topluyor ve kaçıyorlardı. Ona rastlamaktan korkuyorlardı; ama en uzaktaki kabileler, sevgiye benzer bir sarhoşluk içindeydiler. Çadırların sessizliğinden, kadınların göğüslerinden, mutlu uykularından kendilerini çekip alıyorlar. Güneye doğru iki aylık tüketici yürüyüşten, insanı yakan susuzluktan kum rüzgârları altında büzülüp beklemelerden sonra, ansızın Atar birliğinin üzerine saldıracaklar. Tanrı izin verirse, yüzbaşı Bonnafous'u öldürmekten daha zevkli ne olabilir ki...

"Bonnafous güçlü," diye itiraf ediyor Kemal bana.

Şimdi gizlerini biliyorum. Arzuladıkları ama kendilerine yüz vermeyen bir kadını düşlerinde görüp öfkelenen, bütün gece onur yaraları içinde sağdan sola dönüp duran insanlara benzeyen bu adamlar, Bonnafous'un uzaktan duyulan seslerinden tasalanıyorlar. İki yüz Mağripli haydudun başında Mağripli kılığındaki Hıristiyan, üzerine yollanan çeteleri kandırıp baş kaldıranların ülkesine giriyor. Bu ülkede, Fransız baskısından kurtulan kendi adam-

ları, hiç zarar görmeden kölelik bağlarını atarak, kendilerini taşların üzerinde Tanrılara kurban edebilirler. Öyle bir ülke ki orada, adamlarını yalnız kendi gücü dizginleyebilir, güçsüzlüğü bile onları yıldırtabilir. O gece, o boğuk sesli düşleri içinde, Bonnafous, kayıtsızca dolanıp durduracak adımları çölün yüreğinde çınlayacaktır.

Mouyane, mavi bir granitin alt kabartması gibi çadırının en dibinde, kımıldamadan derin derin düşünüyor. Gözleri ve oyuncak olmayan hançeri parlıyor yalnızca. Çeteye katıldığından beri ne kadar değişmiş! Kendi soyluluğunun her zamankinden daha çok farkında; horlayan bakışlarıyla beni eziyor. Çünkü devesine binip Bonnafous'a karşı yürüyecek. Çünkü şafakta, sevginin bütün belirtileriyle bütünleşmiş bir kinle yola koyulacak.

Bir kez daha kardeşine doğru eğiliyor, yavaşça konuşuyor ve bana bakıyor.

"Ne diyor?"

"Sana kalenin uzağında rastlarsa, ateş edeceğini söylüyor."

"Neden?"

"Senin uçağının, radyonun olduğunu söylüyor. Bonnafous'un da varmış. Ama sen gerçeği bilmiyormuşsun..."

Mouyane, mavi tülün heykelsi kıvrımları içinde kımıltısızca beni yargılıyor:

"Keçiler gibi salata, domuzlar gibi domuz yediğini söylüyor. Kadınların, utanmadan yüzünü gösteriyormuş. Böyle birini görmüş o. Hiç dua etmiyormuşsun. Gerçeği bilmedikten sonra, uçağın ve radyon neye yararmış, diyor."

Özgürlüğünü savunmayan bu Mağripliye hayran kalıyorum. Çünkü insan çölde, her zaman özgürdür; çünkü bu adam, görünen zenginlikleri savunmuyor. Bu adam gizli krallığını savunmuyor; çünkü çöl çıplaktır. Kum dalgalarının sessizliğinde, mangasını eski bir korsan gibi götürüyor Bonnafous. Onun sayesinde, Cap Juby karargâhı artık aylak çobanların sığınağı olmaktan çıkmıştır. Bonnafous fırtınası, Cap Juby'nin böğründe eser, onun sayesinde geceleri, çadırlar birbirine yaklaşır. Güneyde bir sessizlik insanı boğazlar. Bonnafous'un sessizliğidir bu! Rüzgârda yürüyen eski avcı Mouyane da, onun sesini dinler.

Bonnafous Fransa'ya dönünce, düşmanları sevineceklerine ağlayacaklardır. Onun gidişiyle, çölleri bir kutuptan,

yaşamları da biraz çekicilikten yoksun kalacakmış gibidir sanki. Bana şöyle diyeceklerdir: "Senin Bonnafous neden gidiyor?" "Bilmem..."
Yıllarca, onların karşısında yaşamını tehlikeye atmıştır Bonnafous. Onların kurallarını kendi kuralları edindi. Başını, onların taşlarına dayayıp uyudu. Bitip tükenmeyen kovalamacada, onlar gibi, kutsal kitaplara özgü yıldızlı, rüzgârlı gecelerin tadını tattı. Şimdi de giderken, önemli bir rol oynamadığını gösteriyor. Masadan patavatsızca ayrılıyor. Tek başlarına oynamaya bıraktığı Mağripliler, artık insanların kanlarını son damlasına kadar akıtmaya zorlamayan bir yaşamın anlamını yitiriyorlar. Ama yine de ona inanmak istiyor onlar.
"Senin Bonnafous geri dönecektir."
"Bilmem."
Mağripliler, onun geri geleceğini de düşünüyorlar. Onu artık ne Avrupa'daki oyunlar, ne briç partileri, ne yükselmeler ne de kadınlar doyurabilir. Aklından hiç çıkmayan yitirdiği soyluluğun görüntüsünden, aşka yönelmiş adım gibi yürekleri çarptığı yere geri dönecektir. O, burada başından tek bir serüven geçtiğini sanabilir, gittiği yerde önemli olan şeye kavuştuğunu sanabilir ama biricik gerçek zenginliklere burada, çölde kavuştuğunu, tiksinerek anlayacaktır. Bu gerçekler, çölün gizemi, gece, sessizlik, rüzgârın ve yıldızların yurdudur. Eğer bir gün Bonnafous, geri dönerse, daha ilk geceden, haber düşmanlar arasında yayılacaktır. Mağripliler, onun Sahra'nın bir yerinde, iki yüz haydudun ortasında uyuduğunu bileceklerdir. O zaman, develerini sessizce kuyulara götürecekler, yem olarak arpalar hazırlanacaktır. Bu kinle ya da bu aşkla silahlarını dolduracaklardır.

6

"Beni Marakeş'e kadar bir uçakta sakla..."
Her gece, Juby'de bu Mağripli köleler, bana kısaca böyle yalvarırlardı. Daha sonra, yaşamak için elinden geleni yaptığına inanıp bağdaş kurarak otururlar ve çayımı hazırlarlardı. Hastalığını iyileştirecek olan doktora içini döktüğüne, kendini kurtaracak olan tek tanrıya yalvardığına

inanarak, bütün gün içi rahatlardı. Başını çaydanlığın üstüne eğip bundan böyle yaşamanın yalın çizgilerini, Marakeş'in kara topraklarını, pembe evlerini, elinden alınan bu en ilkel dünya nimetlerini düşünüp dururdu artık. Ne sessizliğim yüzünden, ne de canını bağışlamakta geciktiğim için kızardı bana. Onun gibi bir insan değildim ben. Ama harekete geçirilecek bir güç, günün birinde kaderi üzerinde esecek uygun bir rüzgâra benzer bir şeydim.
Ama yine de birkaç ay için Juby Havaalanı'nın başına geçmiş basit bir pilottum. Varımı yoğum İspanyol kalesine dayanmış bir barakaydı; bu barakanın içinde, bir leğen, bir tuzlu su kabı, kısacık bir yatak vardı. Gücümle ilgili pek aşırı kuruntulara da kapılmıyordum.
"Dostum Bark, görürüz..."
Bütün kölelerin adı Bark'tı. Onun adı da Bark'tı elbette. Dört yıllık köleliğe karşın, hâlâ buna alışamamıştı. Kral olduğunu anımsıyordu hep.
"Marakeş'te ne yapardın, Bark?"
Karısının ve üç çocuğunun kuşkusuz hâlâ yaşamakta olduğu Marakeş'te çok güzel bir mesleği vardı.
"Sürüleri güderdim ve adım da Muhammed'di!"
Orada, cait'ler onu çağırırlardı:
"Öküzleri satacağım Muhammed, dağa git de getir onları."
Ya da:
"Ovada bin koyunum var, onları daha yüksekteki otlaklara götür," derlerdi.
Bark da elinde zeytin dalından bir asayla onları güdermiş. Kocaman bir koyun sürüsünün tek sorumlusuymuş. En hareketlileri doğacak kuzular yüzünden yavaşlatarak, en uyuşukları canlandırarak, hepsini yola getirilip güven içinde yürürmüş. Sürüsünü güttüğü kutsal toprakların yerini yalnız kendisi bilirmiş. Yıldızlara bakıp yolunu bulurmuş. Koyunlarla paylaşamadığı ağır bir bilgiye sahipmiş. Dinlenme zamanını su içme zamanını kendisi saptarmış. Geceleri, koyunlar uyurken, diz kapaklarına kadar yünlere gömülü, bu cahil koyunlara karşı içi sevgiyle dolup taşan Bark, bir doktor, bir peygamber, bir kral gibi ayakta durur, ulusu için yakarırmış.
Bir gün, Araplar yanına yanaştılar:
"Bizimle gel, Güney'e gidip hayvanları arayalım."

Onu uzun uzun yürütmüşler. Üç gün sonra, kendini dağ yollarında, isyan bölgesinde bulunca, Bark'ın omzuna ellerini koymuşlar, ona "Bark" adını verip satmışlar.
Ben, başka köleler de tanıyordum. Her gün çadırlarına gider, çaylarını içerdim. Orada, yalınayak, bedevinin tek lüks eşyası olan kalın tüylü keçeye uzanır, geçen anların tadını çıkarırdım. İnsan çölde zamanın akışını duyumsar. Güneşin yakıcı sıcağı altında, insan, akşama doğru, ellerini ayaklarını yıkayıp terlerini silecek olan serin rüzgâra doğru yürür gibidir sanki. Güneşin yakıcı sıcağı altında, insanlar ve hayvanlar, ölüme gidermiş gibi güvenle o büyük yalağa doğru ilerlemektedir sanki. Bu yüzden burada, tembellik hiçbir zaman boşuna yapılmaz. Bu yüzden bütün günler, denize giden o yollar gibi güzeldir. Bu köleleri tanıyordum ben. Efendisi, eşya sandığından, içi tıka basa eşyalarla, anahtarsız kilitler, çiçeksiz vazolar, üç kuruşluk aynalar, eski silahlar, insana çöl ortasında kuma oturmuş bir gemiden kurtarılmış duyusunu veren bir yığın önemsiz şeylerle dolu sandıktan, mangalı, demliği ve bardakları çıkardığı anda, çadıra girer köleler.
O zaman köle, sessizce mangala kuru çalı çırpı doldurur, ateşler, çaydanlığı doldurur, küçük bir kızın yapabileceği iş için kocaman ağaçları kökünden sökebilecek kadar güçlü kaslarını çalıştırır. Sessizdir. Çarka kapılmıştır. Çay yapacak, develere bakacak, yemek yiyecektir. Günün yakıcı sıcağı altında geceye doğru yürüyecek ve çıplak yıldızların dondurucu soğuğu altında, günün yakıcı sıcağını özleyecektir. Yazları bir kış masalı, kışları da bir güneş söylencesi dokunan Kuzey ülkelerine ne mutlu! Sıcak havalarında hiçbir şeyin değişmediği zavallı dönence ülkeleri! Ama insanları gece gündüz, kolayca bir umuttan bir başkasına götürüp getiren bu Sahra'ya da ne mutlu!
Kimi zaman zenci köle, kapının önüne çömelerek akşam rüzgârının tadını çıkarır. Anılar, artık bu ağır köle gövdesine ulaşamaz. Kaçırıldığı saati, o darbeleri, çığlıkları, kendini keçenin üzerine fırlatan insanların kollarını belli belirsiz anımsar. O andan sonra, garip bir uykuya dalar. Gözü görmeyen biri gibi kendi malı saydığı Senegal'in yavaş yavaş akan ırmaklarından ya da Güney Fas'ın beyaz kentlerinden uzak kalmıştır. Bir sağır gibi alışık olduğu

seslerden yoksundur. Bu akşam mutsuz değil, sakat biridir o. Bir gün, bedevilerin çağlara bağlı yaşantılarının içine düşmüş, ömrü boyunca çöllerde, onlarla birlikte geçmişle, bir aile ocağıyla, kendisi için ölüler kadar cansız karısıyla, çocuklarıyla ortak nesi kalmıştır!

Uzun süre büyük bir aşk yaşamış, sonra da aşktan yoksun kalmış insanların, kimi zaman, kimsesiz soyluluktan bıktıkları görülür. Onlar, alçakgönüllü bir şekilde yaşama yaklaşırlar, sonra mutluluğu bulurlar. Kendilerini bırakmak, bir tür alçalmak, olayların akışına kapılmak onlara hoş gelir. Köle, efendisinin ateşiyle gururlanmaya başlar.

"Al bakalım," der efendi, köleye kimi zaman.

Bu saat, efendinin köleye karşı iyi davrandığı saattir. Çünkü bütün yorgunlukları yakıp tutuşturan bütün sıcaklık geçmiştir. Çünkü efendi ve köle, yan yana, serinliğe girmişlerdir. Efendi, köleye bir bardak çay verir. Köle de bu bir bardak çay için, içi nimetle dolu bakarak efendisinin dizlerini öpecektir. Köle zincirle bağlı değildir hiçbir zaman. Buna pek gerek yoktur ki! Nasıl da bağlıdır efendisine! Tahtını yitirmiş bir zenci kral olduğunu inkâr etsin yeter ki! Ondan daha mutlu bir köle olamaz.

Ama yine de günün birinde, onu salıvereceklerdir. Çok yaşlanıp da yiyip içtiğinin, üstünün başının hakkını ödemeyecek duruma gelince, ona sınırsız bir özgürlük vereceklerdir. Üç gün boyunca çadırdan çadıra gezip kendine boş yere bir yer arayacaktır. Her gün biraz daha güçsüz kalacak, üçüncü günün sonuna doğruysa, kumun üstüne uzanıp kalacaktır. Juby'de böylelerini çırılçıplak, can çekişirken gördüm. Mağripliler, uzun uzun can çekişenleri dürtüp dururlar. Ama bunu zalimliklerinden yapmazlar. Mağriplilerin çocukları da karaya vurmuş bu kara cesetlerin yanında oynarlar; her gün şafak vakti, hâlâ onun kımıldayıp kımıldamadığını görmeye koşarlar ama yine de eski uşakla alay etmezler. Bütün bunlar doğal düzenin gereğidir. Sanki ona, "Çok çalıştın, uykuyu hak ettin. Hadi uyu," demek gibidir bu. O ise hep uzanmış durumda, insanın içini altüst eden bir haksızlığı değil de yalnızca açlık duyar; baş dönmesi gibidir bu. Gitgide toprağa karışır, güneşin altında kurur, toprağın malı olur. Otuz yıllık çalışmadan sonra, toprağa ve uykuya hak kazanmıştır.

İlk rastladığım kölenin iniltisini duymadım. Ama sızlanacak kimsesi yoktu onun. Onda, içten içe boyun eğiş, yolunu şaşırmış, karlara uzanıp düşlere ve karlara gömülü bir dağlının, boyun eğişi var gibiydi. Beni alt üst eden onun acısı değildi. Buna hiç inanmıyordum. Ama ölen bir insanla birlikte, bir dünya da ölmektedir. Kendi kendime, onunla birlikte hangi hayaller sönüp gidiyor; Senegal'in hangi bahçeleri, Güney Fas'ın hangi beyaz kentleri yavaş yavaş kayboluyor diye düşünüyordum. Bu kara külçede yitip giden, yalnızca çay hazırlamak, hayvanları suya götürmek gibi sıradan tasalar mıydı? Bir köle ruhu, yalnızca, uykuya mı dalıyordu yoksa arıların saldırısında canlanan bir insanın büyüklüğü içinde mi can veriyordu, bilemiyordu. Kafatasının sert kemiği, bana göre eski eşya sandığıyla aynıydı. Bu çöldeki deniz kazasından kurtulan son derece gereksiz şeylerin hangi renkli ipek kumaşlar, hangi şenlik hayalleri, hangi modası geçmiş şeyler olduğunu bilmiyordum. O sandık oradaydı; kilitli ve ağır. Son günlerin o büyük uykusunda, bu adamda, dünyanın hangi parçası çöküyordu. Yavaş yavaş yeniden karanlıklara, öze dönen bu bilinçte, bu tende, neler parçalanıp gidiyordu, bilmiyordum.

"Ben, sürüleri güderdim ve adım Muhammed'di..."

Zenci köle Bark, sonuna kadar dayanan, tanıdığım tek köleydi. Onun özgürlüğüne saldırmak, bir gün içinde yeni doğmuş bir çocuk gibi çırılçıplak duruma getirmek, Mağripliler için işten bile değildi. Tanrı'nın, bir saat içinde insanın varını yoğunu silip süpüren böyle kasırgaları vardır. Ama Mağripliler, malından çok onun kişiliğini yıldırıyor. Oysa Bark, kişiliğinden vazgeçmiyordu. Ama öteki köleler, bütün yıl bir lokma ekmek için didinen zavallı çobanı öldürecek kadar benliklerinden vazgeçiyorlardı pekâlâ!..

Bark, köleliğe, beklemekten usanıp sıradan bir mutluluğa kendini bırakmak istemiyordu. Köle sahiplerinin iyiliklerine, kölece sevinçlere sırtını çevirmişti. O, artık yok olan Muhammed'e göğsünde yaşattığı Muhammed'in oturmuş olduğu evi saklıyordu. Boş kaldığı için acı çeken bu evde artık kimse oturmayacaktı. Bark, yollarındaki otların ve

sessizliğin verdiği sıkıntıyla, bağlılık uğruna can veren ak saçlı çobana benziyordu.
Bu unutulmuş adamın, yaşama yeniden dönerek köle görünüşünü üzerinden silkip atacağı günü düşünüp: "Ben, Muhammed bin Hüseyin", demez, yalnızca "Adım, Muhammed" derdi. Kimi zaman, gecenin sessizliğinde, bütün anılarının, bir çocukluk şarkısının tokluğuyla canlandığı olurdu. "Gece yarısı Marakeş'ten söz etti ve ağladı," diye anlatmıştı Mağripli çevirmenimiz. Hiç kimse, sessizlik içinde, bu anıların geri dönüşünden kurtaramaz kendini. Öteki Muhammed, habersizce uyanmış, kolları bacakları gerilmiş, hiçbir kadının kucağına yanaşmadığı bu çölde, yanında karısını aramış hiçbir çeşmenin akmadığı bu yerde, çeşme suyunun akışını işitmişti. Bark ise, gözleri kapalı, her gece insanların oturduğu aynı yıldızın altında, beyaz bir evde oturduğunu sanıyordu. Bark, sanki kutupları birbirine yakınmışçasına gizemli bir biçimde canlandırılmış eski sevgilerle bana doğru gelirdi. Gitmeye hazır olduğunu, bütün sevgilerinin de hazır olduğunu, bunları saçmak için yalnızca ülkesine dönmesinin yeteceğini anlatmak isterdi bana. Benim bir işaretim yeterdi ona. Bark gülümsüyor, bu işi nasıl yapacağını anlatıyordu. Ben henüz düşünmemiş olabilirdim bunu: "Posta yarın kalkıyor. Agadir'e kadar beni uçakta saklarsın..."
"Zavallı dostum Bark!"
Çünkü biz, düşman kabileler arasında yaşıyorduk, onun kaçmasına nasıl yardım edebilirdik. Ertesi gün Mağripliler, Tanrı bilir bu hırsızlığın, bu hakaretin öcünü nasıl bir cinayetle alırlardı? Havaalanının makinistleri Laubergue, Marchal ve Abgali'nin yardımıyla onu satın almayı denemiştim ama Mağripliler, köle arayan bir Avrupalıya her zaman rastlamazlardı. Bunu kötüye kullandılar.
"Yirmi bin frank."
"Bizimle dalga mı geçiyorsun?"
"Şu güçlü kollarına bir bak hele..."
Böylece aylar geçti aradan.
Sonunda Mağripliler istedikleri fiyatı düşürdüler; mektup yazdığım Fransa'daki dostların yardımıyla, yaşlı Bark'ı satın alacak duruma geldim.

Sıkı bir pazarlığa giriştik. Bu iş tam sekiz gün sürdü. On beş Mağripliyle kum üzerinde, halka şeklinde oturuyorduk. Köle sahibinin ahbabı, aynı zamanda benim de ahbabım olan Zind Ould Rhattari adındaki haydut, gizlice bana yardım ediyordu.
Benim verdiğim öğütler üzerine, köle sahibine:
"Sat onu, diyordu". Nasılsa yitireceksin. Hastadır o. Hastalık hemen ortaya çıkmaz, çünkü içindedir. Bir gün, şişip kalır. Onu Fransız'a hemen sat.
Raggi adındaki bir başka hayduda, alışverişi tamamlamama yardım ederse, bir komisyon vermeye söz vermiştim. Raggi de köle sahibini kandırmaya çalışıyordu.
Parayla develer, silahlar ve mermiler satın alırın. Böylece çeteyle birlikte Fransızlara karşı savaşırsın. Atar'dan üç dört tane taze köle getirirsin. Şu yaşlı adamı başından sav gitsin."
Böylece Bark'ı bana sattılar. Onu altı gün boyunca barakamda kilitli tuttum. Çünkü uçak gelmeden ortalıkta dolaşacak olursa, Mağripliler onu yakalar ve daha uzaklarda yeniden satarlardı.
Ama onu kölelikten azat ettim. Bu da ayrıca güzel bir tören oldu. Murabıt, kölenin eski sahibi ve Juby Kaid'i İbrahim geldi. Sırf bana bir oyun etmek için kale duvarlarının yirmi metre ötesinde Bark'ın kafasını seve seve koparabilecek olan bu üç haydut, onu coşkuyla kucakladı ve resmi bir kâğıt imzaladı.
"Artık bizim oğlumuzsun."
Yasaya göre benim de oğlumdu artık.
Bark da bütün babalarını kucakladı.
Gideceği saate kadar, bizim barakada rahat bir tutsaklık yaşadı. Günde yirmi kez, kolay yolculuğu anlattırıyordu bize: Agadir'de uçaktan inecek, burada kendisine Marakeş için bir otobüs bileti verilecekti. Bir çocuk nasıl keşifçilik oyunu oynarsa, Bark da öyle özgür birinin rolünü oynuyordu. Bu yeniden yaşama dönüş, bu kalabalık, bu otobüs, göreceği bu kentler...
Laubergue, Marchall ve Abgrail adına gelip beni gördü. Uçaktan indikten sonra, Bark, açlıktan ölmemeliydi. Onun adına bana bin frank veriyorlardı. Böylece Bark, iş ararken, bununla geçinirdi.

Bense, yirmi frank sadaka verip karşılığında minnet bekleyen o yaşlı hayırsever kadınları düşünüyordum. Uçak makinisti olan Laubergue, Marchall ve Abgrail, bin frank veriyorlar, bunun karşılığındaysa minnet beklemiyorlardı. Mutluluk düşleri kuran yaşlı kadınlar gibi acıma duygusuyla davranmıyorlardı onlar. Bir insana, insan olma tadını tattırıyorlardı yalnızca. Onlar da benim gibi sılaya dönüşün verdiği sarhoşluk geçince, Bark'ı karşılayacak olan ilk sadık dostun yoksulluk olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bark, üç aya kalmadan, bir tren hattında çalışıp karnını zorla doyurabilecekti. Çölde, yanımızdayken eriştiği mutluluktan daha fazlasını bulamayacaktı. Ama çoluğu çocuğu arasında, yeniden benliğine kavuşmaya hakkı vardı onun.

"Haydi dostum Bark, git de adam ol."

Uçak, havalanmaya hazır durumda çalışıyordu. Bark, son kez Cup Juby'nin o büyük ıssızlığına baktı. Uçağın önünde, iki yüz Mağripli, yaşamın eşiğindeki bir kölenin durumunu görmek için toplanmıştı. Biraz ötede uçak arıza yaparsa, onu yeniden paramparça ederlerdi.

Bizler, elli yaşındaki bebeğimizi yaşamın tehlikelerine atmanın üzüntüsü içinde, el sallıyorduk herkese.

"Güle güle, Bark!"

"Hayır!"

"Neden hayır?"

"Hayır. Benim adım Muhammet bin El Hüseyin'dir."

Ondan son kez, Arap Abdullah'tan haber aldık.

Abdullah, istediğimiz üzerine, Agadir'de Bark'a göz kulak oldu.

Otobüs yalnızca akşamları gidiyordu. Bark, bütün gün bu küçük kentte tek söz etmeden dolaşmış. Abdullah, onun üzüntülü olduğunu anlamış ve heyecanlanmış:

"Neyin var?"

"Hiç..."

Bu ansız özgürlüğünün pek farkına varamayan Bark, yeniden yaşama döndüğüne inanamıyormuş. Belirsiz bir mutluluk duyuyormuş ama bu belirsiz duygu dışında, dünkü Barkla bugünkü arasında hiçbir fark yokmuş. Ama artık bu güneşi, bu Arap kahvesinin çardağı altında oturma hakkını öteki insanlarla paylaşıyormuş. Oraya otur-

muş. Kendisi ve Abdullah için çay ısmarlamış. Bu onun ilk beylik davranışıymış. Yeniden kazandığı bu güç, Bark'ı değiştirmişti kuşkusuz. Ama garson bardağına hiç şaşırmadan çay doldurmuş. Sanki bir adam gibi davranıyormuş. Çayı doldururken, özgür birinin karşısında olduğunun farkında değilmiş.
"Başka bir yere gidelim," demiş Bark.
Agadir'in yukarısındaki Kasbah'a doğru çıkmışlar.
Küçük Berberi dansözler onun yanına gelmişler. Öyle sevimli görünüyorlarmış ki Bark, yeniden yaşama döndüğüne inanmış. Bu kızlar, farkında olmadan onu yaşama yeniden döndürmüşler. Onu elinden tutarak, kibarca ama başka birine sunar gibi çay sunmuşlar. Bark, onlara yaşama nasıl döndüğünü anlatmak istemiş. Tatlı tatlı gülmüşler. O sevindiği için seviniyorlarmış. Kızları hayran bırakmak için; "Benim adım Muhammed bin El Hüseyin" diye eklemiş. Ama bu kızları şaşırtmamış. Herkesin bir adı vardır ve pek çoğu da çok uzaklardan gelmiştir...
Abdullah'ı yine kente sürüklemiş. Yahudi dükkânlarının önünde dolaşmış, denize bakmış, canının istediği yere gidebileceğini, artık özgür olduğunu düşünmüş... Ama bu özgürlük ona acı gelmiş: Bark'a dünyayla hiçbir bağı olmadığını göstermiş.
Bir ara, bir çocuk geçerken, Bark yavaşça onun yanağını okşamış. Çocuk gülümsemiş. Bu, yaltaklanılan bir efendinin çocuğu değilmiş. Bark'ın okşadığı çelimsiz bir çocukmuş, ona gülümsemiş. Bu çocuk Bark'ın gözünü açmış, bu çelimsiz çocuğun gülümsemesi, Bark'a kendini önemli biri gibi duyumsatmış. İçinde bir şeyler sezer gibi olmuş, kendinden emin adımlarla yürümeye başlamış.
"Ne arıyorsun?" diye sormuş Abdullah.
"Hiç." demiş Bark.
Ama bir sokağın köşesini dönerken, oynayan bir grup çocukla karşılaşmış ve durmuş. Aradığı yer burasıymış. Çocuklara sessizce bakmış. Sonra Yahudi dükkânlarına doğru giderek kolları armağanlarla dolu, geri dönmüş. Abdullah öfkelenmiş:
"Budala, paranı harcama!" demiş.
Ama Bark onu dinlemiyormuş. Büyük bir ciddiyetle, hepsine teker teker işaret etmiş. Küçük eller oyuncaklara,

bileziklere, sırmalı pabuçlara doğru uzanmış. Her çocuk, hazinesini alınca, kaçıp gidiyormuş.
Haberi duyan Agadirli öteki çocuklar, ona koşmuşlar: Bark onlara da sırmalı pabuçlar giydirmiş. Bunu duyan Agadir çevresindeki bütün çocuklar, çığlıklar atarak, bu kara tanrının peşine düşmüşler, o eski kölelik giysisinin eteklerine yapışıp haklarını istemişler. Bark, varını yoğunu harcamış.
Abdullah, onun sevinçten çıldırdığını sanmış. Ama bence, Bark'ın bu taşkın sevinci, başkalarıyla paylaşmak diye bir düşüncesi yoktu.
Özgür olduğuna göre, başlıca nimetlere, kendini sevdirme hakkına, kuzeye ya da güneye doğru gitme hakkına, çalışarak ekmeğini kazanma hakkına sahipti. Giderilmez bir açlık duyarcasına, bütün insanlar gibi bir insan olmak, insanlara bağlanma isteğiyle içi dolup taşarken, bu para neye yarardı ki? Agadirli dansözler yaşlı Bark'a sevecen davranmışlardı ama o, geldiği gibi onlardan kolayca ayrılmıştı. Bark'a gereksinimleri yoktu onların. Bu Arap dükkân uşağı, şu sokaklardan geçenler, tümü de onun kişiliğinde özgür bir insana saygı gösteriyor, onunla güneşi eşit bir biçimde paylaşıyorlardı. Ama hiçbiri ona gereksinimi olduğunu göstermemişti. Özgürdü, ayakları yerden kesilircesine özgürdü o. Ona, ilerlemeyi köstekleyen o insan ilişkileri, o gözyaşları, o vedalar, o başa kakmalar, o sevinç gerekiyordu. Her davranışta, her insanın okşadığı ya da kırıp attığı şeyler, onu başkalarına bağlayan ya da benliğine çöküp oturan bin bir bağ gerekiyordu ona. Ama Bark'ın üzerine daha şimdiden binlerce umudun ağırlığı çöküyordu...
Bark'ın saltanatı, Agadir üzerinde batan güneşin görkeminde, uzun zamandır tatlı tatlı beklediği bu serinlikte başlıyordu. Gitme saati yaklaştığından, Bark, koyun sürüleri gibi bu çocuk kalabalığın arasında ilerliyor, sabanıyla toprakta iz açarcasına, ilk kez kendi kendine dünya yüzünde yol açıyordu. Yarın, kendi ailesinin yoksulluğu içine, belki de gücünü yitirmiş, yaşlanmış kollarının kaldıramayacağı bir yaşam yükünden sorumlu olarak girecekti. Ama bu yükün ağırlığı daha şimdiden üzerine çökmüştü. Sanki insanlar arasında yaşamayacak kadar hafif ama ağır

çeksin diye, bir yolunu bulup, kemerine kurşun bağlamış bir koruyucu melekti. Sanki uçmasın diye eteğine yapışıp çeken, sırmalı pabuçlara çok gereksinimi olan o bin çocuğun ortasında güçlükle yürüyordu.

7

İşte böyledir çöl. Yalnızca oyunun kurallarını gösteren bir Kuran, bu kumu bir imparatorluğa çeviriyor. Bomboş sanılan Sahra'nın her köşesinde, insan tutkularını harekete geçiren gizli bir oyun oynanır. Gerçek çöl yaşamı, kabilelerin, otlatacak bir ot bulmak için yollara düşmesinde değil belki orada durmadan oynanan oyundadır, insanların buyruğu altına girmiş çölle girmemiş olan çöl arasında ne maddi fark var sanki! Bütün insanlar içinde geçerli değil mi bu? Yüz değiştirmiş bu çöl karşısında, çocukluğumun oyunlarını, tanrılarla doldurduğumuz loş, yaldızlı bahçeyi, hiçbir zaman sırrına eremeyeceğimiz, köşesini bucağını bir bir tarayamadığımız bu küçük toprak parçasında bulduğumuz o sınırsız ülkeyi anımsıyorum. Kendimize özgü, gizli bir uygarlık kurmuştuk. Orada, adımlarımızın bir tadı eşyaların herkese kapalı bir anlamı vardı. Adam olup, başka yasalar, düzenler altında yaşamaya başladığımız zaman, çocukluğumuzun gölgeli, büyülü, dondurucu, yakıcı bahçesinden geriye ne kalır? Oraya yeniden dönüp de o küçük kara taşlı duvarlar dışında bir tür umutsuzlukla dolaştığımız ve bir zamanlar, bize uçsuz bucaksızmış gibi gelen bu dar yere nasıl kocaman bir ülke sığdırdığımıza şaştığımız zaman, ne öğreniyoruz? Bu engin ülkeye, artık bir daha ayak basmayacağımızı, bahçeye değil, asıl oyuna karışmak gerektiğini anlamaktan başka ne öğreniyoruz?

Ama artık düşman kabileler kalmadı. Cap Juby, Cisneros, Puerto-Cansado, Saguet-EI-Hamara, Dora, Samarra'da artık bilinmeyen bir şey yok. Koştuğumuz ufuklar, ılık ellerin tuzağına düşüp renklerini yitiren böcekler gibi birbiri ardına söndü. Ama onları izleyen kuruntuların elinde oyuncak olmadı. Biz bu keşiflere koştuğumuz sırada yanılmıyorduk. Binbir Gece Masalları'nın sultanı da yanılmıyordu. O sultan, öylesine nazik bir öz peşindeydi ki

güzel cariyeleri, ışıyan günle birlikte, daha dokunur dokunmaz, kanatlarındaki yaldızları yitiren kelebekler gibi kolları arasında sönüyorlardı. Bizler kumların büyüsüyle besleniyoruz. Başkaları, oralarda belki petrol kuyuları kazacak, elde ettikleriyle zenginleşecek. Ama geldiklerinde, iş işten geçmiş olacak. Çünkü yasak hurmalıklar, ya da hayvan kabuklarının el değmemiş tozları en değerli yanlarını bize verdiler: Onlar ancak bir saatlik bir coşku verirler ve bunu da bizler yaşadık.
Çöl mü? Günün birinde onun tam ortasına inecekmişim. 1935 yılında, Çin Hindi'ne yaptığımız bir yolculuk sırasında, Libya sınırlarında, kendimi, kumda ökseye tutulmuş buldum. Öleceğimi sandım. İşte öyküsü.

VII

ÇÖLÜN ORTASINDA

1

Akdeniz'e yaklaşırken, aşağıda bulutlara rastladım. Yirmi metre alçaldım. Sağanak halinde yağan yağmur rüzgârlıklara çarpıyor, denizden buharlar çıkıyordu. Bir şeyler görmek, bir gemi direğine çarpmamak için büyük çaba harcıyordum.
Makinistim André Prévôt, sigaramı yakıyordu.
"Kahve ister misiniz?"
Uçağın arkasında gözden yitiyor ve termosla geri dönüyordu, içtim. İki yüz bin metrelik devri elde tutsun diye, arada bir gaz manetine hafifçe vuruyordum. Kadranlarıma şöyle bir bakıyorum: Aletlerin uysal, her iğne yerli yerinde. Kaynar su dolu bir havuz gibi tüten denize göz atıyorum. Bir deniz uçağında olsaydım, denizin böyle "çukur" olmasına üzülürdüm. Ama uçaktayım. Çukur olsun ya da olmasın, oraya inemem nasılsa. Neden bilmem, bu düşünce içime anlamsız bir güven doldurdu. Deniz, benim olmayan bir dünyanın parçası. Burada motorun bozulması beni ilgilendirmiyor, beni korkutmuyor bile. Denize inecek donanımım yok.

Bir buçuk saatlik uçuştan sonra, yağmur diniyor. Bulutlar hâlâ çok alçakta ama ışık, bir gülümseyiş gibi onları delip geçiyor. Güzel havaya ağır ağır bu hazırlanış hoşuma gidiyor. Başımın üstünde kalın bir pamuk tabakası görüyorum. Bir sağanaktan kaçınmak için çark ediyorum. Bulutların ortasından geçmem gerekmiyor, ilk delik göründü...
Bunu daha görmeden sezmiştim; çünkü tam karşımda, denizin üstünde, çayır yeşili uzun bir şerit, bir çeşit vaha görüyorum. Bu yeşil, Senegal'den üç bin kilometrelik çölü aşıp döndüğüm zaman, Güney Fas'ta rastladığım yüreğimi ağzıma getiren arpa tarlalarının yeşiline benziyor. Burada da insanla dolu bir ülkeye varıyorum sandım, içime hafif bir sevinç doldu. Prévôt'ya doğru dönüyorum: "Bitti artık. İşler yolunda" diyorum. "Evet, işler yolunda..."
Tunus. Benzin doldurulurken, kâğıtları imzalıyorum. Ama bürodan çıktığım anda, "pluf" diye suya dalış sesi duyuyorum. Yankı yapmayan şu sessiz gürültülerden biri. O anda, buna benzer bir ses duyduğumu anımsıyorum: Bir garajdaki patlama gürültüsü. Bu kısık sesten iki kişi ölmüştü. Pist boyunca uzayıp giden yola doğru dönüyorum. Biraz toz kalkmış, iki kaptıkaçtı birbirine girmiş, birden taş kesilmiş gibi donup kalmışlardı. Bazı adamlar onlara, bazılarıysa bize doğru koşuyor:
"Telefon edin.. Bir doktor... Başı..." Yüreğimin sıkıştığını duyuyorum. Akşamın sakin ışığı altında, kader, yapacağını yapmıştı. Güzel bir insan, bir zekâ ya da bir yaşam sönmüştü... Korsanlar, kumların üzerinde gelmişler. Kumlarda esnek ayak seslerini kimseler duymamış. Kampta yağma sözleri aldı yürüdü. Sonra her şey ışıklı sessizliğe bürünüyor. Aynı erinç, aynı sessizlik... Yanımdaki biri, parçalanan kafatasından söz ediyor. Bu cansız, kan içindeki baş konusunda bir şey öğrenmek istemiyorum. Yola sırtımı dönüp uçağıma gidiyorum. Ama yüreğimde bir tehlike sezgisi var. Bu gürültüyü az sonra yeniden duyacağım. Gösterge tablamı iki yüz yetmişe ayarlayınca, aynı kısık sesi, yazgının bizi bekleyen o değişmez homurtusunu yeniden duyacağım.
Ver elini Bingazi.

Yoldayız. İki saatlik gün ışığımız daha var. Trablus'a vardığımda, kara gözlüklerimi çıkardım. Kumlar altın gibi yanıyor. Tanrım, bu gezegen ne kadar ıssız! Irmaklar, gölgelikler, insanların evleri bana, bir kez daha, mutlu bir rastlantının eseri gibi geliyor. Her yer kaya ve kum dolu!
Ama bütün bunlar bana yabancı. Uçuş dünyasında yaşıyorum ben. Tıpkı bir tapınağa girercesine, gecenin yaklaştığını seziyorum. Duaların gizemi içindeymiş gibi umutsuz düşüncelere gömüleceğim. Bütün bu yabancı dünya silinecek, az sonra tümüyle kaybolacak. Bütün bu görünüm, hâlâ altın renkli ışıklarla kaplı ama bir şeyler buhar olup uçmakta. Ömrüm boyunca böylesini yaşamadım, diyorum. Havalarda uçmanın o anlatılmaz büyüsünü yaşayanlar beni anlayabilirler.
Yavaş yavaş güneşten ayrılıyorum. Motorum bozulduğunda, beni bağrına basacak olan yaldızlı büyük düzlüklere; bana yol gösteren işaret noktalarına; tehlikeleri haber veren, gölgeleri gökyüzü "e vurmuş dağlara veda ediyorum. Geceye giriyorum. Uçuyorum. Benden yana yalnız yıldızlar var.
Dünya ağır ağır ölüp gidiyor. Işık azar azar benden uzaklaşıyor. Yeryüzü ve gökyüzü yavaşça karışıyor birbirine. Bu toprak, buhar gibi yükselip ortalığa yayılıyor sanki, ilk yıldızlar, yeşil bir su içindeymişler gibi titreşiyor. Katı birer elmasa dönüşmeleri için uzun zaman beklemek gerek. Kuyruklu yıldızların sessiz oyunlarını seyretmek için daha çok beklemem gerek. Bazı geceler, yıldızlar dünyasında sanki büyük bir fırtına varmış gibi kıvılcımlar saçılır durur.
Prévôt, sabit lambalarla işaret lambalarını deniyor. Ampullere kırmızı kâğıt sarıyoruz.
"Bir kat daha..."
Bir tabaka daha sarıyor, düğmeye dokunuyor. Işık hâlâ çok açık. Bir fotoğrafçı odası gibi dış dünyayı solduracak. Geceleri, eşyaların üstüne yapışan o hafif özü yok edecek. Ama tam olarak karanlık basmamış. Ayça biçimindeki ay, hâlâ duruyor. Prévôt, arkalara dalıyor bir sandviçle dönüyor. Bir salkım üzümü yiyorum. Aç değilim. Ne açım ne

susuz. Hiç yorgunluk duymuyorum. Böylece on yıl uçak kullanırmışım gibi geliyor bana.
Ay battı.
Bingazi, gecenin karanlığında görünüyor. Bingazi, öylesine karanlığa gömülmüş ki çevresinde hiç ışık halesi yok. Kenti, vardığım zaman fark ettim. İnecek bir yer ararken, kırmızı ışık birden yandı. Işıklar kara bir üçgen oluşturdu. Uçağı çeviriyorum. Gökyüzüne çevrili bir far, sanki alevden bir fıskiye gibi yükseldi, sonra döne döne indi ve alanın üzerinde yaldızlı bir yol çizdi. Engelleri daha iyi görmek için uçağı daha da çeviriyorum. Alanın gece inişleri için donanımı çok iyi. Motorun gazını kestim ve kara bir suyun içine iner gibi inişe geçtim.
Yere indiğimde, yerel saat yirmi üçü gösteriyordu. Fenere doğru ilerliyorum. Dünyanın en kibar subay ve erleri, projektörün sert ışığında bir görünüp bir kayboluyor. Kâğıtlarımı alıyorlar, benzin dolduruyorlar. Yirmi dakikaya kadar havalanacağım.
"Viraj yapıp üstümüzden geçin, yoksa tehlikesizce havalandığınızı anlayamayız."
Yola koyuluyoruz.
"Simoune" tipi uçağım, daha yolun sonuna varmadan havalanıyor. Projektör beni izliyor, bu yüzden dönüş yaparken zorlanıyorum. Sonunda peşimi bırakıyor; gözlerimi kamaştırdığını anlıyorlar. Diklemesine yarı dönüş yapıyorum. O sırada projektör yüzüme çarpıyor; ama çarpar çarpmaz da kayıyor, yaldızlı uzun huzmesini başka yana çeviriyor. Bu hareketlerde, büyük bir incelik seziyorum. Uçağı yeniden çöle doğru çeviriyorum.
Paris, Tunus ve Bingazi meteoroloji istasyonları, rüzgârın arkadan saatte otuz kırk kilometre hızla eseceğini bildirdi. Saatte üç yüz kilometre hız yapacağımı umuyorum. Rotayı İskenderiye'yle Kahire arasındaki doğrultuya çeviriyorum. Böylece, kıyıdaki yasak bölgeden sakınmış olacağım. Ayrıca da bilinmedik yönlere sapacak olursam, sağdan ya da soldan, bu kentlerden birinin, daha doğrusu Nil Vadisi'nin ışıklarını gözden kaçırmamış olacağım. Rüzgâr hiç değişmezse, üç saat yirmi dakika uçacağım. Rüzgâr zayıflarsa, üç saat kırk beş dakika. Bin elli kilometrelik çöle dalmaya başlıyorum.

Ay yok artık. Kara bir zift, yıldızlara kadar yayılmış sanki. Bir ışık görmeyecek, bir işaretten yararlanamayacağım. Telsizim olmadığından, Nil'e varmadan önce, insanlardan haber alamayacağım. Pusulamdan ve sahte ufuktan başka bir şeye bakmaya kalkışmıyorum. Artık hiçbir şeyle ilgilenmiyorum. Dikkatimi aracın karanlık ekranı üzerindeki incecik radyum çizgisinin ağır ağır atan nabzına vermeliyim. Prévôt yer değiştirince, uçağı yeniden dengeye sokuyorum. 2000 metreye yükseliyorum. Bana bildirildiğine göre rüzgâr, oralarda uygunmuş. Uzun aralıklarla bir lamba yakıp, motor kadranlarına bakıyorum. Çünkü hepsi ışıklı değil; ama zamanımın büyük bir bölümünü, karanlıklara gömülü, yıldızların madensi parlaklığını, tükenmeyen gizli ışığını saçan, onların dilini konuşan küçük yıldızlarımın arasında geçiriyorum. Ben de müneccimler gibi gökle ilgili teknik bir kitap okuyorum. Ben de kendimi çalışkan ve saf hissediyorum. Dış dünyada her şey sönüyor. Prévôt, uzun uzun direndikten sonra, uykuya daldı. Yalnızlığımın tadını daha iyi çıkarıyorum ben. Motorun tatlı homurtusu, karşımdaysa, araçların camında, bütün bu sessiz yıldızlar var.

Ama yine de derin düşüncelere dalıyorum. Ay ışığından hiç yararlanamıyoruz; telsizimiz de yok. Nil'in ışık ağını karşımıza görünceye dek, artık en küçük bir bağ bile bizi dünyaya bağlamayacak. Her şeyin dışındayız. Bu koyu karanlıkta, yalnızca motorumuz bizi havada tutuyor, varlığımızı sürdürüyor. Peri masallarının, çetin sınavların kocaman vadisini aşıyoruz. Burada yardım almamız olanaksız. Yanlışlar bağışlanmaz burada. Tanrı'nın insafına kalmışız.

Elektrik düzeninin bitişme noktasından çizgi halinde ışık sızıyor. Işığı söndürmesi için Prévôt'yu uyandırıyorum. Prévôt, karanlıkta bir ayı gibi kımıldıyor, aksırıyor, ilerliyor. Eline geçirdiği mendilleri ve kâğıtları evirip çeviriyor. Işık çizgisi kayboldu. Bu dünyada çatlak bir yer gibi duruyordu. Radyumun soluk ve uzak ışığına da benzemiyordu. Bir yıldız ışığı da değildi, gece kulüplerine özgü bir ışıktı. Ama özellikle gözlerimi kamaştırıyor, öteki ışıkları solduruyordu.

Üç saattir uçuyoruz. Gözlerime çok parlak gelen bir ışık, birden sağımda göründü. Bakıyorum. Kanadın ucundaki lambaya da, o zamana kadar gözüme ilişmeyen uzun bir ışık izi takılmış. Bir parlayıp bir kaybolan, kesik kesik bir ışık bu. Bir buluta giriyoruz. Lambamı yankılayan buluttu, işaret noktalarının ucunda, gökyüzünün bulutsuz olmasını yeğlerdim. Kanat, ışıkla halelendi. Işık yerleşiyor, duruyor, parlıyor, sonunda aşağıda, pembe bir buket halini alıyor. Derin anaforlar beni sallıyor. Kalınlığını bilmediğim bir kümülüs bulutunun ortalarında bir yerlerdeyiz. İki bin elli metreye yükseliyorum; hâlâ bulutların arasındayım. Yeniden bin metreye iniyorum. O ışık demeti hep kımıltısız, daha da parlak, yerinde duruyor. Güzel, ne yapalım. Tanrı cezasını versin! Başka şeyler düşünüyorum ben. Buradan kurtulunca, anlarız bakalım. Ama bu berbat ışıktan hiç hoşlanmıyorum.

Aklımdan hesap yapıyorum: "Burada biraz sarsılıyorum, normal bu. Bütün yol boyunca sarsıldık, üstelik hava açıktı, yükseklerdeydik. Rüzgâr hiç dinmedi. Saatte üç yüz kilometrelik hızı aşmam gerek." Aslında, açık olarak hiçbir şeyi bilmiyorum. Buluttan kurtulunca, nerede olduğumu anlamaya çalışırım.

Buradan kurtuluyoruz sonunda. Işık demeti birden yok oldu. Onun yok oluşu, kurtuluşumuz demekti. İleri bakınca, tam karşıda dar bir gök yolu, daha ötelerde bir kümülüsün duvarlarını görüyorum. Işık demeti hemen canlanıverdi.

Bu yapışkanlıktan yalnızca birkaç saniyeden fazla kurtuluş yok. Üç buçuk saatlik bir uçuştan sonra, beni endişelendiriyor. Çünkü aklımdan hesapladığıma göre, Nil'e çoktan yaklaşmış olmalıydık. Biraz şansım varsa, belki de bulut çatlakları arasından, Nil'i görebilirdim. Ama fazla çatlak yok. Daha aşağılara inmeyi göze alamıyorum. Sandığımdan daha yavaş uçsam bile, hâlâ yüksek topraklar üzerinde olmalıydım.

Hâlâ tasalanmıyorum. Yalnızca zaman yitirmekten korkuyorum. Ama rahatlığıma bir sınır çiziyorum: Dört saat on beş dakikalık bir uçuş. Bu süre geçtikten sonra, rüzgâr kesilse bile - ki kesileceğe pek benzemiyor - Nil vadisini çoktan geçmiş olacaktım.

Bulutun saçaklarına vardığım zaman, ışık demeti daha hızla yanıp sönmeye başladı, sonra birden sönüverdi. Gecenin şeytanlarıyla böyle şifreli konuşmalardan hoşlanmıyorum.
Karşıma, bir fener gibi parlayan yeşil bir yıldız çıktı. Bu bir yıldız mı yoksa bir fener mi acaba? Bu doğaüstü ışıktan, bu sihirbaz yıldızından hiç hoşlanmadım. Tehlikeli bir çağrı gibiydi bu.
Prévôt uyandı, araçların kadranlarına ışık tutuyor. Onu ve lambasını ittim. İki bulut arasındaki bir çatlaktan uçuyorum. Fırsattan yararlanarak aşağı bakıyorum. Prévôt yeniden uyukluyor.
Bakacak bir şey yok zaten.
Dört saat beş dakikadır uçuyoruz. Prévôt yanıma gelip oturuyor.
"Kahire'ye varmış olmalıyız..."
"Ben de öyle sanıyorum..."
"Şuradaki yıldız mı yoksa fener mi?"
Motoru biraz yavaşlattım. Prévôt belki bu yüzden uyandı. Uçuş sırasındaki ses değişikliklerine karşı çok duyarlıdır. Bulut kümelerinin altından kaymak için yavaş yavaş alçalmaya başlıyorum.
Haritama bakıyorum. Deniz kıyısının üstünden uçtuğum kesin. Hiçbir tehlike yok demektir. Durmadan alçalıyorum ve kentin ışıklarını penceremden görecek biçimde uçağı kuzeye çeviriyorum. Kuşkusuz ışıkları geçtim; öyleyse soldan görünecektir ışıklar. Şimdi kümülüslerin altından uçuyorum. Ama solumda, ta aşağılarda bir başka bulut boyunca ilerliyorum. Bu bulutun ağına yakalanmayayım diye, uçağı kuzey doğuya çeviriyorum.
Bu bulut hiç kuşkusuz daha aşağılara iniyordur. Bütün ufkumu kaplamış. Artık daha fazla alçalmayı göze alamıyorum. Yükseklikölçerim 400'ü gösteriyor ama hava basıncını bilmiyorum. Prévôt eğiliyor. Ona: "Denize kadar alçalacağım, düşüp parçalanmaktansa, denize inerim!.." diye bağırıyorum.
Denize inmediğimi kim kanıtlar ki. Bu bulutun altındaki karanlık öylesine yoğun ki... Pencereye yanaşıyorum. Aşağılarda neler olduğunu anlamaya çalışıyorum. İşaretleri, ışıkları görmeye çalışıyorum. Külleri eşeleyen biri gibiyim.

Bir ocağın altında, yaşam kıvılcımlarını bulmaya çabalayan biriyim.
"Bir deniz feneri."
Bu ışık tuzağını ikimiz aynı anda gördük. Ne çılgınlık! Bu hayal fener, gecenin varmış gibi gösterdiği şey neredeydi? Prévôt ile birlikte, onu yeniden görmek için eğildiğimiz sırada, kanatların üç yüz metre altında, birden...
"Ah!"
Başka bir şey söylemediğimi sanıyorum. Dünyamızı temellerinden sarsan bu korkunç çatırtıdan başka bir şey duymadığımı sanıyorum. Saatte iki yüz yetmiş kilometrelik bir hızla, yere çarpmıştık.
Bunu izleyen saniyenin yüzde biri kadar bir zaman içinde, patlamanın kocaman yıldızımsı alevinden başka bir şey beklemiyordum sanırım. İkimiz birden yok olup gidecektik. Ne Prévôt ne de ben heyecanlandık. İçimde yalnız ölçüsüz bir bekleyiş vardı. Bir anda ikimizi birden yok edecek olan parlak yıldızı bekleyiş. Ama kırmızı yıldız olmalı. Yalnız, kamaramızı parçalayan, pencerelerimizi söküp atan, madensel levhaları yüz metre ötelere fırlatan bir deprem oldu. Korkunç bir gürültü, homurtusuyla içimize işledi. Uçak, tıpkı uzaktan sert bir tahtaya saplanan bir bıçak gibi titriyordu. Bu öfke bizi eziyordu.. Bir saniye, iki saniye... Uçak hâlâ titriyordu ve ben, bu birikmiş gücün uçağı bir bomba gibi patlatıp atmasını delice bir sabırsızlıkla bekliyordum. Ama toprak altındaki sarsıntılar, bir patlamayla sonuçlanmadan durmadan sürüyordu. Bu görünmez güce akıl erdiremiyordum. Ne bir sarsıntıyı, ne bu öfkeyi ne de bu sonsuz süreyi anlayabiliyordum. Beş saniye... altı saniye... Ansızın bir eksenin çevresinde dönüyormuşuz gibi olduk sonra bir sarsıntı oldu, sigaralarımız pencereden fırladı. Sağ kanat paramparça oldu. Ardından derin bir sessizlik. Taş gibi bir hareketsizlik. Prévôt'ya bağırıyordum:
"Çabuk atlayın!"
O da aynı anda bağırıyordu: "Yangın var!"
Sökülen pencereden kendimizi yere attık. Yirmi metre ötede, ayaktayız. Prévôt'ya:
"Bir yerine bir şey olmadı ya?" diyordum. "Hiçbir şeyim yok," diyordu bana. Ama dizini ovuşturuyordu.

"Her tarafınızı yoklayın, kımıldatın. Bir yerinizin kırılmadığına yemin edin..."
"Bir şeyim yok, yalnız yardım pompası..." Ben, onun birden yıkılıp ikiye ayrılacağını sanıyordum; ama o, gözlerini dikmiş, durmadan yineliyordu:
"Yardım pompası..."
"Çıldırdı işte, şimdi oynayacak," diye düşünüyordum.
Ama o, gözlerini, artık yanma tehlikesini atlatmış olan uçağa doğru çevirip yüzüme baktı ve ekledi: "Bir şey değil, dizime yardım pompası takıldı."

3

Nasıl sağ kaldığımızı anlayamıyorum. Elimde elektrik lambamla uçağın yerde bıraktığı izleri izleyerek gerilere doğru gidiyoruz. Uçağın durduğu yerden iki yüz elli metre ötede, eğri büğrü maden parçaları, sac parçaları buluyoruz. Uçak, kumların üstüne saçmıştı bunları. Hava aydınlanınca, ıssız bir düzlüğün tepesinde, hafif bir eğim üzerinde sürüklendiğimizi anladık. Yere değdiğimiz noktada, kumdaki delik, bir sapan demirinin açtığı deliğe benziyordu. Uçak, kapaklanmadan karnı üzerinde, tıpkı kuyruğunu öfkeyle çarpan bir yılan gibi saatte iki yüz kilometrelik bir hızla sürünmüştü. Yaşamımızı, kumların üstünü kaplayan kara ve yuvarlak taşlara borçluyduk kuşkusuz. Bunlar bilyeli bir düzlük görevi yapmışlardı.
Prévôt, sonradan kısa devre yapıp da bir yangına neden olmaması için akümülatörleri birbirinden ayırıyor. Motora sırtımı dayayıp düşündüm: Yükseklerde dört saat on beş dakika uçarken, rüzgârın hızı saatte elli kilometre olmalı. Çünkü çok sarsılmıştım. Ama hava raporlarından beri de değişmişse, rüzgârın yönünü kestirmek zordur. Şu halde, kıyıları dörder yüz metre olan dört köşe bir alandayım.
Prévôt gelip yanıma oturuyor, bana:
"Yaşamış olmamız çok olağanüstü bir şey..."diyor.
Ona hiç karşılık vermiyorum. İçimde hiç sevinç yok. Aklıma önemsiz bir düşünce geldi, beni rahatsız ediyor biraz.
İşaret noktası olsun diye Prévôt'dan lambasını yakmasını rica ediyorum. Sonra elimde elektrik feneriyle dosdoğru

yürüyorum. Dikkatle bakıyorum yere. Yavaş yavaş ilerliyorum, kocaman bir yarım daire çiziyorum, sık sık yer değiştiriyorum. Kaybolan bir yüzüğü arıyormuşum gibi yeri dikkatle araştırıyorum. Az önce de böylece bir parıltı aramıştım. Elimdeki fenerin beyaz ışığına doğru eğilmiş, karanlıkta durmadan ilerliyorum. Böylesi iyi... Ağır ağır uçağa dönüyorum. Kabinin yanına oturup düşünüyorum. Umutlanacak bir nokta arıyor ama bulamıyordum bir türlü. Belki bir yaşam belirtisine rastlarım diye arıyordum; ama yaşam bana hiçbir belirti göstermedi.

"Prévôt, bir ot kırıntısına bile rastlamadım..."

Prévôt susuyor. Beni anlayıp anlamadığını bilmiyorum. Gün ışıyınca, yine bundan söz ederiz. Yalnız büyük bir yorgunluk duyuyorum. "Çöl ortasında, yaklaşık dört yüz kilometre uzaklıkta!.." diye düşünüyorum. Sonra ansızın zıplıyorum.

"Su!"

Benzin depoları, yağ depoları delinmiş. Su depomuz da öyle. Kum hepsini emmiş. Paramparça olmuş bir termosun dibinde, yarım litre kadar kahve, başka bir termosta da çeyrek litre şarap buluyoruz. Bu sıvıları süzüp birbirine karıştırıyoruz. Biraz üzümle bir portakal da buluyoruz. İçimden: "Çölde güneşin altında beş saat yürürsek, tükenir..." diye hesaplıyorum.

Günün ışımasını beklemek için uçağın kabinine girip oturuyoruz. Uzanıyorum, nerdeyse uyuyacağım. Uyumak üzereyken, başımızdan geçenleri düşünüyorum: Nerede olduğumuz konusunda hiç bilgimiz yok. Bir litre içeceğimiz de yok. Eğer doğru hat üzerindeysek, bizi ancak sekiz günde bulurlar. Bundan daha iyisi can sağlığı; o vakit çok geç kalırlar. Eğer yolumuzun dışındaysak, bizi altı ayda bulurlar. Uçaklara güven olmaz! Bizi üç bin kilometrelik bir alanda arayacaklardır.

"Ah, çok yazık..." diyor Prévôt.

"Neden?"

"Bir çırpıda işimiz bitseydi, ne iyi olurdu!.."

Ama insan bu kadar erken pes etmemeli. Prévôt'yla kendimizi toparlıyoruz. Pek zayıf bir olasılık da olsa, bir uçağın bizi kurtarması olmayacak şey değil. Ama elimiz kolumuz bağlı durup bekleyemezdik de. Bütün gün yürüye-

ceğiz. Sonra uçağımıza geri döneceğiz. Gitmeden önce, programımızı kumun üzerine kocaman harflerle yazacağız.
İyice büzülüyorum, şafak sökene dek uyuyacağım. Uyuyacağım için çok mutluyum. Dört bir yanımı yorgunluk sarıyor. Çöl ortasında yalnız değilim. Yarı uykulu durumda, içime sesler, anılar, fısıltılı iç dökmeleri doluyor. Henüz susamadım, kendimi iyi hissediyorum. Bir serüvene bırakır gibi bırakıyorum kendimi uykuya. Gerçekler dünyası, düş karşısında sönüyor...
Ah, gün doğunca, her şey bambaşka oldu!

4

Sahra'yı pek sevdim. Düşman kabileler arasında ne geceler geçirdim! Rüzgârın, kumları deniz dalgaları gibi kabarttığı o altın sarısı uçsuz bucaksız alanda uyandım. Uçağımın kanatları altında uyuyarak, oralarda yardım bekledim ama o zaman bambaşkaydı.
Eğimli tepelerin yamaçlarında yürüyoruz. Toprak, baştan başa kara, parlak çakıl taşlarıyla kaplı. Sanki maden pulları gibi. Çevremizdeki bütün tepeler çelik zırhlar gibi parlıyor. Madenden yapılmış bir dünyaya düştük. Demirden yapılmış bir görünümün içindeyiz.
İlk tepeyi aşınca, daha ötelerde bir başka parlak ve kara tepe çıkıyor karşımıza. Daha sonra geri dönmek için ayaklarımızı yerde sürte sürte iz bırakarak yürüyoruz. Güneşe karşı ilerliyoruz. Böyle dikine, Doğu'ya gitmeye karar verdim. Bunun akla uygun olmadığını biliyorum. Zaten hava raporu ve uçuş süresi de Nil'i çoktan aştığımızı gösteriyor. Ama Batı'ya doğru kısa bir deneme yaptım, içime nedenini bilmediğim bir üzüntü çöktü. O zaman Batı'yı, ertesi güne bıraktım ben de. Denize kadar varan Kuzey'i de gözden çıkardım. Üç gün sonra, yarı çılgınlık halinde, uçağımızı büsbütün bırakmaya ve bizi mahva sürükleyen o yöne doğru yürümeye karar verdiğimiz zaman, tuttuğumuz yol yine her türlü mantık, hatta umut dışıydı. Kurtulduktan sonra, herhangi başka bir yönün, yok olmamıza neden olabileceğini gördük. Çünkü Kuzey'e doğru gitseydik, çok bitkin olduğumuzdan, denize hiçbir zaman ulaşamayacak-

tık. Bana ne kadar saçma görünse de, öyle sanıyorum ki bugün, ortada başka bir yönü tutmamızı gerektirecek bir neden bulunmaması karşısında, Doğu'yu yalnız şunun yüzünden seçmiştir. Bu yön, dostum Guillaumet'yi And-lar'da kurtarmıştı. Bense onu oralarda çok aramıştım. Bu yön benim için belli belirsiz, yaşama giden yön olmuştu.

Beş saatlik yürüyüşten sonra, görünüm değişiyor. Bir vadide, bir kum ırmağı akıyor sanki; bu vadinin dibinde yürüyoruz. Olabildiğince uzaklara gitmemiz, hiçbir şeye rastlayamazsak, gece bastırmadan geri dönmemiz gerekti. Birden duruyorum:

"Prévôt."

"Ne var?"

"Ayak izleri..."

Arkamızda iz bırakmayı kim bilir ne zamandan beri unutmuştuk? İzimizi bulamazsak, öldük demekti.

Geri dönüyoruz ama bu kez sağdan ilerliyoruz. Epey ilerledikten sonra, ilk yönümüze çark edecek ve ayak izlerimizi kesecektik.

Bu izi yeniden bulunca, yola koyuluyoruz. Sıcaklık artıyor, onunla birlikte seraplar görünüyor. Ama bunlar henüz basit seraplar. İlerledikçe büyük göller peydahlanıyor ve kayboluyor. Kum vadisini aşıp ufku gözlemek için en yüksek tepeye tırmanmaya karar veriyoruz. Yürümeye başlayalı altı saat oldu. İri adımlarla toplam olarak otuz beş kilometre yol almış olmalıyız. Bu kara tepenin sağrısına vardık, sessizce oturduk. Ayaklarımızın altındaki kum vadimiz, taşsız bir kum çölüne açılıyor. Çölün pırıltısı gözlerimizi yakıyor. Göz alabildiğine boşluk. Ama ışık oyunları, ufukta, daha da şaşırtıcı seraplar oluşturuyor. Kale burçları, minareler, düşey çizgili geometrik kütleler.... Yeşillik duyusu veren kocaman kara bir leke de görüyorum ama üzerinde, gündüzleri kaybolup akşamları yeniden ortaya çıkan bulut artıkları asılı. Bu, bir kümülüsün gölgesinden başka bir şey değil.

Daha fazla ilerlemek boşuna; çünkü bu deneme insanı hiçbir yere götürmez. Uçağımıza dönmeliyiz. Belki de bizi arayan arkadaşlardan biri, uçağın beyaz kırmızı işaretlerini görmüştür. Bu araştırmalara pek bel bağlamasam da, bu bana tek kurtuluş şansı olarak görünüyor. Ama suyu-

muzun son damlasını orada bırakmıştık, bunu da kesinlikle içmemiz gerek. Yaşamak için geri dönmeliyiz. Bu demir çember, susuzluğun dar çemberi içinde hapsolmuş gibiyiz. Ama belki de yaşama doğru gideceğimiz yerde, geri dönmek ne zor şey! Serapların ötesinde, ufuk, belki de gerçek kentler, tatlı su yollarıyla, çayırlarla bezelidir. Geri dönmekte haklı olduğumu biliyorum. Ama yine de birden geriye dönmeye karar verirken, içimden yıkıma sürüklendiğimi seziyorum.

Uçağın yanında yattık. Altmış kilometreden fazla yol gitmiştik. Suyumuz tükenmişti. Doğu yönünde, hiçbir şey bulamamıştık. Bu topraklar üstünde, hiçbir arkadaş uçmamıştı. Daha ne kadar dayanırdık? Öyle susamıştık ki...

Parçalanan kanattan birkaç kalıntı alarak büyük bir yığın yaptık. Benzini ve parlak çiğ bir ışık veren magnezyum levhalarını da hazırladık. Yangınımızı tutuşturmak için havanın iyice kararmasını bekledik... Ama insanlar nerede kalmışlardı.

Şimdi alevler yükseliyor. Büyük fenerimizin çöl ortasında yanışına saygıyla bakıyoruz. Gece karanlığında, sessiz ve ışıklar saçan mesajımızın pırıltılarını seyrediyoruz. Kendi kendime bunun, yalnız acıklı değil aynı zamanda da sevgi yüklü bir imdat işareti olduğunu düşünüyorum. İçmek istiyoruz ama aynı zamanda insanlarla ilişki kurmak da istiyoruz. Gece karanlığında bir başka ateş daha yansaydı. Ateşi yalnız insanlar yakar. Size bir yanıt verseydiler ya!

Karımın gözleri gözümün önüne geliyor. Artık bu gözleri bir daha görmeyeceğim. Beni sorguya çekiyor bu gözler. Bana bağlı olanların gözlerini görüyorum. Bu gözler beni sorguya çekiyorlar. Bir araya gelmiş gözler, suskunluğum yüzünden sitem ediyorlar bana. Yanıt veriyorum! Yanıt veriyorum! Olanca gücümle yanıt veriyorum ama gecenin karanlığında daha parlak alevler saçamıyorum!

Elimden geleni yaptım. Elimizden geleni yaptık: Hiç su içmeden, altmış kilometre yol aldık. Şimdi içecek bir şeyimiz yok artık. Daha fazla dayanamadıysak, suç bizim mi? Orada akıllı uslu durup termosu emecektik. Ama kalay termosun dibine koklar koklamaz, içimde, bir saat çalmaya başladı. Son damlayı emdiğim saniyede, bir yokuştan yuvarlanmaya başladım. Zaman beni bir ırmak gibi

sürüklüyorsa, elimden ne gelirdi ki? Prévôt ağlıyor. Elimi omzuna koyuyorum. Onu avutmak için:
"Bittikse bittik..." diyorum.
"Kendim için mi ağladığımı sanıyorsunuz..." diyor bana.
Evet, bu gerçeği daha önce anlamıştım. Dayanılmayacak bir şey yoktu. Yarın, öbür gün, dayanılmaz diye bir şey olmadığını öğrenecektim. İşkenceye pek inanmıyorum. Bunu daha önce de düşünmüştüm. Bir kabinde kapalı kalınca, günün birinde boğulacağımı sanmıştım. Ama pek acı çekmemiştim: Kimi zaman kafamı kıracak gibi olduğumu sanmıştım ama bu bana önemli bir olay gibi görünmemişti. Yarın bu konuda daha garip şeyler öğrenecektim. Tanrı bilir ya, yaktığım bu büyük ateşe karşın, insanlara sesimi duyurmaktan vazgeçtim!..
"Sanıyor musunuz ki ben yalnız kendime..." Evet, asıl dayanılmayanı bu işte. Bekleyen o bakışları gözümün önüne getirdiğim zaman, içimi bir ateş kaplıyor. Sonra yerimden kalkıp, alabildiğince gözümün gördüğü yere koşmak geliyor içimden. Oralarda beni yardıma çağırıyorlarmış, sanki bir deniz kazası oluyormuş gibi geliyor bana! Rollerin garip bir değişimi bu. Ama ben bunun hep böyle olduğunu düşünmüşümdür. Bundan emin olmak için yine de Prévôt'ya gereksinimim vardı. Neyse Prévôt, şu kulaklarımızı şişiren ölüm karşısındaki büyük acıyı hiç tatmayacak. Ama bu acı ne onun, ne de benim dayanamayacağım kadar garip bir şey.
Ah, bütün bir gece uyumaya, yüzyıllarca uyumaya razı oluyorum. Uyursam, bir değişiklik olmaz nasılsa. Ayrıca ne huzur doluydu uyku! Ama oralarda koy verilecek olan o çığlıklar, o büyük umutsuzluk yok mu, onun hayaline bile dayanamıyorum. Bu yıkım karşısında, kollarım bağlı duramam. Sessiz geçen her saniye, sevdiklerimi biraz daha öldürüyor. Büyük bir öfke kaplıyor içimi: Neden bu zincirler beni bırakmıyor, neden yetişip boğulanları kurtarmama engel oluyor? Neden yaktığımız ateş sesimizi dünyanın öteki ucuna götürmüyor? Dünyanın... Geliyoruz!.. Geliyoruz!.. Bizler kurtarıcıyız!
Magnezyum yanıp kül oldu, ateşimiz kızardı. Önümüzde, üstüne eğilip ısındığımız ateş korundan başka bir şey kalmadı. Işıklı büyük mesajımız tükendi. Dünyada neyi hare-

kete geçirmişti sanki? Hiçbir şeyi harekete geçirmediğini biliyorum. Hiç kimsenin duymadığı bir yakarıştı bu.
Ne yapalım. Uyumaya gideceğim.

5

Gün ağarınca, bir bez parçasıyla uçağın kanatları üstünden, yağ ve boyayla karışmış biraz şebnem topladık. Mide bulandırıcı bir şeydi ama yine de içtik onu. Daha iyisi olmadığından, hiç olmazsa dudaklarımızı ıslatmış olduk. Bu ziyafetten sonra Prévôt:
"Neyse ki tabancamız var," dedi.
Birden kendimi saldırgan hissettim ve büyük bir düşmanlıkla ona doğru döndüm. O anda duygusal bir sevgi gösterisinden daha tiksindirici bir şey olamazdı benim için. Her şeyin basit olduğuna inanmak isterim ben. Dünyaya gelmek kolaydır. Büyümek de basit bir iştir. Susuzluktan ölmek de öyledir.
Göz ucuyla Prévôt'ya bakıyorum. Dilini tutması için, gerekirse onu kırmaya hazırım. Ama Prévôt, benimle sakin sakin konuştu. Sağlıkla ilgili bir konuya girdi. Bu konuya: "Elimizi yakmamız gerekecek," der gibi dokundu. O zaman anlaştık. Daha dün, tabancanın kılıfını görünce, ben de aynı şeyi düşünmüştüm. Düşüncelerim akla yatkındı, dokunaklı yanı yoktu. Dokunaklılık yalnızca toplumsal yaşamda vardır. Sorumlu olduğumuz insanları yatıştırmaktaki güçsüzlüğümüz acıklıdır, tabanca değil.
Bizi hâlâ aramıyorlar. Ya da daha doğrusu bizi başka yerlerde arıyorlardır kuşkusuz. Arabistan'da arıyorlardır kesinlikle. Yarından önce, hiçbir uçak sesi duymayacağız zaten. O zaman da uçağımızdan ayrılmış olacağız. Çok uzaklardan bir uçağın geçmesi, bizim için önemli değil. Çölde binlerce kara noktalara karışmış olan kara noktaların, bizi görebileceklerini sanmıyoruz. Bu işkence konusunda, hakkımda kim bilir neler düşünecekler. Hiç işkence çekmeyeceğim oysa. Kurtarıcılar, gözüme başka dünyalardan gelmiş görünecekler.
Araştırmalar üç bin kilometrelik bir alanda yapılırken, uçağımızla ilgili hiçbir şey bilinmezken, bizi bulmaları on beş gün sürer. Belki de bizi Trablus'la İran arasında arar-

lar. Ama bugün de, başka şansım olmadığından, bu zayıf olasılığa bağlanıyorum. Taktik değiştirip çevreyi kolaçan etmek için tek başıma çıkmaya karar veriyorum. Prévôt, bir ateş hazırlayacak, biri gelirse yakacak. Ama bizi arayan soran olmayacaktır.

Yine de gidiyorum. Ama geri dönmeye gücüm olacak mı, onu da bilmiyorum. Libya çölüyle ilgili bildiklerim aklıma geliyor. Sahra'da, nem oranı yüzde kırkken, burada yüzde on sekiz olurmuş. Yaşam, buhar gibi uçup gidiyor. Bedeviler, yolcular, sömürgeli subaylar, hiç su içmeden on dokuz saat dayanabileceğini söylüyorlar. Yirmi saat sonra, göze ışıklar dolar ve son başlanmış. Susuzluk, öldüresiye artarmış.

Ama bizi aldatan, bütün tasarıların tersine, bizi bu düzlüğe çivileyen bu Kuzey doğu rüzgârı, şimdi yaşamımızı uzatıyor. Ama gözlerimize ilk ışıklar dolmadan önce, daha ne kadar zaman geçecek acaba?

Gidiyorum ama kendimi Okyanus'ta bir kayıkta sanıyorum.

Şafak sayesinde, bu görüntü bana daha az kötü görünüyor. Önce, ellerim ceplerimde, serseriler gibi yürüyorum. Dün akşam, kumların arasına gömülü birkaç hayvan inine ağ germiştik. İçimde avcılık isteği depreşiyor. Önce tuzaklara bakmaya gideceğim. İçleri bomboş.

Demek kan içemeyeceğim. Doğrusu bunu beklemiyordum da.

Düş kırıklığına uğramadım, buna karşın merak ediyordum. Bu hayvanlar çölde neyle yaşıyorlar? Bunlar kuşkusuz, tavşan büyüklüğünde, iri kulaklı etobur "fénech" ya da çöl tilkisiydiler. İsteğime karşı koyamayıp birinin ayak izlerini sürmeye başladım. Bu izler beni, bütün izlerin apaçık belli olduğu dar bir kum yoluna götürüyor. Üç parmağın yelpaze biçiminde oluşturduğu hurma dalına hayran kaldım. Dostumun şafakla hoplayıp zıpladığını, taşlar üzerindeki şebnem damlalarını yalayışını düşlüyordum. Burada izler seyrekleşiyor. Bizim çöl tilkisi koşmuş. Burada, bir arkadaşı yanıma gelmiş, yan yana koşmuşlar. Bu sabah gezintisi, içime sevinç veriyor. Bu yaşam izleri hoşuma gidiyor. Az da olsa, susuzluğumu unutuyorum...

Sonunda tilkilerimin yiyecek ambarına varıyorum. Burada, her yüz adımda bir kumun içinde, bir tabak altı boyunda, küçücük kuru çalılar fışkırmış. Saplarında altın sarısı, küçük sümüklüböcekler dolu. Şafakta çöl tilkisi ava çıkıyor. Burada, büyük bir doğa sırrıyla karşılaşıyorum.
Bizim çöl tilkisi her çalıda durmuyor. Dalları hayvancıklarla yüklü olanlara burun kıvırıyor. Kimilerinin çevresini kuşkuyla dolaşıyor. Kimilerine yanaşıyor ama talan etmiyor, iki üç kabuk çekip alıyor, sonra lokanta değiştiriyor.
Açlığını bir kerede gidermeyip sabah gezintisinin tadını mı uzatmak istiyor acaba? Sanmıyorum. Onun bu oyunu, kaçınılmaz bir taktik olmalı. Eğer tilki, önüne ilk çıkan çalının ürünleriyle karnını doyuracak olsa, iki üç öğünde canlı yükün kökünü kazırdı. Böylece çalıdan çalıya atlayarak, büyümelerini durdururdu hayvanların. Ama tilki tohumları tüketmekten kaçınmış. Her yemekte, bu yüzlerce kara böcek destesine uzanmakla kalmıyor, aynı dalda yan yana duran kabuklardan aynı anda ikisini birden aldığı da olmuyor. Sanki tehlikeyi sezmiş gibi yürüyor işler. Ölçüsüzce karnını doyurursa, bir daha sümüklüböceği kalmayacak. Sümüklüböcekler olmazsa da çöl tilkisi olmayacak.
İzler beni ine kadar sürüklüyor. Tilki orada, kuşkusuz beni dinliyordur. Adımlarımın sesinden ürkmüş olmalı. Ona: "Küçük tilkiciğim, ben mahvolmuş biriyim. Ama bu benim, senin huyunla ilgilenmeme engel değil," diyorum.
Orada durup derin düşüncelere dalıyorum. Bana öyle geliyor ki insan, her şeye alışıyor. Otuz yıl sonra öleceği düşüncesi, bir insanın neşesini kaçırmıyor. Otuz yıl ya da üç gün... Bir görüş sorunu bu...
Ama bazı hayalleri unutmak gerek...
Yine yola koyuluyorum. Yorgunluk içimde bir şeyleri değiştiriyor. Eğer hayaller görmüyorsam, bunları ben uyduruyorum...
"Hey!"
Bağırarak kollarımı kaldırdım: ama el kol işareti yapan bu adam, kara bir kayaydı yalnızca. Çölde her şey canlanıyor. Uyuyan şu Bedevi'yi uyandırmak istedim ama o kara bir ağaç gövdesi olup çıktı. Ağaç gövdesi mi? Bu varlık beni şaşırtıyor, eğiliyorum. Kırık bir dalı yerden kaldırmak istiyorum: O da mermermiş! Doğrulup çevreme bakmıyo-

rum. Başka kara mermerler görüyorum. Tufan öncesinden kalma bir ormanın kırık kütükleri kaplamış yeri. Orman, bir katedral gibi, yüz bin yıl önce dünya yaratılırken kopan bir fırtınada yerle bir olmuştu. Yüzyıllar da o çelik gibi cilalı, taşlaşmış, camlaşmış mürekkep rengindeki dev gövdeli sütun başlıklarını, ayaklarımın dibine kadar yuvarlamıştı. Hâlâ dalların boğumlarını, dokuların büklümlerini görüyor, yıl halkalarını sayıyorum. Kuşlar ve müzik sesleriyle dolu olan bu orman, lanetlenmiş ve tuza dönüşmüştü. Bu görünümün, bana düşman kesildiğini seziyorum. Tepelerin demir zırhından daha kara olan bu kalıntılar, beni kabul etmiyorlar. Benim gibi canlı bir varlığın bu bozulmaz mermerler arasında ne işi vardı? Benim gibi bugün var yarın yok, bedeni çürüyecek bir varlığın sonsuzlukta ne işi vardı?

Dünden beri seksen kilometreye yakın yol yürüdüm. Susuzluktan başım dönüyor olmalı. Ya da güneşten. Güneş, yağlı gibi görünen bu gövdelerin üstünde parlıyor. Bu evrensel bağanın üstünde parlıyor güneş. Artık burada, ne kum var ne de tilki. Burada kocaman bir örsten başka bir şey yok artık. Güneşin tepemde çınladığını duyumsuyorum. Ah, oraya bir varsam!..

"Hey! Hey!"

"Orada bir şey yok. Heyecanlanma öyle, saçmalıyorsun."

Kendi kendimle böyle konuşuyorum; çünkü aklımı başıma toplamam gerek. Gördüğüm şeyleri kabullenmem çok zor. Yürümekte olan kervana doğru koşmamak elimde değil... Görüyorsun ya... Orada...

"Sersem, bütün bunları kendinin uydurduğunu biliyorsun ya..."

"Öyleyse dünyada hiçbir şey gerçek değil..."

Eğer yirmi kilometre ötemde, tepenin üstündeki şey haç değilse, artık hiçbir şey gerçek değildir. Haç mı fener mi neyse işte...

Ama burası denize gitmiyor ki. O halde haçtır bu. Bütün gece haritamı inceledim. Nerede olduğumu bilmediğimden, çabam boşunaydı. Ama buralarda insanların varlığını gösteren bütün belirtileri dikkatle inceliyorum. Bir yerlerde, üzerinde aynı haç bulunan küçük bir halka gördüm. Altındaki yazıya baktım: "Dinsel kurum" yazıyordu. Haçın

yanı başında kara bir nokta gördüm. Yine altındaki yazıya döndüm: "Sulu kuyu" yazıyordu. Yüreğim çarpmaya başladı. "Sulu kuyu... Sulu kuyu..." diye okuyorum tekrar tekrar. Ali Baba ve hazinelerinin, bu kuyu yanında sözü mü olur? Az ötede iki beyaz halka görüyorum. Altında: Batar çıkar kuyu" yazıyor. Pek iyi değil bu. Sonra çevrede başka bir şey yok. Hiçbir şey.

İşte benim dinsel kuruluşum! Keşişler, kaza geçirenleri çağırmak için tepenin üzerine kocaman bir haç dikmişler! Ona doğru yürümem yeter. Bu Dominiken Papazları'na doğru koşmam yeter...

"Ama Libya'da yalnız Kıpti manastırları vardır."

"... Bu çalışkan Dominikenlere doğru. Onların kırmızı taş döşeli serin mutfakları vardır. Avlularında da paslı, güzel bir tulumba. Paslı tulumbanın altında, onu bulursunuz. Paslı tulumbanın altında, sulu kuyu vardır! Ah, hele kapıyı çalayım, çıngırağın ipini bir çekeyim, o zaman ne şenlik olur kim bilir...

"Budala, sen bir taşra evi tasarlıyorsun ama bu evde de çıngırak yoktur..."

"... Büyük çıngırağı çekince! Kapıcı kollarını havaya kaldırıp bana: Sizi Tanrı yolladı!' diye bağıracak ve bütün keşişlere seslenecek. Onlar da koşup gelecekler. Yoksul bir çocuk gibi karşılayacaklar beni. Mutfağa doğru itecekler ve bana, 'Bir saniye, bir saniye oğlum... Sulu kuyuya doğru koşacağız,' diyecekler..."

Bense mutluluktan tir tir titreyeceğim...

Yok ama ağlamak istemiyorum. Çünkü tepenin üzerinde haç yok artık.

Batının verdiği sözler, yalandan başka bir şey değil. Rotayı Kuzey'e çevirdim.

Hiç olmazsa denizin türküleriyle doludur Kuzey.

Ah! Şu tepeyi aşınca, ufuk nasıl da uzanıverir. Dünyanın en güzel kentidir bu.

"Bunun bir serap olduğunu biliyorsun..."

Bunun bir serap olduğunu çok iyi biliyorum. Aldanmam ben! Ama ya, bir seraba doğru koşmak hoşuma gidiyorsa? Ya umut etmek hoşuma gidiyorsa? Şu mazgallı, güneşle donanmış kentten hoşlanıyorsam ya? Mutluysam ve artık yorgunluk duymuyorsam, hızlı hızlı yürümekten hoşla-

namam mı... Prévôt ile tabancası, güleyim bari! Ben sarhoşluğumu yeğlerim. Sarhoşum. Susuzluktan ölüyorum!
Akşamın alacakaranlığı sarhoşluğumu alıp götürdü. Çok uzaklaştığımı anlayınca, ansızın durdum. Akşamın alacakaranlığında, serap yok oluyor. Ufkun görkemi, sarayları, papaz giysileri yok oluverdi. Çöl ufku oldu artık.
"Çok uzaklaştın! Gece bastıracak, gündüzü beklemelisin. Yarın ayak izlerin silinecek ve artık hiçbir yerde olmayacaksın."
O halde dümdüz yürümem daha iyi olur... Geri dönmek neye yarar? Belki de denize kollarımı açınca, geri dönmek istemem..."
"Denizi nerede gördün? Zaten oraya hiçbir zaman ulaşamayacaksın. Hiç kuşkusuz aranızda üç yüz kilometre var. Prévôt de Simon'un yanında bekliyor! Belki de bir kervan görmüştür onu..."
Evet, geri döneceğim ama önce insanlara, "Hey!" diye sesleneyim.
Tanrım, bu gezegende insanlar var yine de...
"Hey! İnsanlar!.."
Sesim kısılıyor. Sesim çıkmıyor. Böyle bağırmakla, gülünç olduğumu anlıyorum... Bir daha haykırıyorum:
İnsanlar!"
Sesim yapmacıklı ve kendini beğenmiş.
Sonra geri dönüyorum.
İki saatlik yürüyüşten sonra, benim kaybolduğumu sanıp korkuya kapılan Prévôt'nun yaktığı ateşi görüyorum. Alevleri gökyüzüne çıkıyor. Ah!.. Hiç de ilgilendirmiyor beni bu...
Bir saatlik yürüyüş daha... Yine beş yüz metre... Bir beş yüz daha... Sonunda elli.
"Ah!"
Şaşkın şaşkın durdum. Yüreğimi bir sevinç kaplamak üzere. Kendimi tutuyorum. Alevlerin aydınlattığı Prévôt, motora dayanmış iki Arap'la konuşuyor. Beni henüz görmedi, içindeki neşeye kaptırmış kendini. Ah, keşke onun gibi bekleseydim ben de... Çoktan kurtulmuş olurdum! Neşeyle bağırıyorum:
"Hey!"

İki bedevi yerinden fırlıyor ve bana bakıyor. Prévôt yanlarından ayrılıp tek başına bana doğru geliyor. Kollarımı açıyorum. Prévôt beni dirseğimden tutuyor. Düşeceğim mi ne? Ona:
"Demek sonunda oldu!" diyorum.
"Efendim?"
"Araplar!"
"Hangi Araplar?"
"Burada, yanındaki Araplar!.."
Prévôt bana garip garip bakıyor. İstemeye istemeye, bir sır verirmiş gibi:
"Arap yok..." diyor.
Bu kez kuşkusuz ağlayacağım gerçekten.

6

İnsan, burada on dokuz saat susuz yaşarmış. Dün akşamdan beri ne içmiştik sanki. Şafaktan bu yana, birkaç damla çiğ! Ama Kuzeydoğu rüzgârı hâlâ esiyor; bu yüzden de buhar olup uçmamız yavaşlıyor. Gökyüzündeki yüksek bulutları bu rüzgâra borçluyuz. Ah, bir yağmur boşansa ne olurdu sanki! Ama çölde hiç yağmur yağmaz.
"Prévôt, bir paraşütü parçalara ayıralım. Bu parçalan taşlarla toprağın üstüne gereriz. Rüzgâr yön değiştirmezse, şafak vakti, bezleri sıkarak benzin depolarından birine şebnem toplamış oluruz."
Yıldızların altına, altı parça bezi yaydık. Prévôt, bir depoyu parçalara ayırdı. Gündüzü beklemekten başka yapacak işimiz yok.
Prévôt, kalıntılar arasında mucize gibi bir portakal buldu. Onu paylaşıyoruz. Çok heyecanlandım. Ama ikimize yirmi litre su gerekirken, bunun sözü mü olur...
Gece ateşimizin yanına uzanmış, bu ışıklı meyveye bakıyor ve kendi kendime, "insanlar, bir portakalın ne olduğunu bilmiyor..." diyorum. Yine içimden, Ölüme mahkûmuz ama bu kesinlik, yine de keyfimi kaçırmıyor. Avucumda sıktığım bu yarım portakal, bana yaşantımın en büyük sevinçlerinden birini veriyor..." diyorum. Sırtüstü uzanıyorum, meyvemi somuruyorum, kayıp giden yıldızları sayıyorum. Şu anda sonsuz mutluluklar içindeyim. Yine kendi kendime, "İçinde düzenle yaşadığımız dünyayı, içine

hapsedilmedikçe anlayamıyor insan," diye düşünüyorum. İdama mahkûm biri için bir sigarayla bir bardak romun ne demek olduğunu bugün anlıyorum. Onun bu adiliği nasıl kabul edebildiğini anlayamazdım daha önce. Yine de ondan büyük zevk alıyordur. Bu adam gülümserse, ne kadar yürekli olduğu düşünülür. Ama o romu içtiği için gülümser; bunu bilmezler. Dünya görüşünün değiştiğini de bilmezler. Bu son saati, onun gözünde bir ömre bedeldir.

Oldukça fazla su topladık. Yaklaşık iki litre. Susuzluk bitti artık! Kurtulduk, artık su içebiliriz!

Depoya teneke su kabını daldırıyorum ama bu su, sarımtırak yeşil renkte. Daha ilk yudumda, tadı öyle mide bulandırıyor ki o korkunç susuzluğuma karşın, yutmadan önce derin bir soluk alıyorum. Bu çamuru yine de içeceğim ama bu bakır çalığı tat, susuzluğumdan daha da baskın çıktı.

Prévôt'ya bakıyorum. Gözlerini yere dikmiş, dikkatle bir şeyler arıyormuş gibi olduğu yerde geri dönüyor. Birden eğiliyor ve istifini bozmadan kusuyor. Otuz saniye sonra, sıra bana geliyor. Öylesine sarsılıyorum ki diz çöküyor ve parmaklarımı kuma gömüyorum. Hiç konuşmuyoruz. Bir çeyrek saat boyunca, bir parça safra dışında, sarsılıp duruyoruz.

Bu da bitti. Artık uzakta kalmış bir mide bulantısından başka bir şey duymuyorum. Ama son umudumuzu da yitirdik. Bütün talihsizliğin, paraşütün sıvı maddesinden mi yoksa depodaki karbon tetraklorürden mi kaynaklandığını bilmiyorum. Bize, başka kap ya da başka bezler gerekecekti.

Öyleyse çabuk olalım! Hava aydınlanıyor. Yola koyulalım! Yok oluncaya kadar, dümdüz, koşar adımlarla yürüyerek şu lanet ovadan kaçacağız. Guillaumet'nin Andlar'daki durumundayım. Dünden beri hiç aklımdan çıkmıyor Guillaumet. Uçağın yanından ayrılmamayı öğütleyen o kesin buyruğu çiğniyorum. Artık bizi buralarda kimseler aramaz. Bir kez daha, kazaya uğramadığımızı fark ediyoruz. Kazaya uğrayanlar, bir şey beklerler! Sessizliğimizi bozan bu. Korkunç bir yanılgıyla suçlanırlar. Onların yardımına koşamaz insan. Guillaumet de Andlar'dan dönünce, kazaya uğrayanlara doğru koştuğunu anlatmıştı! Evrensel bir gerçektir bu.

"Yeryüzünde yalnız olsaydım. Şuraya uzanırdım," dedi Prévôt bana.
Kuzeydoğuya doğru dümdüz yürüyoruz. Eğer Nil'i aşmışsak, her adım bizi, biraz daha Arabistan Çölü'ne sokuyor demekti.
O günden, aklımda hiçbir şey kalmadı. Yalnızca acele edişimi anımsıyorum. O amaçsız, beni yok olmaya sürükleyen acelemi. Toprağa bakarak yürüdüğümü de anımsıyorum. Seraplardan tiksinti gelmişti. Zaman zaman pusulaya göre yönümüzü düzeltiyorduk. Kimi zaman da biraz soluklanmak için uzanıp yatıyorduk. Gece için yanıma aldığım yağmurluğumu da bir yerlere fırlattım. Başka bir şey bilmiyorum. Anılarım, ancak akşam serinliğiyle birbirine bağlanıyor. Ben de çöl gibiydim; içimde her şey silinmiş.
Güneş batarken, konaklamaya karar veriyoruz. Daha fazla yürümek zorunda olduğumuzu biliyorum. Bu susuz gece mahvedecek bizi. Ama yanımızda paraşüt bezlerini getirdik. Eğer o zehir, bezdeki sıvıdan gelmediyse, yarın sabah, su içebiliriz. Şebnem tuzaklarımızı yıldızların altına bir kez daha yaymalıyız.
Ama bu akşam, Kuzey'de, hava bulutsuz ve rüzgârın tadı değişti. Yönü de değişti. Çölün sıcak soluğu bizi çoktan yaladı. Vahşi hayvanların uyanışıdır bu! Şimdiden elimizi, yüzümüzü yaladığını duyumsuyorum.
Yürümeye başlasam, on kilometreden fazla gidemem. Üç gündür susuzuz. Yüz seksen kilometreden fazla yol aldım.
Daha yeni durmuştuk.
"Yemin ederim, bir göl bu," dedi Prévôt.
"Çıldırmışsınız!"
"Bu saatte, güneş batmışken, serap olabilir mi hiç?"
Yanıt vermiyorum. Uzun zamandır, gözlerime inanmaktan vazgeçtim. Belki de bir serap değil bu ama o zaman da çılgınlık içindeyken uydurmuştuk. Prévôt buna nasıl inanıyor ki?
Prévôt inat ediyor:
"Yirmi dakikalık yer. Gidip bakacağım..."
Onun bu inadı beni öfkelendiriyor:
"Gidip bakın, hava almış olursunuz... Sağlığınız için çok iyi gelir. Ama göl varsa bile, tuzludur, bunu aklınızdan çı-

karmayın. Tuzlu olsun ya da olmasın, çok uzaklardadır. Hem üstelik, böyle bir şey yok."
Prévôt, gözlerini dikmiş, uzaklaşmıştı bile. Bu dayanılmaz büyüyü ben de iyi bilirdim. "Kendini doğruca lokomotiflerin altına atan uyurgezerler de var bu dünyada," diye düşünüyorum. Prévôt'nun geri gelmeyeceğini biliyorum. Boşluğun yarattığı baş dönmesi, başına vuracak ve artık geri dönemeyecek o. Az sonra düşüp ölecek. Ben de bir köşede düşüp öleceğim. Bütün bunlar öyle önemsiz ki!..
İçimi kaplayan bu kaygısızlığı pek hayra yormuyorum. Boğulmak üzereyken, aynı huzuru duyumsamıştım bir zamanlar. Ama taşların üstüne yüzükoyun yatıp, bundan yararlanarak bir ölüm mektubu yazıyorum. Mektubum çok güzel, çok ağırbaşlı olacak. İçine öğütler sıralayacağım. Okudukça, içime belli belirsiz bir gurur doluyor. "Ne güzel bir son mektubu, diyecekler! Ne yazık ki ölmüş!"
Ne durumda olduğumu da bilmek istiyorum elbet. Tükürük çıkarmaya çalışıyorum. Tükürmeyeli kaç saat oldu acaba? Ağzımda hiç tükürük kalmamış artık. Ağzımı kapalı tutunca, yapışkan bir madde dudaklarımı kenetliyor ve çevresinde sert bir kabuk oluşturuyor. Yine de yutkunmayı başarıyorum. Gözlerime artık hiç ışık girmiyor. Göz kamaştırıcı bu ışık dünyasına dalınca, iki saatim kaldı demektir.
Gece oldu. Dün geceden beri ay büyümüş. Prévôt dönmüyor. Sırtüstü uzandım, bunları tasarlıyorum. İçimde eski bir izlenim depreşiyor. Onu anlamaya çalışıyorum. Ben... Ben... Gemiye binmişim! Güney Amerika'ya gidiyorum, üst güvertede böyle uzanmışım. Seren direğinin ucu, yıldızların arasında enine boyuna hafif hafif gidip geliyor. Burada bir seren direği eksik ama ben, yine de bana bağlı olmayan bir yöne gitmek üzere gemiye binmişim. Köle satıcıları beni bağlayıp bir gemiye atmışlar.
Hâlâ dönmeyen Prévôt'yu düşünüyorum. Onun bir kez bile yakındığını duymadım. Çok iyi yaptı. Onun sızlandığını duysaydım, dayanamazdım. Prévôt erkekmiş.
Aaa, beş yüz metre ötemde, biri fenerini sallıyor! Yolunu yitirmiş! Ona yanıt verecek fenerim yok. Kalkıyor, bağırıyorum ama duymuyor o...

Fenerinin iki yüz metre ötesinde bir ikinci, derken üçüncü bir fener yanıyor. Tanrım, bir araştırma ekibi bu. Beni arıyorlardır!
"Hey!" diye bağırıyorum.
Ama duymuyorlar beni.
Üç lamba işaret veriyor.
Bu gece çılgın değilim. Kendimi iyi duyumsuyorum. Huzurluyum. Dikkatle bakıyorum. Beş yüz metre ötede, üç lamba var.
"Hey!"
Ama hâlâ duymuyorlar beni.
O zaman biraz telaşlanıyorum. Duyduğum tek telaş bu. Hâlâ koşabilirim. "Bekleyin!.. Bekleyin!.." Geri döndüler! Uzaklaşıyorlar! Tam beni kucaklayacak kollar açılmışken, yaşamın eşiğinde yere düşeceğim ben.
"Hey! Hey!"
"Hey!"
Sesimi duydular. Soluğum kesiliyor, kesiliyor ama yine de koşuyorum. Sesin geldiği yöne koşuyorum: "Hey!" Prévôt'yu görüyorum ve yere düşüyorum.
"Bütün bu fenerleri gördüğüm zaman..."
"Hangi fenerleri?"
Gerçekten de o, yalnız.
Bu kez umutsuzluk değil de bir öfke doluyor içime.
"Ya gölünüze ne oldu?"
"Ben ilerledikçe, uzaklaşıyordu o. Yarım saat kadar ona doğru yürüdüm. Ama baktım, daha da uzaklaşıyor. Geri döndüm. Ama şimdi onun göl olduğundan eminim..."
"Çılgınsınız siz, kesinlikle çılgınsınız. Ah, bunu neden yaptınız? Neden?"
Ne yapmıştı? Bunu neden yapmıştı? Öfkemden ağlıyordum. Neden öfkelendiğimi bilmiyorum. Prévôt, boğuk bir sesle açıklıyor:
"İçecek bir şey bulmayı öyle isterdim ki... Dudaklarınız çok soluk!"
Öfkem sönüverdi... Sanki yeni uyanıyormuşum gibi, elimi alnıma götürüyorum. Üzgünüm, yavaş yavaş anlatıyorum:
"Sizi şu anda gördüğüm gibi onu da açıkça gördüm. Yanılmış olamam. Tüm üç fenerdi... Onları gördüm diyorum size, Prévôt!"

Prévôt ilkin susuyor:
"Evet, durum kötüye gidiyor", diye itiraf ediyor sonunda.
Su buharı olmayan bu havada, toprak hızla sıcaklığını yitiriyor. Hava şimdiden soğudu. Kalkıp yürüyorum. Ama çok geçmeden içimi korkunç ürpertiler kaplıyor. Kurumuş kanın damarlarımda dolaşmıyor. Dondurucu bir soğuk içime işliyor ama bu yalnız gecenin soğuğu değil. Çenelerim birbirine çarpıyor. Bütün gövdem sarsılıyor. Ellerim titredikçe, bir elektrik feneri tutamam. Soğuğa karşı hiç böyle duyarlı değildim. Oysa şimdi soğuktan öleceğim. Susuzluğun tuhaf bir etkisi bu!
Sıcakta taşımaktan yorulmuş, yağmurluğumu bir yerlere fırlatıp atmıştım. Rüzgâr da yavaş yavaş artıyor. Çölde sığınacak yer olmadığını görüyorum. Çöl, bir mermer kadar dümdüz. Gündüz hiç gölge olmuyor, geceleri de rüzgârda apaçık kalıyorsunuz. Sığınacak ne bir ağaç, ne bir çit ne de bir taş var. Rüzgâr bir atlı gibi üzerimden geçiyor. Saklanmak için tortop oluyorum, yere uzanıp kalkıyorum yine. İster uzanmış ister ayakta olayım, rüzgâr durmadan kamçılıyor beni. Artık koşamam, hiç gücüm kalmamış. Katillerden kurtulamam. Kılıç altında, başımı ellerimle tutup yere diz çöküyorum!
Az sonra farkına varıyorum; ayağa kalkmışım. Titreyerek dümdüz yürüyorum. Neredeyim? Yeni yürümeye başladım. Prévôt'nun sesini duyuyorum! Beni uyandıran onun çağrısıymış...
Ona doğru gidiyorum. Bütün gövdem hıçkırıkla, titremeyle sarsılıyor hâlâ. "Soğuktan değil bu, başka bir şey. Sonum geldi galiba," diye düşünüyorum. Susuzluktan kanım çekilmiş. Dün, önceki gün, tek başımayken çok yürümüştüm.
Soğuktan ölmek acı geliyor bana. İçimdeki serapları, Şu haçı, Arapları, lambaları hiçbir şeye değişmezdim. Neden sonra, beni ilgilendirmeye başlamıştı. Bir köle gibi kırbaçlanmaktan hoşlanmıyorum...
İşte yine diz çöktüm.
Biraz ilaç getirmiştik yanımızda. Yüz gram saf eter, yüz gram doksan derecelik alkol ve bir şişe iyot. İki üç yudum saf eter içmeye kalkıştım. Sanki bıçak yutuyormuşum gibi

oluyor. Sonra doksan derecelik biraz alkol denedim ama o da boğazımı tıkadı.
Kumun içine bir çukur kazıp içine yatıyor, üstümü kumla örtüyorum. Yalnız yüzüm dışarıda kalıyor. Prévôt, biraz çalı çırpı bulup bir ateş yakıyor ama alevler kısa sürede sönüp gidiyor. Prévôt, kumun içine girmek istemiyor. Durmadan dolaşmayı yeğliyor. Ama iyi etmiyor.
Boğazım hâlâ tıkalı; kötüye işaret bu. Ama yine de iyiyim. Sakinim. Umduğumdan daha sakinim. Yıldızların altında, tutsak gemisinin güvertesinde, elim kolum bağlı, istemeye istemeye yürüyorum. Ama pek mutsuz sayılmam yine de... Hiç kıpırdanmadıkça, soğuğu hissetmiyorum. O zaman, kumda gömülü gövdemi unutuyorum. Artık kımıldanmayacağım, böylece hiç acı çekmem. Zaten aslında insan çok az acı çekiyor... Bütün bu acıların ardından, yorgunluk ve sayıklama faslı başlıyor. Ve her şey resimli bir kitaba, biraz acımasız bir peri masalına dönüverir... Az önce rüzgâr, olanca gücüyle beni kovalıyordu. Ondan kaçmak için bir hayvan gibi dört dönüyordum. Sonra soluğum kesildi: Birisi dizini böğrüme dayamıştı sanki. Azrail'in ağırlığı altında, debeleniyordum. Çölde hiçbir zaman yalnız hissetmedim kendimi. Şu anda çevremdeki şeylerin hiçbirine inanmıyorum. Kendi kabuğuma çekiliyor, gözlerimi kapatıyor ve kılımı bile kımıldatmıyorum. Sanki bütün bu hayal seli beni sakin bir düşe doğru sürüklüyor. Bunu duyumsuyorum. Irmaklar, denizlerin derinliklerinde sakinleşir.
Elveda, sevdiklerim. İnsan bedeni üç gün susuzluğa dayanamazsa, suç benim değil. Böyle, çeşmelerin tutsağı olacağıma hiç inanmazdım. Ömrün böylesine kısa olacağından hiç kuşku duymazdım. Herkesi, insanın yolunda dümdüz gideceğini sanır, insan, özgür olduğunu sanır... Kuyulara, pınarlara, toprağa bağlı olduğu ipleri görmez. Bir adım daha atınca, ölüp gider.
Çektiğimiz acılar dışında, hiçbir üzüntüm yok. Her şey hesaplanmış. En iyi payı almışım. Geri dönersem, yaşama yeniden başlayacağım. Yaşamaya gereksinimim var. Artık kentlerde insanca yaşanmıyor.
Burada havacılık söz konusu değil artık. Uçak, bir amaç değil araçtır, insan, uçak için yaşamını tehlikeye atmaz.

Köylü de sabanı için çift sürmez. Ama uçakla insan, kentleri, ticaret yatağını terk eder, köylülere özgü bir gerçeğe kavuşur.
İnsan bir erkek işi yapar ve erkeklere özgü tasalarla karşılaşır. Pilot, rüzgârla, yıldızlarla, geceyle, kumla, denizle karşılaşır. Doğa güçleriyle aldatmaca oynar. Bir bahçıvanın baharı beklediği gibi bekler şafak vaktini. Varacağı yeri, vaat edilmiş bir toprak gibi bekler. Kendi gerçeğini de yıldızlarda arar.
Yakınmayacağım. Üç gündür yürüdüm, susuzluk çektim, çölde ayak izleri sürdüm, şebnemlere umudumu bağladım. Yeryüzünün neresinde oturduğunu unuttuğum benzerlerime kavuşmak için elimden geleni yaptım. Oysa bunlar, yaşayanların tasalarıdır. Bunlar, akşamları müzikhol seçimi yapanların tasalarından çok daha önemlidir. Böyle düşünmekten kendimi alamıyorum.
Şu banliyö trenlerindeki kalabalığı artık hiç anlayamıyorum. Bu kalabalık, kendilerini insan sanır ama aslında tıpkı karıncalar gibi duymadıkları bir baskı altında, itişerek, başka bir işe yaramaz olmuşlardır. Boş zamanlarını, anlamsız pazarlarını neyle geçirsinler?
Bir zamanlar Rusya'dayken, bir fabrikada Mozart'ın çalındığını duymuştum. Bunu yazdım. İki yüz tane hakaret mektubu aldım. Ben, o böğüren şarkıları beğenenlere kızmıyorum. Başka şarkı bilmiyorlar ki. Ben o şarkıları çalanlara kızıyorum. İnsanların bozulmalarından hoşlanmam.
Ben mesleğimden çok hoşnudum. Kendimi havaalanlarının köylüsü gibi duyumsuyorum. Banliyö trenlerinde, buradakinden daha başka türlü can çekiştiğimi duyumsuyorum! Burada ne de olsa lüks içindeyim!..
Hiç üzülmüyorum. Oyun oynadım ve yitirdim.
Mesleğimin düzeni böyle. Ama hiç değilse, denizin rüzgârını tattım.
Bunu bir kez tadanlar, bu besini hiç unutmazlar. Öyle değil mi arkadaşlar? Önemli olan tehlikeli bir yaşam sürmek değildir. Bu düşünce çok iddialıdır. Boğa güreşçilerinden hiç hoşlanmam ben. Benim sevdiğim, tehlike değil. Neyi sevdiğimi biliyorum ben. Yaşamı seviyorum.

Bana öyle geliyor ki gökyüzü, az sonra ağaracak. Kolumun birini kumdan çıkarıyorum. Elimin yakınında bir paraşüt bezi var; elimle yokluyorum ama kupkuru. Bekleyelim. Şebnem, şafak vakti konacaktır. Ama şafak söktüğü zaman da bezimiz hâlâ kupkuru. O zaman düşüncelerim biraz karışıyor, içimden, "Burada katı yürekli biri var... Katı bir yürek... Ağlamasını bilmeyen katı bir yürek!.." diyorum.
"Yola koyulalım Prévôt! Gırtlaklarımız henüz tıkanmadı. Yürümeliyiz."

7

İnsanı on dokuz saatte kurutan Batı rüzgârı esiyor. Boğazım henüz tıkanmadı ama sert ve acı veriyor. Sanki bir şey gıcık yapıyor. Az sonra bana anlattıkları o öksürük başlayacak. Bunu bekliyorum. Dilim beni rahatsız ediyor. Ama en kötüsü, parlak lekeler görmeye başlamam. Bu lekeler alevlere dönüşünce, yatacağım.
Hızlı yürüyoruz. Sabahın serinliğinden yararlanıyoruz. Dedikleri gibi güneş yükselince, artık yürüyemeyeceğimizi biliyoruz. Güneş iyice yükselince...
Terlemeye bile hakkımız yok. Beklemeye de.
Yüzde on sekiz oranındaki nemin serinliği bu. Bu esen rüzgâr çölden geliyor. Bu aldatıcı ve yumuşak okşayış altında kanım buharlaşıyor.
İlk gün biraz üzüm yemiştik. Üç gündür yarım portakal ve yarım çörekten başka bir şey yemedik. Yiyeceğimizi hangi tükürükle çiğneyecektik sanki? Ama hiç açlık duymuyorum, yalnız susuzluk çekiyorum. Bana öyle geliyor ki artık susuzluktan çok susuzluğun etkilerini duyacağım. Boğazım kaskatı. Dilim taş gibi. Ağzım gıcıklanıyor. Hiç tadı kalmadı. Bu duyular benim için yepyeni. Su olsa, bunların hiçbiri olmazdı ama kafamda hiçbir şey, bu duyuları o ilaçla birleştiremiyor. Susuzluk, bir istek olmaktan çıkıp hastalığa dönüşüyor gittikçe.
Artık çeşmelerin ve meyvelerin hayali de beni fazla etkilemiyor. Sevgilerini unuttuğum gibi, portakalın pırıltısını da unuttum sanırım. Galiba her şeyi unutmaya başladım bile.

Yere oturduk ama gitmemiz gerek. Uzun uzun konaklamaktan vazgeçiyoruz. Beş yüz metre yürüdükten sonra, yorgunluktan kırılıyoruz. Yere uzanırken büyük bir sevinç duyuyorum. Yine yürümemiz gerek oysa.
Görünüm değişiyor. Taşlar seyrelmeye başladı. Şimdi kum üzerinde yürüyoruz. İki kilometreden sonra, önümüzde kum tepeleri var. Bu tepeler üzerinde alçak çalılar bulunuyor. Kumu, çelikten yapılmış zırha değişmem. Çöl, altın sarısı. Sahra'dır bu. Sanırım onu tanıyorum...
Şimdi iki yüz metrede tükendik.
"Yine de yürüyeceğiz. Hiç olmazsa, şu çalılara kadar."
Orası son sınırımız. Sekiz gün sonra, "Simoune"u aramak için buralardan geri arabayla dönerken, son kez seksen kilometre yol aldığımızı gördük. Demek şimdiye kadar yüz kilometre yol gitmiştim. Daha fazla nasıl gidebilirdim ki?
Dün, umutsuzca yürüyordum. Bugünse, bu sözlerin anlamı kalmadı. Bugün, yürümüş olmak için yürüyoruz. Çifte koşulu öksüzler gibi kuşkusuz. Dün, portakal ağaçlarından oluşmuş bir cenneti düşlüyordum. Ama bugün, benim için cennet yok artık. Artık portakalların varlığına da inanmıyorum.
Kendimi yokluyorum: Yüreğim kupkuru. Düşüp kalacağım ama yine de umutsuzluk nedir bilmeyeceğim. Acı bile çekmiyorum. Bunu da üzülüyorum: Üzüntü, su kadar tatlı gelirdi bana. İnsan kendi kendine acır ve bir dosta içini döker gibi derdini döker. Ama şu dünyada artık tek dostum bile yok.
Beni bulduklarında, yanan gözlerime bakıp çok bağırdığımı ve acı çektiğimi düşünecekler. Ama o çırpınıp dövünmelerim, acılar, kederler, yine de bir şeydir. Oysa benim değerli bir şeyim de yok artık. Taptaze genç kızlar, ilk sevda akşamında acıyı tadar ve gözyaşı döker. Acı, yaşamın titreyişlerindedir. Oysa ben acı duymuyorum artık...
Çöl, benim. Artık tükürük salgılamıyorum. Artık sızlanacağım o tatlı düşlere bile kapılamıyorum. Güneş, gözyaşlarımın pınarını kuruttu.
Ama yine de... Neler görüyorum böyle? Denizi yalayan bir rüzgâr gibi üzerimden bir umut esintisi geçti. Bilincimin daha kapılarını bile çalmadan, içgüdülerimi uyandıran o işaret nedir? Değişen bir şey yok. Ama yine de her şey

değişiyor. Şu kumdan örtü, şu topraklar, şu hafif yeşil kümeler, sanki bir doğa görünümü değil de bir tiyatro sahnesi. Henüz boş bir sahne ama hazır bir sahne. Prévôt'ya bakıyorum. O da benim gibi şaşkın ama o da duyduklarını anlayamıyor.
Size yemin ederim ki bir şeyler olacak...
Size yemin ederim ki çöl canlanıyor. Size yemin ederim ki bu boşluk, bu sessizlik ansızın, kalabalık alanların uğultusundan daha etkili olacak...
Kurtulduk. Kumda ayak izleri var!..
İnsanoğlunun ayak izlerini yitirmiştik, kabileyle bağımız kopmuştu. Dünyada tek başına kalmıştık ve evrensel bir göç bizi unutmuştu. Şimdiyse, insanın, mucizeli ayak izlerini kumlarda görüyorduk.
"Prévôt, iki insan burada birbirinden ayrılmış..."
"Buraya da bir deve diz çökmüş..."
"Burada..."
Ama yine de biz kurtulmuş değiliz hâlâ. Beklememiz yetmez. Birkaç saat sonra, bize yardım edemezler. Bir kez öksürük başlayınca, susuzluk iyice artar, hızlanır. Ya boğazımız...
Ama ben, çölün bir yerlerinde salına salına giden kervana inanıyorum.
Yeni de yürüdük. Ansızın horoz ötüşü duydum. Guillaumet bana: "Son an'a doğru Andlar'da horozları duyuyordum. Tren sesleri de işittim," demişti.
Horoz öttüğü an, aklıma Guillaumet'nin öyküsü geldi, kendi kendime: "Önce gözlerim aldattı beni. Susuzluktan olmalı. Kulaklarım daha çok dayanmış demek..." dedim.
Ama Prévôt kolumdan tuttu:
"Duydunuz mu?"
"Neyi?"
"Horozu!"
"Öyleyse... Öyleyse..."
Öyleyse, anlamıyor musun aptal, yaşam bu!..
Son kez hayaller gördüm: Birbiri ardına yürüyen üç köpek. Prévôt da bakıyor ama bir şey göremiyor. İkimiz de Bedevi'ye doğru kollarımızı uzatıyoruz, ikimiz de olanca gücümüzle koşuyoruz. İkimiz de sevinçten uçuyoruz!

Ama sesimiz otuz metreye bile ulaşmıyor. Ses tellerimiz kurumuş. Birbirimizle alçak sesle konuşuyorduk, bu yüzden farkına varmadık bu durumun.
Tepenin ardından çıkan Bedevi ve devesi, ağır ağır uzaklaşıyor. Belki de bu adam yalnız. Acımasız bir şeytan onu bize gösteriyor ve hemen çekiyor...
Artık koşamıyoruz!
Kum tepesinin üstünden, bir başka Arabın profili görünüyor. Bağırıyoruz ama sesimiz çıkmıyor. O zaman kollarımızı sallıyoruz. Sanki gökyüzü sınırı işaretlerimizle doluyor. Ama Bedevi hâlâ sağa bakıp duruyor.
Sonra acele etmeden, şöyle biraz dönüyor. Şöyle yüzünü görecek olsak, her şey oldu bitti demektir. Bize şöyle bir baktığı an artık susuzluğumuz, seraplar, ölüm geçiverecek. Şöyle bir dönüverse, dünya değişecek. Gövdesinin hafifçe kımıldamasıyla, bakışlarını çevrede dolaştırmasıyla, yaşamı canlandıracak; bana bir Tanrı gibi görünecek bu adam...
Bir mucize bu... Adam, kumlar üzerinde bize doğru yürüyor. Tıpkı denizde bir Tanrı gibi...
Arap, yalnızca bize baktı. Ellerini omuzlarımıza koydu ve biz ona boyun eğdik. Yere uzandık. Artık burada ne soy ne de dil ayrılığı, var... Ellerini kurtarıcı bir melek gibi omuzlarımıza koyan şu zavallı göçebe var.
Alınlarımız kumlarda bekledik. Başlarımız leğenin içinde, yüzükoyun yatmış, danalar gibi su içiyoruz. Telaşlanan Bedevi, ara sıra bizi tutup çekiyor. Ama bizi bırakır bırakmaz, bütün yüzümüzü yeniden suya gömüyoruz.
Su!
Ey su, senin ne tadın, ne rengin, ne kokun var. Tanımlanamazsın. Tanımadan tadarız seni! Sen, yaşama gerekli şey değil, yaşamsın. İçimize, duyularla anlaşılamayan bir zevk salarsın, içimizde kuruyan kaynaklar, seninle yeniden fışkırır.
Sen, dünyadaki en büyük zenginliksin. Toprağın karnındaki saf su, sen çok soylusun. İnsan magnezyumlu bir su kaynağının yanında ölebilir. İnsan, suyu tuzlu bir gölün iki adım ötesinde ölebilir. İnsanın selinin altında iki litre şebnem suyu olabilir; ama yine de ölebilir insan. Karıştı-

rılmaya hiç dayanamazsın. Değişip bozulmaya gelmezsin; gölgeli, tanrısal bir varlıksın sen.
Ama içimize sonsuz, yalın bir duygu salarsın.
Sen ey bizi kurtaran Libyalı Bedevi, belleğimden hiç silinmeyeceksin sen. Yüzünü hiç anımsamayacağım. Sen İnsansın ve bana, bütün insanların yüzüyle görünüyorsun. Bize hiç bakmadın ama bizi hemen tanıdın. Sevgili kardeşimizsin. Sırası gelince, ben de seni bütün insanlarda tanıyacağım.
Sen ey su verme gücüne sahip büyük insan; bana soylu ve iyiliksever görünüyorsun. Bütün dostlarım, bütün düşmanlarım, senin kişiliğinde bana doğru geliyor. Oysa benim dünyada tek düşmanım bile kalmadı.

VIII

İNSANLAR

1

Anlayamadığım bir gerçekle bir kez daha karşı karşıya geldim. Kendimi yok olmuş, umutsuzluğun dibine inmiş sandım. Her şeyden elimi eteğimi çekince, huzuru buldum. Böyle anlarda, sanırım insan kendi kendini buluyor ve kendine dost oluyor. İçimizde, bilmem hangi önemli gereksinimi karşılayan bilmediğimiz bir bütünlük duygusuna, artık hiçbir şey üstün çıkamaz. Serüven peşinde koşarak kendini tüketen Bonnafous, bu huzuru buldu sanırım. Guillaumet de kar içinde buldu bunu. Enseme kadar kumlara gömülür, susuzluktan yavaş yavaş boğulurken, yıldızlar altında yüreğime kadar sımsıcak olduğumu unutabilir miyim?
Bu tür kurtuluş duygusunu, içimizde nasıl koruyabiliriz? İnsanda her şey tuhaftır, bilirsiniz. Bir şeyler yaratsın diye birinin ekmeğini verin, hemen uyuklar; zafer kazanmış fatih yumuşar; eli açık biri zenginleşince, cimrileşir. İnsanları ferahlatmayı savunan politik öğretiler, önceden nasıl insanlar yetiştireceklerini bilmiyorsa, neye yararlar ki? Ortaya kim çıkacak? Semirtilmiş hayvan sürüsü değiliz biz.

Yoksul bir Pascal'in ortaya çıkışı, adsız birkaç zenginin doğmasından daha önemlidir.
Önemli olanı, önceden göremeyiz. Her birimiz, hiçbir şey vaat etmeyen şeylerde en sıcak sevinçleri tanıdık. Bu sevinçler içimize öyle bir özlem sarmışlardır ki mutsuzluğumuzdan doğmuş olsalar da, bize mutsuzluğumuzu aratmamışlardır. Arkadaşlarına kavuşunca, kötü anıların büyüsünü hepimiz tatmışızdır.
Bizi geliştiren bazı koşulların varlığı olmazsa, neyi biliriz ki? İnsanın gerçeği nerededir?
Gerçek, kanıtlanan bir şey değildir. Eğer portakal ağaçları, şu toprak parçasında değil de bir başkasında sağlam kökler geliştiriyor ve meyvelerle yükleniyorsa, o toprak parçası, portakal ağaçlarının gerçeğidir. Eğer şu din, şu kültür, şu değerler ölçüsü, şu davranış değil de bu din, bu kültür, bu değerler ölçüsü, bu davranış biçimi insanda bütünlüğü sağlıyor, içindeki büyük değerleri gün ışığına çıkarıp geliştiriyorsa, bu demektir ki şu değerler ölçüsü, şu davranış, insanın gerçeğidir. Mantık mı? Yaşamı anlamaya çalışsın bakalım!
Bu kitap boyunca, size birkaç kişiden söz ettim. Başkalarının manastırları seçtiği gibi, bunlar da güçlü bir gönül eğilimine uyarak, kum çöllerini ya da havaları seçmişlerdir. Ama söze, önce insanları beğendirmeye çalışmışsam amacıma ihanet etmişim demektir. Bence her şeyden önce, insanları meydana getiren toprak önemlidir.
Yetiler de kuşkusuz rol oynar. Kimileri dükkânlarına kaparlar kendilerini. Bazıları, gerekli bir yönde zorunlu olarak ilerler: Çocukluk öykülerinde, yaşamlarını açıklayan atılımların kaynağını buluruz. Ama sonradan yaşamöykülerini okuduğumuzda, insan yanılır. Bu atılımları, hemen herkeste buluruz. Bir kaza ya da bir yangın gecesinde, karşımıza, kendilerinden daha büyük olarak çıktıklarını hepimiz görmüşüzdür. Onlar, büyüklüklerinin özü konusunda aldanmazlar hiç: Bu yangın, yaşantılarının gecesi olarak kalacaktır belleklerinde. Ama yeni fırsatlar, uygun ortam, zorlayıcı bir din karşılarına çıkmayınca, kendi büyüklüklerine inanmadan öylece uyurlar yine. Kuşkusuz yetiler insanın kurtulmasına yardım eder.

Göklerde, çöllerde geçen geceler... Bunlar, bütün insanlara sunulmayan ender fırsatlardır. Ama yine de rastlantılar insanları canlandırdı mı tümü aynı gereksinimi duyarlar. Bu konuda gözümü açan, İspanya'da geçirdiğim bir geceyi anlatırsam, konumdan uzaklaşmış sayılmam. Bazılarından fazlaca söz ettim, Şimdi de herkesten söz etmeye niyetim var.

Muhabir olarak Madrid sınırında bulunuyordum. O akşam, bir yeraltı sığınağında genç bir yüzbaşının masasında yemek yiyordum.

2

Telefon çaldığında, biz konuşuyorduk. Uzun bir konuşma oldu: P.C. bölgesel bir saldırı buyruğu veriyordu. Anlamsız, umutsuz bir saldırı emriyle, işçi banliyösünde, beton istihkâm hâline getirilen bazı evler ele geçirilecekti. Yüzbaşı omuzlarını silkiyor ve bize dönüyor: "İçimizde ilk ortaya çıkacak olan..." diyor, sonra oradaki çavuşun ve benim önüme iki bardak konyak uzatıyor:

"Sen önce çıkıyorsun, benimle," diyor çavuşa. "İç ve uyumaya git."

Çavuş yatmaya gitti. Bu masanın çevresinde on iki kişi sabahlayacağız. Dışarıya hiç ışık sızmayan bu sağlam oda öyle aydınlık ki, gözlerim kamaşıyor. Beş dakika önce, bir mazgal deliğinden dışarı bakmıştım. Deliği kapayan bezi kaldırınca, gizemli ay ışığı altında hortlaklar dolaşan ev yıkıntıları görmüştüm. Bezi yerine koyduğum zaman, ay ışığını sanki bir yağ lekesini silercesine sildiğimi sanmıştım. Şimdi gözlerimin önünde, hâlâ o maviye çalan yeşil istihkâmların görüntüsü var.

Kuşkusuz bu askerler bir daha geri dönmeyecekler ama utançlarından seslerini çıkarmıyorlar. Bu saldırı kaçınılmaz. Bir ambar dolusu insanı tüketiyorlar. Bir ambar dolusu tohumu tüketiyorlar. Sonra da ekmek için bir avuç tohum saklıyorlar.

Konyağımızı içiyoruz sonra sağ yanımda satranç oynuyorlar. Solumda, şakalaşıyorlar. Neredeyim ben? İçeri yarı sarhoş biri girdi. Sert ve gür sakalını okşuyor ve sevgi dolu bakışlarını bize çeviriyor. Bakışı konyağa kayıyor, başka

yere dönüyor, yine konyağa takılıyor, sonra yalvarırcasına yüzbaşıya dönüyor. Yüzbaşı, yavaşça gülümsüyor. Adam umutlanıp gülüyor. Sonra oradakiler de hafiften hafife gülüyorlar. Yüzbaşı, şişeyi yavaşça çekiyor. Adamın bakışlarında umutsuzluk beliriyor. Böylece sigara dumanlarının kalın perdesi, uykusuzluğun yorgunluğu, biraz sonraki saldırının kaygısı içinde, oynanan bir çocukça oyun, düşe benzeyen bir tür sessiz bale oynanır olmuştu.

Bizler gemimizin sintinesinde sıcacık kapanmış oynarken, dışarıda deniz bombardımanlarını andıran patlamalar gittikçe artıyordu.

Bu adamlar, az sonra, terlerini, içkilerini, beklemekle geçen saatlerin pisliklerini, savaş gecesinin altın suyuna terk edecekler. Onların saflaştığını duyumsuyorum şimdiden. Dans etmekten çok uzakta olmalarına karşın, sarhoşların ve şişelerin balesini yapıyorlar. Bu satranç oyununu sürdürebildikleri kadar sürdürecekler. Yaşamlarını, ellerinden geldiğince uzatacaklar. Ama bir rafın altındaki çalar saati kurmuşlar. Bu çan zamanı gelince çalacak. O zaman bu adamlar, ayağa kalkacak, gerinecek ve kemerlerini ilikleyecekler. O zaman yüzbaşı, tabancasını kınından çıkaracak. Sarhoşlar ayılacak. Bütün bu adamlar, o zaman, ay ışığına doğru hafif bir eğimle açılan dört köşe ağızlı koridoru geçecekler, birbirlerine, "Hay şu saldırıya!.." ya da "Hava soğuk!" gibi basit şeyler söyleyecekler. Sonra dışarı fırlayacaklar.

Vakit geldi; çavuşun uyanışına bakıyorum. Bir bodrumun yıkıntılarının içinde, demir bir karyolaya uzanmış, uyuyordu. Onun uyuyuşuna bakıyordum. Bu tasasız, mutlu uykunun tadını ben de biliyorum. Bu bana, Libya'daki ilk günlerimi anımsatıyor. Prévôt'yla birlikte, susuz kalmış, ölüme mahkûm olmuştuk. Aşırı derecede susamadan önce, bir kez, o da iki saatlik bir uykuya dalabilmiştik. Uykuya dalarken, elimizdeki en güzel yetkiyi kullanıyormuşum gibi gelmişti: Bana sunulan dünyayı reddetme gücüydü bu. Bana hâlâ huzur veren bir bedenin sahibi olarak, yüzümü kollarıma gömdüğüm anda, içinde bulunduğum geceyle mutlu bir gecenin arasında hiç ayrım yoktu benim için.

Çavuş da böyle, kıvrılmış, biçimsiz yatıyordu. Onu uyandırmaya gelenler, bir mum yakıp bir şişenin ağzına oturtmuşlardı. Bu şekilsiz kümeden ilk gözüme çarpan, tahta ayakkabılar oluyor. Kocaman, çivili, demirli ayakkabılar. Gündelikçilerin ya da dok işçilerinin ayakkabıları... Bu adamın çevresi iş araçlarıyla dolu. Gövdesi, yalnızca araçla kaplı sanki: Fişeklikler, tabancalar, deri askılar, kayışlar. Üzerinde semer, tasma, çifte koşulan bir atın donanımları var. Fas'ta mahzenlerde, değirmentaşlarını çeken kör atlar vardır. Burada da, mumun titrek kırmızımsı ışığı altında, değirmen taşlarını çeksin diye, böyle bir atı uyandırıyorlardı sanki.

"Hey, çavuş!"

Hâlâ uykulu yüzünü göstererek, anlaşılmaz sözler söyleyerek yavaşça kımıldıyor çavuş. Ama uyanmak istemeyerek yine duvara dönüyor, ana rahminin sessizliğine atılır gibi yeniden uykunun derinliklerine dalıyor. Yumruklarını açıp kapayarak, boğulmamak için bilinmeyen hangi kara yosunlara tutunmaya çalışıyor. Parmaklarını açmaları gerekiyor. Yatağının üzerine oturuyoruz, içimizden biri yavaşça kolunu boynunun altına sokuyor ve gülümseyerek bu ağırlaşmış başı kaldırıyor. Sanki sıcak bir ahırda, birbirlerini okşayan atlar gibiyiz. "Hadi, arkadaş!" Ömrümde bundan daha tatlı bir şey görmedim. Çavuş, mutlu düşlerine dönmek, dinamitli, yırtıcı, soğuk gecelerle kaplı dünyamızı reddetmek için son bir çaba daha harcıyor ama çok geç artık. Dış dünyadan gelen bir şeyler ağır basıyor. Pazar günleri, okulun çanı da cezalı öğrenciyi ağır ağır böyle uyandırır. Sırayı, kara tahtayı, yazı cezasını unutmuştur o. Düşünde, kırlarda oyunlar oynadığını görür. Ama boşuna. Çan durmadan çalar ve onu, acımasızca insanların haksızlıkları içine çeker. Çavuş da tıpkı öğrenci gibi, unutmak istediği o yorgunluktan yıpranmış, unutmak istediği gövdesine yavaş yavaş dönüyor. Bu gövde, uyanışın soğuk havası içinde, çok geçmeden sızlayan eklem ağrılarını, koşum takımının ağırlığını duyacak; o ağır yük altındaki ileri atılışı, sonunda da ölümü tadacak. Ölümden çok, yıkıldığı yerden ellerine dayanıp kalkarken, parmaklarına yapışmış pıhtılaşmış kanları, soluk alıp verirkenki zorluğu, çevresindeki buz soğuğunu, ölümden çok ölmenin

acısını duyacak. Ona bakarken, durmadan kendi uyanışımın büyük üzüntüsünü, susuzluğa, kumlara, yaşama dönüşün büyük üzüntüsünü, istemeden uykularımıza giren o düşü düşünüyordum.
Ama şimdi ayağa kalkıp gözlerimizin içine bakıyor:
"Vakit geldi mi?"
İşte burada ortaya çıkıyor insan. Mantığın öngörüsünü işte burada aşıyor: Çavuş gülümsüyordu! Bu insanın aklını çelen istek nedir? Paris'te Mermoz'la geçirdiğimiz bir geceyi anımsıyorum. Birkaç arkadaşla birlikte bilmem neyi kutluyorduk. Şafak sökerken, kendimizi bir barın eşiğinde bulmuştuk. Çok konuşmaktan, çok içmekten, boş yere yorulmaktan midemiz bulanmıştı. Gün ağarmaya başlarken, Mermoz, birden kolumu öyle sıktı ki tırnaklarının battığını duyumsadım. "Bak, Dakar'da, bu saatte..."Makinistlerin gözlerini ovuştura ovuştura, pervanelerin örtülerini kaldırdıkları, pilotların hava durumunu öğrendikleri, ortalıkta arkadaşlardan başka kimsenin olmadığı saatti bu. Gökyüzü çoktan renklenirdi, başkaları için şölen sofraları kurulurdu. Bu ziyafetin çağrılıları bizler olamayacaktık. Başkaları, kendilerini tehlikeye atıyorlardı....
"Burası ne berbat!.." diye sözünü tamamladı Mermoz.
Sen çavuş, öyleyse hangi değerli şölene çağrılıyordun sen? Senin gizlerini çoktan öğrenmiştim. Yaşam öykünü anlatmıştın bana: Barselona'nın bir yerinde küçük bir saymandın. Ülkenin bölgeleriyle fazla ilgilenmeden, rakamları sıralıyordun eskiden. Ama bir arkadaş askere gitti, sonra ikincisi, ardından üçüncüsü. Sende tuhaf bir değişiklik oldu ve buna çok şaştın. İşlerin yavaş yavaş sana gereksiz görünmeye başladı. Beğenilerin, tasaların, o birazcık rahatın sanki başka bir çağa aitti. Önemli olan bunlar değildi. Sonunda Malağa dolaylarında öldürülen bir arkadaşının ölüm haberi geldi. Öcünü almak istediğin bir arkadaş değildi bu. Politikayla ise hiç ilgilenmemiştin. Ama yine de bu haber, sınırlı yaşamının üzerinden bir deniz rüzgârı gibi geçti. O sabah, bir arkadaş sana baktı:
"Gidiyor muyuz?"
"Gidiyoruz."
Sonra oraya gittiniz.

Seni etkileyen ama bir türlü anlatamadığın bu gerçeği, aklıma gelen birkaç örnekle canlandırayım.
Göç zamanı yabanördekleri geçtiği sırada üzerinde uçtukları topraklarda tuhaf bir kımıldanma başlar. Evcil ördekler, o büyük üçgen biçimindeki uçuşların etkisinde kaldıklarından, acemi acemi sıçrarlar. Yabanın çağrısı, onlarda atalarından kalma bilmem hangi yabansı duyguları depreştirir. Çiftlik ördekleri, bir an için göçmen kuş oluverir, içinden, havuzların, solucanların, kümeslerin gösterişsiz görüntüleri geçen şu küçük kafada, ansızın geniş toprakların, engin rüzgârların, denizlerin özlemi canlanır. Hayvan, o ana kadar beyninin, bunca güzellikleri içine alacak kadar geniş olduğunu bilmiyordu.
Ama şimdi kanat çırpıyor, tanelere, solucana burun kıvırıyor ve bir yaban ördeği olmak istiyor.
Oysa ben ceylanlarımı düşünüyordum: Juby'de ceylan beslemiştim. Orada tümümüz ceylan besledik. Onları açık havada, kafesli evlere kapardık. Çünkü ceylanlara rüzgârların akıntılı havası gerekir. Çok naziktir onlar. Küçükken yakalanırsa, yaşar, elinizden yem yer. Kendilerini okşatırlar, nemli burunlarını avucunuzun içine sokarlar. İnsan onları kendine alıştı sanır. Ceylanları için için yakan, ölümü tatlılaştıran o bilinmez üzüntüden, onların kurtulmuş olduğunu sanırsınız... Ama bir gün gelir, onları, küçük boynuzlarını çölden yana çite dayanmış bulursunuz. Mıknatıslanmış gibidirler. Sizden kaçtıklarının farkında bile değillerdir. Getirdiğiniz sütü içerler. Kendilerini yine okşatırlar, burunlarını avucunuza daha bir sevgiyle gömerler... Ama onları salıverince, mutlu mutlu zıplayarak kafesli bölmeye doğru koşarlar hemen. Karışmazsanız, küçük boynuzlarının olanca gücüyle ama zorlamadan, tahta bölmeye abanır, orada boynu bükük, ölünceye dek öylece dururlar. Aşk mevsimi midir yoksa olanca güçleriyle koşmak mı isterler, bilemezler. Yakaladığınızda, gözleri henüz açılmamıştır bile." Ne kum çöllerinin özgürlüğünü ne de erkek kokusunun ne olduğunu bilirler. Ama siz onlardan daha çok akıllısınızdır. Onların neyi aradıklarını gelişecekleri geniş uzaklıkları aradıklarını bilirsiniz. Onlar ceylan olmak, kendi oyunlarını oynamak ister. Saatte yüz otuz kilometre hızla, ok gibi uçmanın arada bir sanki kumlar-

dan alevler fışkırıyormuş gibi şurada burada ansızın zıplayıp hoplayarak kaçmanın tadını tatmak istiyorlardır. Ceylanların gerçeği, kendilerini aşmaktan alıkoyan, onları havalara zıplatan korkuyu tatmak olduğuna göre, çakalların ne önemi kalır! Ceylanların gerçeği, güneş altında, bir pençe darbesiyle delik deşik olmaksa, aslanların ne önemi kalır! Onlara bakar ve "Yine yurt özlemi sarmış içlerini" diye düşünürsünüz... Özlem, bilinmeyene karşı duyulan istektir... İsteğin amacı vardır ama onu anlatacak sözcük yoktur.

Peki bizim eksiğimiz nedir?

Çavuş, yaşamına ihanet etmediğin duyusunu veren ne buldun burada? Belki de bu, uykulu başını kaldıran kardeş kolu, sızlanmayan ama derdini paylaşan o tatlı gülümseme olamaz mı? "Hey, arkadaş!" diye sızlanmak, ayrı ayrı olmaktır. Bölünmektir. Ama öyle yüksek bir ilişki vardır ki orada acıma da minnet duygusu da anlamını yitirir. İşte insan orada salıverilmiş bir tutsak gibi soluk alır.

Biz, bu birliği, ikişer uçaklı takımlar halinde, henüz buyruk altına alınmamış Rio de Oro'yu aşarken tattık. Kazaya uğrayan kimsenin, kurtarıcısına teşekkür ettiğini hiç duymadım. Çoğu zaman, posta çantalarını bir uçaktan ötekine zorla geçirirken, birbirimize hakaret bile ederdik: "Sersem! Uçağım senin yüzünden bozuldu. Ters hava akımlarının ortasında, iki bin metredeyken çılgınlık yapılır mı? Daha alçaktan uçsaydın, Port-Etienne'e varmıştık bile!" Yaşamını tehlikeye atan arkadaşsa, sersem olmanın utancı İçindedir. Hem zaten ona neden teşekkür edecektik ki? Bizim yaşamımız için çalışmak onun hakkı değil miydi? Aynı ağacın dallarıydık bizler. Ben de yaşamımı kurtardığın için seninle övünürüm!

Çavuş, seni ölüm için hazırlayan arkadaş, neden acıyacaktı sana? Bu tehlikelere birbiriniz için atılıyordunuz. O anlarda insan, sözcüklere gerek duymayan bir birlik içinde bulur kendini. Gidiş nedenini anladım. Barselona'da yoksul olsaydın, işinden uzaklarda belki yalnız duyumsardın kendini; başını sokacak bir yerin bile yoktu. Burada kendini bulduğun, evrene karıştığın duyusuna kapılıyordun. Bir paryaydın; seni sevgiyle karşıladılar.

Senin içine bu tohumları saçan politikacıların büyük sözleri içten miydi, mantıklı mıydı, umurumda değil. Onlar senin içine, tohumlar gibi filiz salarlarsa, senin gereksinimlerine karşılık vermiş olurlardı. Buna kararı ancak sen verirsin. Buğdayı anlayan yalnızca topraklardır.

3

Ancak ortak ve dışımızda oluşan bir amaçta, benzerlerimize bağlandığımız zaman, rahatça soluk alabiliriz. Deneylerimiz bize, seçmenin birbirine bakmak değil de bir arada aynı yöne bakmak olduğunu öğretmiştir. Aynı yüksek amaçta birleşilmezse, arkadaşlık olmaz. Öyle olmasaydı, bu rahatlık çağında, çölde, son yiyeceklerimizi paylaşırken, o büyük sevinci duyabilir miydik? Buna karşı, toplum bilimcilerin düşüncelerinin ne değeri kalır? Sahra'da kazaya uğrayanları kurtarmanın büyük sevincini duymuş olanlar için, başka bir zevkin anlamı kalmaz.
Belki de bu yüzden, bugünün dünyası çevremizde çatırdamaya başlamıştır. Herkes, kendisine bu bütünlüğü vermeyi vaat eden dinlere doğru koşuyor. Herkes, birbirini tutmayan sözcüklerle aynı atılımları dile getiriyor. Düşüncelerimizin amacı değil de meyvesi olan yöntemlerle birbirimizden ayrılıyoruz. Amaçlar hep aynıdır.
Öyleyse hiçbir şeye şaşırmayalım. Kendi içinde uyuklayan yabancıdan haberi olmayan ama Barselona'da anarşistlerle dolu bir mahzende, özveri, yardımlaşma, bükülmez bir doğruluk duygusu karşısında, o yabancının uyandığını sezen kimse, yaşamı boyunca, artık bir tek gerçeği tanıyacaktır: Anarşistlerin gerçeğidir bu. İspanya manastırlarında, diz çökmüş tanımlanamaz korkular içinde titreşen rahibeleri korumak için nöbet tutan kimse, artık din uğruna ölmeye can atacaktır.
Andlar'ın Şili'ye bakan yamaçlarına uçağıyla dalan, yüreği zaferle dolu Mermoz'a hiçbir tüccar mektubunun insan yaşamını tehlikeye atmaya değmeyeceğini söyleseydiniz size gülerdi. Ona göre gerçek, And Dağları'nı aşarken içinde doğmuş olan insandı.

Savaştan kaçınmayan bir kimseyi savaşın korkunçluğuna inandırmak isterseniz, onu barbarlıkla suçlamayın: Yargılamadan önce, onu anlamanın yollarını arayın.
Rif Savaşı sırasında düşman kabilelerle dolu iki dağ arasında, ileri karakolda görevli Güney Birliği'ne bağlı o subayı gözünüzün önüne getirin. Bir akşam, Batı'daki dağlık bölgeden gelen parlamenterleri karşılıyordu. Töre gereği çay içiliyordu. Tam o sırada yaylım ateşi başlıyor. Doğu Dağları'ndaki kabileler karakola saldırıyorlardı. Onları savdıktan sonra savaşmak isteyen yüzbaşıya, parlamenterler "Bizler bugün senin konuğunuz. Tanrı senden ayrılmamıza izin vermez..." diyorlar, adamların yanında savaşarak karakolu kurtarıyorlar, sonra da o kartal yuvalarına dönüyorlar.
Ama karakola saldırmadan bir gün önce, yüzbaşıya elçi yolluyorlar.
"Geçen akşam sana yardım etmiştik..."
"Doğru..."
"Senin için üç yüz mermi harcadık..."
"Doğru."
"Bize bunları geri versen, iyi olur."
Yüzbaşı, o soylu kişi, onların soyluluğundan elde ettiği iyiliği sömüremez. Kendisine karşı kullanılacak olan mermileri geri verir.
İnsan için gerçek, onu insan yapan şeydir. İlişkilerinde bu soyluluğa, oyunda bu dürüstlüğe varan, bütün bir yaşamı bağlayan karşılıklı saygıyı göstermesini bilen bir kimse, kendi ruh soyluluğunu, aynı Arapların omuzlarını okşayarak kardeşliğini dile getiren, onları pohpohlayıp aynı zamanda küçük görebilen demagogların yapay babacanlıklarıyla karşılaştırdığı anda, ona, mermileri neden verdiğinizi sorsanız bile, size yalnızca tepeden bakarak acıyacaktır. Buna da hakkı olacaktır.
Ama sizin de aynı şekilde savaştan nefret etmeye hakkınız olacaktır.
İnsanı ve gereksinimlerini anlamak, içindeki özü tanımak için gerçeklerinizi karşı karşıya getirmemek gerekir. Hepiniz haklısınız. Mantık her şeyi kanıtlar. Dünyanın başına gelen felaketleri, kamburdan bilen kimse bile haklıdır. Kamburlara karşı savaş açarsak, kendimizden nefret et-

mesini hemen öğreniriz. Kamburların suçlarının öcünü alırız. Kamburlar da suç işler elbette.
Bu özü ortaya çıkarmaya çalışırken bir an için ayrılıkları unutmak gerekir. Bu ayrılıklar bir kez benimsenince ardından ortaya, bütün gerçekleriyle kuran ve ondan kaynaklanan bağnazlık çıkar, insanları, sağcı, solcu, kambur, kambur olmayan, faşist ve demokrat olarak ayırabilirsiniz; bu ayrılıklara kimse saldıramaz. Ama bilirsiniz, gerçek, dünyayı kolaylaştırır, kargaşa yaratmaz. Gerçek, evrenselliği ortaya çıkaran dildir. Newton, uzun zaman gizli kalan bir yasayı, bilmece çözer gibi "bulmuş" değildir. Newton, yaratıcı bir iş yapmıştır. Bir elmanın bir çayırda yere düşmesiyle güneşin yükselişini anlatan bir insanca dil kurmuştur. Gerçek, kesinlikle kanıtlayan değil, basitleştiren şeydir.
Düşünce dizgeleri üzerinde tartışmak neye yarar? Hepsi de kanıtlandıktan, hepsi de birbirini çürüttükten sonra neye yarar? Böylesi tartışmalar, insanın kurtuluş umudunu keser. Oysa insan, her yerde, dört bir yanda, hep aynı gereksinimleri sergiler.
Kurtulmak istiyoruz. Toprağa kazma vuran insan, vurduğu kazmanın bir anlamı olmasını ister. Kürek mahkûmunun kazma vuruşuyla maden arayıcısının kazma vuruşu aynı değildir, birincisi mahkûmu alçaltır, ötekiyse madenciyi yüceltir. Zindan, kazmaların vurulduğu yer değildir. Orası maddi korku yeri de değildir. Zindanda, anlamı olmayan kazma sesleri duyulur, kazma sallayanı insan topluluğuna bağlamayan yerdir.
Bizler de, zindandan kaçmak istiyoruz.
Avrupa'da, yaşamlarının hiçbir anlamı olmayan ve doğmak isteyen iki yüz milyon insan var. Endüstri onları köylü kuşaklarının dilinden çekip almış, kara vagonlarla dolu ayırma garlarına benzeyen kocaman kenar mahallelere kapatmış. Bunlar, işçi mahallelerinin derinliklerinden uyandırılmak istiyorlar.
Bütün zanaatların çarkı içine sokulmuş, öncü olmanın, bilim adamı, din adamı olmanın sevinçlerinden yoksun bırakılmış başka insanlar da var. Onları büyütmek için giydirip kuşatmanın, karınlarını doyurmanın bütün gereksinimlerini karşılamanın yeterli olduğunu sandılar.

Sonunda, yavaş yavaş Courteline'in kentsoyluları, köy politikacıları, iç yaşama kapalı birer teknisyen olup çıktılar. Onlara iyi bilgi verseler de kültür aşılamadılar. Kültürü, formüllerin ezberlenmesine dayandıranlar, kültür üstüne pek yavan düşüncelere sahiptiler. En beceriksiz bir yüksek matematik öğrencisi, doğa ve yasaları konusunda, Descartes'tan, Pascal'den daha çok şey biliyor. Ama onda, ruhun gereksinimlerini kavrayabilecek yeti var mı acaba?
Bütün insanlar, az çok farkında olmadan, yeniden doğma gereksinimi duyarlar. Ama bunlar, insanı yanıltan çözümlerdir. Kuşkusuz insanları, üniforma da giydirerek canlandırabiliriz. O zaman savaş türküleri söyleyecekler ve ekmeklerini arkadaşlarıyla paylaşacaklardır. Aradıklarını, evrensel duyguyu bulacaklardır. Ama onlara verilen ekmekle de ölüp gideceklerdir.
Tahta putları topraktan çıkarmak, iyi kötü iş görmüş olan eski söylenceleri, masalları yeniden canlandırmak, Alman Birliği'nin ya da Roma İmparatorluğumun gizemlerini diriltmek kolaydır. Almanları, Alman olmakla ve Beethoven'in yurttaşları olmakla sarhoş edilebiliriz. Bir ambar memuru bile sarhoş edilebilir. Kuşkusuz bu iş, bir ambar memurunu Beethoven yapmaktan daha kolaydır.
Ama böylesi putlar, insan eti yiyici putlardır. Bilimin ilerlemesi ya da hastalıkların iyileştirilmesi uğruna ölen kimse, bu uğurda ölmekle yaşama hizmet etmiş olur Bir ülkenin genişletilmesi uğruna ölmek, belki güzel bir şeydir ama bugünün savaşı, kayırmak istediği şeyi de yok etmektedir. Bugün artık, bütün bir soyu canlandırmak için biraz kan dökmek diye bir şey kalmamıştır. Uçaklarla ve hiperit gazıyla yapıldığından bu yana savaş, artık kanlı ameliyattan başka bir şey değildir. Her iki taraf da, bir beton duvarın ardına sığınıyor; her biri daha fazlasını yapmadığı için, her gece, hava filolarını yollayıp ötekini bombalıyor, yaşam merkezlerini havaya uçuruyor, üretimini, alışverişini felce uğratıyor. Zafer, en son çürüyenin oluyor. Oysa, iki rakip de aynı anda birlikte çürümektedir.
Çöl olmuş bir dünyada, arkadaşlara kavuşmaya susamıştık. Arkadaşlar arasında paylaşılan ekmek, bize savaşın değerini kabul ettirmişti. Ama aynı amaca doğru omuz omuza koşmanın coşkusunu yaşamak için savaşa gerek

yoktu. Savaş bizi aldatıyor. Kin, koşunun coşkusuna bir şey eklemiyor.
Neden birbirimizden nefret edelim? Aynı gezegende dünyaya gelmiş, aynı geminin tayfalarıyız biz. Uygarlıkların yeni bileşimlere yol açabilmesi için birbirleriyle yarışa girmeleri gerekebilir; oysa birbirlerini parçalamaları iğrenç bir şeydir.
Kurtulmamız için bizi birbirimize bağlayan ortak amacı kavramada yardımlaşmamız yettiğine göre, bu amacı bütün insanları birbirine bağlayan şeyde aramalıyız. Viziteye çıkan cerrah, yalnız yokladığı hastanın yakınmalarını dinlemez: Bu arada, iyileştirmeye çalıştığı hastanın içine de bakar. Cerrah, evrensel bir dil konuşur. Atomu da nebulayı da kavramasına yardım eden Tanrısal işlemler üzerinde düşünen fizikçi de aydı dili konuşur. Yıldızlar altında, kendi halinde birkaç koyunu güden çoban, oynadığı rolün bilincine varırsa, kendinin bir uşaktan başka bir şey olduğunu anlayacaktır. O bir nöbetçidir. Her nöbetçi de bütün bir imparatorluktan sorumludur.
O çobanın, yaptığı işin bilincinde olmadığına mı inanıyorsunuz? Madrid cephesinde, hendeklerden beş yüz metre ötedeki bir tepenin üzerinde bulunan küçük bir taş duvarın arkasında kurulmuş bir okulu gezdim. Bir onbaşı, orada bitkibilim okutuyordu. Bir gelinciğin ince yapraklarını koparırken, yağmur gibi yağan top mermilerine bakmadan, hepsi de, sakalı bir karış uzamış erlerin tümü, çamurlarını silkip çevresine toplanıyorlardı. Tıpkı hacılar gibiydiler. Onbaşının çevresine dizilmiş, çeneleri yumruklarına dayalı, yüzbaşıyı, dinliyorlardı. Kaşlarını çatıyorlar, dişlerini sıkıyorlar, dersten pek fazla bir şey anlamıyorlardı ama onlara: "Sizler yontulmamışsınız, ininizden henüz çıkmışsınız, insanlığa ulaşmalısınız!" demişlerdi. Ona ulaşmak için ağır adımlarla koşuyorlardı.
Çok silik bile olsa, rolümüzün bilincine ulaştığımız zaman, ancak o zaman mutluluğa kavuşacağız. Yalnız o zaman, huzurla yaşayıp huzurla öleceğiz. Çünkü yaşama anlam veren şey, ölüme de anlam verir.
Ölüm, doğanın düzenine uygun olunca, çok tatlıdır. Provence'ın yaşlı köylüsü, ömrünün son anında, oğullarına keçilerini, zeytin ağaçlarını, onlar da bir gün kendi oğulla-

rına aktarsınlar diye bırakır. Köylülerin soyunda, insan tümüyle ölmez. Her varlık, sırası gelince, bir kabuk gibi çatlar ve tohumlarını saçar.
Bir keresinde, annelerinin ölüm döşeğinin başında üç köylüyle birlikte oldum. Acıklıydı elbette. İkinci kez, bir göbek bağı kopuyordu. İkinci kez bir düğüm çözülüyordu: Bir kuşağı bir başkasına bağlayan düğüm. Bu üç oğlan, yalnız kaldıklarını, her şeyi yeni baştan öğrenmek zorunda olduklarını, bayram günleri oturacak bir aile sofrasından, hepsini bir araya toplayan bir kutuptan yoksun kaldıklarını ansızın anlamışlardı. Ama bu kopuşta, yaşamın belki de ikinci bir kez daha verilebileceğini anlıyordum. Bu üç oğlan da, sırası gelince, komutayı şu avluda oynayan çocuklara bırakacakları ana kadar, sıranın başını çekeceklerdi.
Dudakları kısılmış, yüzü rahat ve kararlı bir taş maskeyi andıran anaya, yaşlı köylü kadına bakıyordum. Bu maskede, çocukların yüzünü görüyordum. Bu maske, bir kalıptı. Çocuklarının yüzleri sanki bu kalıptaydı. Bu beden, bu güzel insan bedenlerini çıkarmıştı. Ama şimdi, kırık dökük, özü alınmış bir maden külçesi gibi yatıyordu. Sıraları gelince, oğulları ve kızları, kendi etleriyle yavrularına kalıptık edeceklerdi. Çiftlikte ölemezdi insan. Ana öldü, yaşasın ana!
Yol boyunca, ak saçlı güzel bedenleri bırakıp biçim değiştirerek bilinmez hangi gerçeğe doğru ilerleyen bu soyun görünümü acıklı ama aynı zamanda da öyle sadeydi ki...
İşte bu yüzden, o akşam, bu küçük kır köyünün ölüm çanları, bana umutsuzluktan çok ölçülü ve tatlı bir sevinçle doluymuş gibi geldi. Aynı sesle cenaze törenlerini haber veren çan, bir kuşaktan bir başkasına geçişi de bir kez daha haber veriyordu. İnsan, yaşlı bir kadınla toprağın nişan törenlerini kutlayan bu ses karşısında, büyük bir huzur duyuyordu.
Gelişen bir ağaç yavaşlığıyla kuşaktan kuşağa geçen şey yaşamdı ama bilinçti aynı zamanda da.
Ne gizemli bir yükseliş bu. Erimiş bir lavdan, bir yıldız mayasından, mucize gibi filizlenmiş bir hücreden çıkmış da yavaş yavaş ilahiler besteleyerek, samanyollarını tartacak kadar yükselip durmuşuz sanki.

Ana, yalnızca yaşam aktarmış değildi: Oğullarına bir dil öğretmiş, yüzyıllar boyunca, ağır ağır biriken eşyaları, kendinin de emanet aldığı ruh mirasını, bir Newton'u ya da bir Shakespeare'i, mağara insanlarından ayıran bütün bir ayırımı doğurmuş o bir avuç geleneği, kavramları ve söylenceleri emanet etmişti.
Acıktığımız zaman, bu İspanyol askerlerini, kurşun yağmurları altında botanik bahçelerine koşturan, Mermoz'u Güney Atlantik'e, bir başkasını şiirine çeken türden bir açlık duyduğumuzda bilincine vardığımız gerçek, insanın henüz tümüyle doğmamış olduğunu, kendimizi ve evreni de öğrenmemiz gerektiğini belirten gerçektir. Geceleri, köprüler atmamız gerek. Yalnızca kayıtsızlığı bilgelik sayanlar, bunun ayırımında değildirler. Ama her şey, onların bilgeliğini yalanlamaktadır! Dostlar, arkadaşlarım, sizi tanık gösteriyorum: Kendimizi ne zaman mutlu duyumsadık ki?

4

Bu kitabın son sayfasında, ilk uçuşumuzun şafağında, görevlendirilme şansına kavuşup da birer birer insan olmaya hazırlanırken, bizlerle birlikte gelen o yaşlı memurları anımsıyorum. Onlar da bizim gibiydiler ama aç olduklarının farkında değillerdi.
Uyumaya bırakılanların sayısı çok fazla.
Birkaç yıl önce, uzun bir tren yolculuğunda, üç gün art arda kapalı kaldığım bu yürüyen yurdu ziyaret etmek istedim. Deniz dalgalarının durmadan kıyıya vurduğu çakıl seslerini andıran tren gürültüsünden usanmıştım. Sabahın saat birine doğru bütün treni baştan başa dolaştım. Yataklıklar boştu. Birinci mevki vagonları bomboştu.
Ama üçüncü mevki vagonlar, Fransa'dan kovulan ve Polonya'ya gitmekte olan Polonyalı işçilerle doluydu. Koridorlarda, gövdelerinin üzerinden atladım. Durup baktım. Bölmesiz, kışla ya da polis karakolu kokan koğuş biçimindeki vagonda, gece lambalarının altında, trenin sarsıntılarıyla bir tempoda sarsılan, birbirine girmiş bir yığın insan gördüm. Yoksul yaşamlarına dönmekte olan bu zavallılar kötü düşlere dalmışlardı. Tahta sıraların üstünde, koca-

man traşlı başlar yuvarlanıp duruyordu. Erkekler, kadınlar, çocuklar, hepsi de, bütün bu gürültülerin, kendilerini yıldıran bu sarsıntıların saldırısına uğramış gibi sağdan sola dönüyorlardı. Rahat bir uykunun konukseverliğine bırakamıyorlardı kendilerini.

Ekonomik akımların, Avrupa'nın bir ucundan öteki ucuna fırlatıp attığı, Kuzey'deki küçük evlerinden, küçücük bahçelerinden, eskiden Polonya maden İşçilerinin pencerelerinde gördüğüm ıtırlardan yoksun bırakılan bu kalabalık, insanlıklarını yarı yarıya yitirmiş gibi göründü bana. Yalnız kapkacaklarını, battaniyelerini, perdelerini, üstünkörü paketler, çıkınlar halinde toplamışlardı. Ama Fransa'da kaldıkları dört beş yıl içinde, okşayıp kendilerine alıştırdıkları kedi, köpek, ıtır ne varsa, hepsini gözden çıkarmak zorunda kalmışlardı. Yanlarında yalnızca mutfak gereçlerini götürüyorlardı.

Bir çocuk, yorgunluktan uyuklayan bir ananın memesini emiyordu. Yaşam, bu yolculuğun anlamsızlığı içinde yer değiştiriyordu. Babaya baktım. Taş gibi ağır, dazlak bir kafatası. Rahatsız bir uykuda iki büklüm, işçi giysileri içinde tutsak olmuş, eğri büğrü bir gövde. Adam, bir yığın balçık gibiydi. Geceleri sebze hallerinin sıraları üzerindeki şekilsiz dökuntüler gibiydi. Bense "Sorun ne yoksullukta, ne bu pislikte, ne de bu çirkinlikte," diye düşünüyordum. Ama aynı adam ve bu aynı kadın, bir gün birbirleriyle tanışmışlar, adam da kuşkusuz kadına gülümsemişti. Kuşkusuz iş dönüşü ona çiçek getirmişti. Çekingen ve beceriksiz olduğundan, küçük düşürülmekten korkmuştur belki de. Oysa kadın, doğal bir kırıtkanlıkla, güzelliğine güvenerek, belki de onu tedirgin etmekten hoşlanmıştır. Bugün artık kazma ya da balta sallayan bir makineden başka bir şey olmayan erkek, yüreğinde o tatlı tasayı duyuyordu belki. İşin gizemli yanı, onların balçık yığını olmalarıdır. Hangi korkunç değirmen taşı onları böyle ezip büzdü? Yaşlanan hayvan, güzelliğini koruyor. Neden bu güzel insan çamuru böyle bozuluyor?

Böyle rahatsız uykulara gömülü insanların arasındaki gezintimi sürdürüyordum. Ortalığı, boğuk horultuların, derinden derine iniltilerin belirsiz gürültüsü, deniz dalga-

larının durmadan kıyıya çektikleri çakıl taşlarına benzer gürültüleri kaplıyordu.
Bir karı kocanın karşısına oturdum. Kadınla erkek arasında iyi kötü yerleşen çocuk uyuyordu. Ama uykusunda döndü, gece lambasının altında yüzünü gördüm. Ne tapılası bir yüzdü o! Bu karı kocadan, bir tür yaldızlı meyve doğmuştu. Bu ağır hayvan sürüsünden, bu şirinlik gelmişti dünyaya. Bu pürüzsüz alına, bu hafifçe büzülmüş dudaklara doğru eğildim ve kendi kendime, "İşte bir müzikçinin, çocuk Mozart'ın yüzü, işte yaşamın güzel bir umudu!" dedim. Efsanelerdeki Küçük Prenslerden ayrımı yoktu. Korunur, beslenir, okutulursa, neler olmazdı ki? Bahçelerde, aşılarla yeni bir gül elde edilince, bütün bahçıvanlar coşar gülü ötekilerden ayırır, gözetir, üstüne titrer. Ama insanlar için bahçıvanlar yoktur. Çocuk Mozart da tıpkı ötekiler gibi ezme makinesinden geçecektir. Şarkılı kahvelerin pis kokulu havasında, bozulmuş müzikten hoşlanacaktır Mozart. Ölüme mahkûmdur Mozart.
Yine vagonuma döndüm, Kendi kendime "Bu insanlar, kaderlerinden yakınmıyorlar hiç," dedim. Burada üzüntüm, acımaktan kaynaklanmıyor. Sonsuza dek deşilen bir yaraya acınmam söz konusu değil. Bu yarayı taşıyanlar, onun varlığını bile duyumsamıyorlar. Burada yaralı olan, zarar gören insan değil, insanlık sanki. Acıma duygusunun varlığına hiç inanmıyorum. Beni üzen, bahçıvanın görünüşü değil. Beni üzen, insanın eninde sonunda, tıpkı tembellik gibi içine yerleştiği bu yoksulluk değil. Doğulu kuşaklar, çamurda yaşıyor ve bundan hoşlanıyorlar. Beni üzen acılar, halka dağıtılan çorbalarla giderilmez. Beni üzen şey, ne bu çökkünlükler, ne bu kamburlar, ne de bu çirkinlik. Bu biraz da, bu insanların her birinin içinde öldürülen Mozart'tır.
Yalnızca Ruh, balçığa üflediğinde, İnsan'ı yaratabilir.